

Tartalomjegyzék

KÖZELKÉP – Tanulmányok

BALUJA PETRA – CZIBERE IBOLYA – TAKÁCS IZOLDA: Női szempontok... A nők növekvő munkaerő-piaci jelenléte és hatása az amerikai családok életére az ezredfordulón	3
SZÁNTÓ ZSUZSA – SUSÁNSZKY ÉVA – BERÉNYI ZOLTÁN – SIPOS FLÓRIÁN – MURÁNYI ISTVÁN: A jól-lét fogalmának értelmezése az európai szakirodalomban (2009–2014)	16
ILDIKÓ BIHARI – IBOLYA CZIBERE – JUDIT CSOBA – NOÉMI KERESKES – ANDREA RÁCZ: Central European Innovative Practices Supporting Active Ageing	48

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

SZÖLLŐSI GÁBOR: A társadalmi problémák szociológiai elmélete – a konstrukcionista nézőpont	64
---	----

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

BÁNFALVI GYŐZŐ SÁNDOR: Egy megközelítés, ezer leképeződés	79
GÉGÉNY JÁNOS: Örök visszatérés? A radikalizmus szelleme az európai és a magyar ifjúság körében.....	83
Abstracts.....	86

Női szempontok...

A nők növekvő munkaerő-piaci jelenléte és hatása az amerikai családok életére az ezredfordulón

BALUJA PETRA* – CZIBERE IBOLYA** – TAKÁCS IZOLDA*

* Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola
Szociológia és társadalompolitika doktori program

** Debreceni Egyetem, Politikatudományi és Szociológiai Intézet

ABSZTRAKT

A szakértők régóta vizsgálják a női munkavállalásban történt változások hatását az amerikai családok életére. Az 1970 és 2001 közötti időszakban a gyermeküket egyedül nevelő vagy párkapcsolatban élő, huszonöt és negyvennégy év közötti nők körében a foglalkoztatottsági ráta 43 százalékról 71 százalékra emelkedett. A családok számára a női munkavállalási kedv emelkedése egyet jelentett azzal, hogy a nők otthoni és egyéb, nem piaci tevékenysége a fizetett piaci munka irányába tolodott el. Ennek következményeként sok család csak úgy képes megoldani a gyermek ellátását, hogy fizetett szolgáltatást vesz igénybe. Ebben a tanulmányban, a témában meghatározó tanulmányok elemzésével, (1) a munka- és a gyermekvállalás stratégiáit vesszük górcső alá az egyedülálló és a párkapcsolatban élő anyák körében (2), valamint azt, hogy a munkavállaló anyák távollétének milyen következményei vannak a gyermek fejlődésére. Tanulmányunkban mindezeket felül bemutatjuk a gyermekvállalás időzítését és az első gyermek megszületése körüli munkavállalási trendeket is, különös tekintettel a 25 és 44 év közötti, a gyermekvállalás és gyermeknevelés aktív időszakában lévő nők munkaerő-piaci jelenlétére, továbbá a nők és a férfiak házimunkában és a gyermek gondozásában vállalt szerepére.

KULCSSZAVAK: női munkavállalás, munkaerőpiac, gyermekvállalás, munkavállaló anyák távolléte

Bevezetés

Amerikában a dolgozó családok változó létkörülményeit a kései házasságkötés, a házasságon kívüli gyermekvállalás, a válások magas aránya, a várható hosszabb élettartam, a szülők, főként a nők fokozott munkavállalási kedve jellemzi (Casper és Bianchi 2002). A leginkább szembevetülő változás, amely az elmúlt évtizedekben a dolgozó családok időbeosztására hatással volt, a nők – elsősorban a párkapcsolatban élő, gyermekes nők – munkaerőpiacon történő nagyarányú megjelenése. A családok számára ez a tendencia egyet jelentett azzal, hogy a nők otthoni és egyéb nem piaci

KÖZELKÉP – Tanulmányok

tevékenysége a fizetett piaci munka irányába tolódott el. Ennek következményeként sok család csak úgy képes megoldani a gyermek ellátását, hogy fizetett szolgáltatást vesz igénybe. Az elmúlt évtizedekben a gazdasági szükséglet nagyobb mértékben sarkallta a munkaerő-piaci megjelenésre az egyedülálló anyákat, mint a párkapcsolatban élőket. Az ezredforduló időszakában a párkapcsolatban élő gyermekes nők – akik a hagyományos felfogás szerint nagyobb szabadsággal rendelkeznek, mint a gyermeküket egyedül nevelők – a gyermek fiatal kora ellenére is a munkaerőpiac aktív résztvevői kívántak maradni. A foglalkoztatási ráta csak az anyák foglalkoztatottságában ment át jelentős változáson, a férfiak munkavállalásának aránya továbbra is magas és stabil maradt. Tanulmányunkban bemutatjuk a gyermekvállalás időzítését és az első gyermek megszületése körüli munkavállalási trendeket, majd a 25 és 44 év közötti, a gyermekvállalás és gyermeknevelés aktív időszakában lévő nők munkaerő-piaci jelenlétét, kiemelve a nők és a férfiak házimunkában és a gyermek gondozásában vállalt szerepét.

A munka- és a gyermekvállalás stratégiái az egyedülálló és a párkapcsolatban élő anyák körében

Az Egyesült Államokban a legtöbb nő (mintegy 80 százalék) az ezredforduló időszakában negyvenéves korára átlagosan két gyermeket vállalt. Az 1950-es években született gyermekes nők 83 százaléka negyvenéves kora előtt szülte meg az első gyermekét. Noha a szülési időszakot sok nő tudatosan igyekszik kitolni, az ezredfordulón a nők több mint fele húszas éveit közepére már gyermekes anya volt, egyharmaduk pedig a 25–40 éves kora közötti években vállalta első gyermekét (Bianchi 2000). Az 1961 és 1995 közötti időszakra jellemző gyermekvállalás előtti és utáni foglalkoztatottsági adatok szerint az 1990-es években a legtöbb nő legalább hat hónapot dolgozott az első gyermek születését megelőzően. Ebben az időszakban ráadásul a nők mintegy kétharmada a terhesség időszakában is vállalt munkát, szemben az 1960-as években mért 44 százalékkal. A várandós nők több mint egyharmada dolgozott egészen a szülésig, s a szülést követő egy éven belül 61 százalékuk újra munkába állt, míg az 1960-as évek elején a nők csupán 17 százaléka tért vissza a munkahelyére (Casper és Bianchi 2002). Ezek az adatok jól érzékeltetik az anyák távolléte miatti csecsemő- és kisgyermekgondozást biztosító szolgáltatások iránti megnövekedett igényt is. A 3-5 esztendőes gyermekek, az anya foglalkoztatottságától függetlenül heti időbeosztásban lényegesen több órát töltenek a korai fejlesztő vagy gondozó intézményekben (pl. bölcsőde, oktatási tantervvel rendelkező gyermek-felügyeleti központok, óvodai előkészítő csoportok), mint a korábbi időszakokban.

A nők gyermekvállalást követő munkába állását elemző statisztikák szerint munkaerő-piaci jelenlétük főként az elmúlt három évtizedben indult gyors növeke-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

désnek. Az 1970 és 2001 közötti időszakban a gyermeküket egyedül nevelő vagy párkapcsolatban élő, huszonöt és negyvennégy év közötti nők körében a foglalkoztatottsági ráta 43 százalékról 71 százalékra emelkedett. Ugyanebben az időszakban a hasonló korú férfiak foglalkoztatottsága nem változott jelentősen: mindössze 86 százalék és 91 százalék közötti mozgás következett be. A három vagy annál több gyermeket nevelő nők mintegy 24 százaléka dolgozott az 1970-es években, szemben a 2001-ben mért 57 százalékkal (Chase-Lansdale és Pittman 2002).

A gyermeküket egyedül nevelő és a párkapcsolatban élő nők körében eltérő munkaerő-piaci stratégiák és tendenciák figyelhetők meg. Az egyedülálló anyák a vizsgált időszakban nagyobb arányban jelentek meg a munkaerőpiacon, mint a párkapcsolatban élők. A különbség 1970 és 1995 között valamelyest mérséklődött, ebben az időszakban a párkapcsolatban élő nők foglalkoztatottsága némileg magasabb volt. Körükben a legnagyobb ütemű változás 1990 előtt következett be, az 1990-es években a növekedés inkább már csak mérsékelt arányú volt. A gyermeküket egyedül nevelő nők foglalkoztatottsági arányának növekedése az 1990-es évek második felében, az erős gazdasági növekedés és az egyszülős családok családtámogatási rendszerének átalakítása időszakában ment végbe. 2001-re a gyermeküket egyedül nevelő nők lényegesen nagyobb arányban képviseltették magukat a munkaerőpiacon, mint nem egyedülálló társaik.

A párkapcsolatban élő nők foglalkoztatottsági rátájának emelkedését sokan a férfiak fizetésének stagnálásával is magyarázzák (Jacobs és Gerson 2001), ugyanakkor elemzők emlékeztetnek arra, hogy nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy ebben az időszakban a piaci lehetőségek a nők számára is egyre nyitottabbá váltak.

A FELESÉG MINT FŐKERESŐ A CSALÁDBAN

A kétkeresős és az egyszülős családok munkában töltött idejének növekedése mellett a párkapcsolatban élők nem hagyományos kenyérkereső mintázata is átalakult. 1981-ben 15,9 százalék volt azoknak a háztartásoknak az aránya, ahol a nő számított a családban a fő keresőnek, ez az arány 2000-re 22,5 százalékra növekedett. A jelenség főként a kétkeresős, alacsony jövedelemmel rendelkező férfiak háztartásában mutatott erőteljes emelkedést (Winkler 1998).

A férfiaknál jobban kereső nők számának növekedése ellenére gyakoribb volt, hogy a nők maradtak otthon a gyermek megszületését követően. Míg a kisgyermekes (de hat évnél idősebb gyermeket nevelő), párkapcsolatban élő nők többsége 1998-ban alkalmazásban állt, addig a hat évnél fiatalabb gyermeket nevelő nőknek csak alig több mint egyharmada volt főállású, egész évben foglalkoztatott munkaerő. Eszerint a gyermekük első éveiben a nők redukálják a munkával töltött óráik számát, vagy egy időre kivonják magukat a munkaerőpiacról. Mintegy száz középosztálybeli kétkeresős család felnőtt tagjaival készített mélyinterjúból kiderült, hogy a nők – a

KÖZELKÉP – Tanulmányok

férjükhöz, partnerükhöz képest – aránytalan mértékben csökkentik és alakítják át a fizetett munkával kapcsolatos terveiket a család védelme érdekében (Becker és Moen 1999). Ráadásul a fiatal anyák Amerikában körülbelül 7 százalékos fizetés-csökkenést szenvednek el minden egyes gyermek születését követően, s elemzők szerint ezt a tényt nem lehet egyszerűen a produktivitási tényezőkkal, a munkatapasztalati évek vagy a szolgálati évek számával magyarázni.

A NEM PIACI TEVÉKENYSÉGEK – A HÁZIMUNKA ÉS A GYERMEKEKKEL TÖLTÖTT IDŐ NEMEK SZERINTI ÖSSZEFÜGGÉSEI

Az amerikai irodalomban a házimunkával vagy a gyermekgondozással töltött idő mérésére vonatkozó adatok egyedüli forrásául az általában egy 24 órás időintervallumban rögzített, az időbeosztásról készített naplófeljegyzések szolgálnak, amelyek segítségével lehetővé válik a nem piaci tevékenységek családon belüli vizsgálata. Vajon milyen hatása van a munkaerő-piaci jelenlétben bekövetkezett változásoknak a nem piaci tevékenységekre fordított idő mennyiségére? A nők otthoni munkája (a gyermeknevelésre fordított idő figyelembevételével) az 1960-as években jellemző átlagosan heti harminckét órától heti tizenkilenc órára csökkent az ezredfordulóra. A házimunkát végző férfiak aránya heti négy százalékról tíz százalékra változott. 2000-ben a tizennyolc évesnél fiatalabb gyermeket nevelő nők körülbelül kétszer annyi időt töltöttek házimunkával, mint a férfiak (Hoffert 2002).

Általánosan elmondható, hogy a dolgozó nők (a munkaerőpiacra kilépő nők) gyermekre fordított ideje egyáltalán nem mutat csökkenést, míg a családos férfiak esetében ez az arány jelentős növekedést mutat. Míg 1965-ben a férfiak a nők direkt gyermekgondozással töltött idejének csupán egynegyedét töltötték hasonló feladatokkal, az 1990-es évek végén az idejük éppúgy 65 százalékát fordították a gyermekükre, mint a nők. A férfiak az esetek túlnyomó részében a házastársuk, élettársuk jelenléte mellett veszik ki a részüket a gyermekgondozásból, míg a nők sokkal több időt töltenek kettesben a gyermekkel. Noha a kutatások nagy része azt mutatja, hogy a dolgozó nők kevesebb időt töltenek a gyermekükkel, mint az alkalmazáson kívüliek, a különbség nem nevezhető drámainak. Az alkalmazásban álló és a munkanélküli nők gyermekkel töltött idejének különbsége már csak azért is minimális, mert a dolgozó anyák a kicsi gyerek mellett igyekeznek lerövidíteni a munkával töltött időt, a nagyobb gyermek esetében pedig arra törekednek, hogy a gyerek iskolában töltött ideje alatt végezzék el a szükséges teendőket, illetve a szülők egymást váltva igyekeznek biztosítani a szükséges felügyeletet, így az egyéb tevékenységekre fordított idő is lerövidül (Bianchi 2000b).

Kevés információ áll rendelkezésre a nem helyben élő-dolgozó apáknak a gyermek életében történő aktív részvételéről. A kutatások szerint a mostohaapák kevesebb időt fordítanak nevelt csemetéjükre, mint a biológiai apák. Azonban a mosto-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

haapák is szívesebben vesznek részt a gyermeknevelésben, ha az új párkapcsolatból közös gyermek is születik (Hoffert 2002). Az mindenesetre még nem tisztázott, hogy a biológiai kapocs erősíti-e az apai funkciókat vagy inkább arról van szó, hogy leginkább a „gyerek-orientált” férfiak vállalkoznak újabb gyerekekre a második házasságban. Azok a férfiak, akik amellet, hogy gyermekes nővel létesítenek párkapcsolatot, vér szerinti utóddal is rendelkeznek, több időt fordítanak a gyermek nevelésére, mint a gyermekkel nem vér szerinti kapcsolatban álló férfiak általában. A gyerekek egy része tehát nem csupán anyagi értelemben jár jobban, ha férfi van a családban.

A NEM SZOKVÁNYOS MUNKARENDBEN VÉGZETT MUNKA ÉS A NŐK CSALÁDI FUNKCIÓI

Míg a munkával töltött órák száma jelentősen nem változott az elmúlt évtizedekben, a munkaórák eloszlása eltéréseket mutat. Noha az amerikai gazdaság egyre inkább a „24/7”-es időbeosztásra épít (rugalmas, állandó elérhetőséget igénylő munkavégzés), az emberek egyre nagyobb számban dolgoznak a késő esti órákban vagy hétvégéken is. A három műszakban történő munkavégzés mellett a demográfiai és a technológiai változások, valamint a nők foglalkoztatottságának növekedése és a kétkeresős háztartások számának gyarapodása is jelentősen hozzájárult a szolgáltatóipar fejlődéséhez és növekedéséhez. A folyamat végeredményeként elterjedtté vált a változó időbeosztásban történő munkavégzés. A téma szakirodalma ennek kapcsán nem csak a munka-magánélet egyensúlyának felborulását tartja kritikusnak, hanem az éjjeli vagy váltott műszakban dolgozó embereket fenyegető súlyos egészségügyi következményekről is beszámol.

A munkavállalók körében viszonylag elterjedt a nem nappali műszakban történő munkavégzés, amely aránytalanul magas az alacsony jövedelműek körében. Az USA-ban a pénztárban dolgozók, a teherautó-sofőrök, a felszolgálók, a szakácsok és a portai vagy takarítószemélyzet éjszakai munkája a legrosszabbul fizetett foglalkozások sereghajtójaként az éjjeli műszak kategóriájába sorolható. Kevés adat áll rendelkezésre arról, hogy az alacsony jövedelmű családok hogyan tudnak úgy megfelelni az éjjeli műszak követelményeinek, hogy a gyermekneveléssel járó feladatokat is el kell végezniük. A szülők ritka esetben választják önszántukból az éjszakai műszakot, nyilván a szükség kényszeríti a szűkös álláslehetőséggel bíró embereket az éjszakai munkarendbe. Előfordul, hogy a gyermekgondozásból visszatérő nők egy része önként kénytelen az éjszakai műszakot választani, miután a munkába állást követően gyakran szembesülnek a munkaórák/munkanapok szervezhetősége és a gyermekellátó intézmények szűkös létszámkerete miatt a gyermekelhelyezés nehézségeivel (Presser – Cox 1997).

A rendelkezésre álló adatok arra utalnak, hogy a több műszakban történő munkavégzés negatívan befolyásolja a házasságok, párkapcsolatok minőségét és stabili-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

tását, noha a családi funkciókat tekintve mind pozitív, mind negatív hatások is felfedezhetők. Staines és Pleck (1983) kutatásai szerint a váltott műszakban történő munka komoly befolyással van a család életminőségére, valamint súlyos párkapcsolati konfliktusok forrása lehet, elsősorban a párok együtt töltött idejének minőségromlása terén.

A nem szokványos munkarendben végzett munka a család funkcióira és kapcsolataira is kihatással van. A több műszakban dolgozó szülők gyakran rendszertelenül, keveset alszanak, emiatt nagyobb a stressz, több a családon belüli konfliktus, a gyermekekkel való kapcsolat nem tud kellően elmélyülni (Rahman – Pal 1994). A családi összetartozás egyik nagyon fontos mérőegysége a közös vacsora, amely lehetőséget teremt a tartalmas együttlétre és a családi szerveződésekre. Presser (1999) rámutatott, hogy az éjjeli vagy váltott műszakban dolgozó szülők sokkal kevesebb alkalommal vacsoráznak együtt gyermekeikkel, mint nappal dolgozó társaik.

Presser (1994) a foglalkoztatottságot és a háztartási munkák nemek szerinti felosztását vizsgálva a kétkeresős háztartásokban, azt találta, hogy azokban a családokban, ahol a nő nappali, a férfi éjszakai vagy váltott műszakban dolgozik, a férfiak lényegesen nagyobb arányban végeznek tradicionálisan női feladatokat, a nappali műszakban dolgozó párok ház körüli tevékenységeivel összehasonlítva. Az éjszakai műszakban dolgozó férfiak a klasszikusan női feladatok közül magukra vállalják a főzést, a mosogatást, a takarítást, a mosást, vasalást, sőt a ruhák javítását is. A vizsgálat egyértelműen azt mutatja, hogy ha a férfi partner napközben egyedül tartózkodik otthon, nagy valószínűséggel átvállalja a tradicionálisan női feladatokat.

Az anyák munkavállalásának következményei a gyermekek fejlődésére – pozitív és negatív hatások

Az Egyesült Államokban a szülők által a gyermekek számára igénybe vehető napközbeni elhelyezések feltételei jelentős eltéréseket mutatnak a területi elhelyezkedés, a szolgáltatások minősége és a fizetendő költségek terén is. A gyermekgondozó és iskolai előkészítő intézmények mellett léteznek kisebb családi napközök is, de gyakori, hogy egy felnőtt, esetleg egy rokont alkalmaznak a szülők a gyermek felügyeletére. Az USA-ban a beiskolázás előtt álló gyermeket nevelő családok (ahol az anya dolgozik) 56 százaléka, míg az idősebb gyermeket nevelő családok 31 százaléka vesz igénybe fizetős gyermekfelügyeletet. 1999-ben a gyermekfelügyeletre átlagosan költött összeg a családi jövedelem 7,5 százalékát tette ki, az óvodás korú gyermekek esetében ez az összeg 9 százalék volt, míg az iskoláskorú gyermekek vonatkozásában családonként a családi kassza 5,3 százalékát vette igénybe. Az alacsony jövedelmű családok számára viszont komoly nehézséget jelentett a gyermekfelügyelet költségeit előteremteni: a tizennyolcezer dollár éves jövedelemmel nem rendelkező csa-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

ládok esetében a családi bevétel 23 százalékát emésztette fel a gyermekfelügyelet. Ugyanakkor a gyermekgondozási központok színvonalát a megkérdezettek csupán közepesnek minősítették, de a családtagok, bébiszitterek vagy egyéb nem hivatalos gyermekfelügyeletet biztosító személyek általi felügyelet szintén nem kapott magas minősítést (Kontos és mtsai 1995).

A gyermek fejlődése szempontjából a fenti minősítés három fontos következtetést von maga után. A gyermekgondozási szolgáltatások az elmúlt húsz-huszonöt évben igen gyorsan fejlődtek, és a gyermekek és a kamaszok többsége az ezredforduló időszakában a nap java részét már nem a szülő felügyelete mellett töltötte. Az USA-ban a gyermekgondozási feladatok ellátását elsősorban nem a családtagok végzik, jóllehet a rokonok igen jelentős szerepet játszanak a főként csecsemőkorú gyermekek felügyeletében. A gyermekfelügyelet biztosításában leggyorsabban a profit alapú szolgáltatások fejlődtek. 1996-ban a szociális reformok következtében az alacsony jövedelmű családok nőtagjai nagy számban jelentek meg a munkaerőpiacon. A gyermekgondozási évek után a sikeres munkába állás elengedhetetlen feltétele a gyermekek felügyeletének megoldása. Míg az alkalmazásban álló nők egy részének sikerült megoldania a családon belüli gyermekfelügyeletet, addig az alacsony jövedelmű anyák a bevételük nagy részét a gyermekgondozási szolgáltatások igénybevételére voltak kénytelenek költeni.

A gyermekgondozás színvonala komoly meghatározó tényezője a kisgyermekek fejlődésének. A témában folytatott kiterjedt kutatások eredményei egyértelműen rámutatnak a minőségi következményekre. A közepszerűnek minősített ellátás valójában valószínűleg alacsony vagy nem megfelelő színvonalat takar. Tekintettel a nagy óraszámra, amit a gyermekek a felügyeletet biztosító intézményekben töltenek, elemzők hangsúlyozzák, hogy a gyermekgondozás komoly potenciálokat rejt magában a kisgyermekek egészséges fejlődése és általános jólléte szempontjából (Lombardi 2003).

HA DOLGOZIK A NŐ... A NŐI MUNKAVÁLLALÁS ÉS A CSALÁDI ADAPTÁCIÓ

A témában elsőként felmerülő kérdés: vajon negatív irányba befolyásolja-e a kisgyermek fejlődését, ha az anya dolgozik (Bianchi 2000)? A nők tömeges elhelyezkedésével egyidejűleg ez a kérdés egyre többször hangzott el. Foglalkoztatta a kutatókat, hogy vajon az anya hosszabb idejű távolléte eredményeként – főleg a kisebb gyermekek esetében – hogyan alakul a gyermek által észlelt anya-gyermek kapcsolat, tekintve, hogy a gyermek az anyát a biztonság és a környezet felfedezéséhez szükséges stabil bázisnak tekinti (Ainsworth és mtsai 1978). A kutatók feltételezték, hogy az anya távolléte kizárólag kedvezőtlen következményekkel lehet a gyermek szociális, emocionális és kognitív fejlődésére. Az elmúlt évtizedekben végzett kutatási ered-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

mények nem támasztják egyértelműen alá a negatív hipotézist. A vizsgálatokból világossá vált, hogy a nők foglalkoztatottsága a gyermek fejlődésére pozitív, semleges, de negatív következményekkel is járhat. Az anya elhelyezkedése elsősorban a kicsi gyermekeket érintheti. A csecsemők esetében az anya és gyermeke számára is sokkal kedvezőbb, ha az anya tizenkét hétnél több időt tölt otthon a gyermek gondozásával. Általában előnyösnek mondható, ha az anya eleinte részmunkaidős munkát vállal, illetve a munka világába történő visszatérés a gyermek egyéves kora előtt nem történik meg.

Hoffman és Youngblade (1999) vizsgálataiból kiderült, hogy az alkalmazásban álló nők iskolás- vagy kamaszkorú lánygyermekai jobb iskolai színvonalon teljesítenek, valamint nagyobb valószínűséggel választanak nem tradicionális szerepeket, mint a munkánélküli anyák lánygyermekai. Érdekes eredmény, hogy a foglalkoztatott nők fiú- és lánygyermekai nemi szerepattitűdjei kevésbé tradicionálisak. A kutatási eredmények azt is igazolták, hogy az anya foglalkoztatottsági státuszának függvényében a szegénységben felnövekvő kisiskolás korú gyermekek fejlettsége is komoly eltéréseket mutat, s a foglalkoztatott anyák gyermekei kedvezőbb kognitív és szocioemocionális készségekkel rendelkeztek.

Ha a negatív következményeket vizsgáljuk, a kutatások egy része alacsony iskolai teljesítményt mutat a középosztálybeli kisiskolás korú fiúgyermekek körében. Hoffman és Youngblade (1999) rámutatott arra, hogy a kedvezőtlen fejlődési tendenciák abban az esetben hozhatók összefüggésbe az anya foglalkoztatottságával, ha a nem részmunkaidős alkalmazás már a gyermek első életében megkezdődik.

Az anya munkába állása több szinten párhuzamosan is befolyásolja a család életét. Az anya foglalkoztatottsága nem direkt módon befolyásolja a gyermeket, sokkal inkább a közvetlen élményeiben hoz változásokat (Gottfried és mtsai, 1995). Etnográfiai vizsgálatokban az anyák a munkának a gyermekeket is érintő egyensúlyteremtő hatásáról is beszámoltak. Az elhelyezkedő nők a családi javak megszerzésében fontos résztvevőnek, a gyermekük számára követendő modellnek érzik magukat. Galinsky (1999) szerint a szülők nem csupán a gyermek pszichológiai fejlődésének fontos közreműködői, de ők vezetik be gyermeküket a munka világába is.

A családok gyorsan adaptálódnak a megváltozott viszonyokhoz. A kutatási eredmények azt mutatják, hogy a családok nem passzív résztvevői az anya munkába állásának: az önálló szabadidős tevékenységek helyett a gyermekkel közösen töltik az időt, illetve lezajlik a háztartási feladatok szülők közötti megosztása is. Korábban a ház körüli teendők sokasága miatt az anyák az otthon töltött idő egy bizonyos részét tudták kizárólagosan csak a gyermekeikre fordítani. Ráadásul egy családon belül több gyermek is született, így az egy gyermekre fordított idő aránya jelentősen nem változott. A vizsgálatokból kiderült, hogy a családok képesek alkalmazkodni az új helyzethez, s maximálisan igyekeznek kihasználni a gyermekkel töltött időt. Sok esetben az anya részmunkaidős állást vállal, vagy szabadidejét átcsoportosítva

KÖZELKÉP – Tanulmányok

a gyermekeire fordítja szabad perceit, illetve az anya munka miatti távollétében az apa is aktívan kiveszi a részét a gyermeknevelésből. A vizsgálati eredmények egyértelműen azt mutatják, hogy az anya elhelyezkedését követően a család aktívan igyekszik idomulni az új helyzethez (Gottfried és mtsai 1995).

Azok a kutatások, amelyek pusztán csak az anya alkalmazotti vagy független státuszát különböztetik meg, figyelmen kívül hagyják a foglalkoztatási körülmények egyéb kulcsváltozóit, amelyek hatással vannak a gyermek fejlődésére. A munkaórák száma vagy a munkahelyi autonómia mértéke például összefüggésbe hozható a családi viszonyokkal és a gyermek eredményeivel.

Hoffman és Youngblade kutatásösszegző elmélete (1999) szerint a dolgozó családokban három alapvető szempontot kell figyelembe venni, amelyek a gyermek fejlődése szempontjából fontosak lehetnek. Ezek a szülői magatartás és az otthoni közeg, az apa részvétele a család életében, illetve az anya pszichés kondíciója. Mindezek mellett igen fontos egy negyedik tényezőt is megemlíteni: a család anyagi forrásait.

Egy gyermek életét az anya által megtermelt javak is befolyásolhatják (Huston 2002). A kutatók feltételezése szerint az anya munkába állásából származó jövedelem jelentősége az alacsony jövedelmű családok esetében relatíve nagyobb (Desai és mtsai 1989), így a kisebb bevétellel rendelkező családok esetében az anya elhelyezkedése kifejezetten pozitív következményekkel jár. A Dearing és munkatársai által végzett vizsgálat (2001) rávilágított arra, hogy a szegény családok gyermekeinek kognitív és szociális fejlődése szempontjából a család jövedelmi viszonyaiban bekövetkező változások sokkal lényegesebbek. Az anya keresetén keresztül az étkezés, a ruházkodás és a lakhatás nehézségei megoldódhatnak, elérhetővé válnak az egészségügyi szolgáltatások (Huston 2002). A gyarapodó családi kasszának köszönhetően nő az otthon is elérhető játékok, könyvek száma, gyakoribbá válhatnak a közös családi kirándulások (Bradley 1995).

A szülők foglalkoztatottsága és a gyermek fejlődése kapcsán különösen fontos hangsúlyt kap a megfelelő szülői magatartás. Az otthoni környezet, azon belül is a szülői magatartás közvetíti a gyermek számára a családot érő hatásokat. McLoyd (1990) számos vizsgálat eredményeit összegezve mutatott rá, hogy a család nehéz anyagi helyzete miatti pszichés nyomás okán kialakuló durvább, kevésbé támogató bánásmód szenvedő alanyai a gyermekek, akiknek szociális és érzelmi megnyilvánulásaiban tetten érhető a káros szülői magatartás.

Chase-Landsdale és Pittman (2002) a szülői feladatok hat dimenzióját különböztette meg: (1) védelem, (2) melegség és egymás iránti nyitottság, (3) kontroll és fegyelmezés, (4) kognitív stimuláció, (5) mintaadó magatartás, (6) családi szokások és hagyományok átörökítése. A támogató szülői magatartás a gyermek fejlődésének kedvezőbb potenciálját eredményezheti, de bizonyos külső tényezők, mint például a szülők nagyon alacsony jövedelme, nehéz életkörülményei, az állandó lakóhely hiánya, az izoláció a szülő támogató magatartása ellenére is negatív irányban hatnak.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

A FOGLALKOZTATOTTSÁG HATÁSA AZ ANYA MENTÁLIS ÁLLAPOTÁRA

Az alkalmazásban álló nők pszichés egészsége jobb eredményeket mutat a depresszió, a stressz, a pszichoszomatikus megbetegedések vagy az elégedettség terén is (McLoyd és mtsai 1994). Az anya pszichés kiegyensúlyozottsága, elsősorban az anya-gyermek kapcsolat minősége erőteljesen hat a gyermek fejlődésére (Hair és mtsai 2002). Egyes kutatók szerint ez a tendencia azonban csak/vagy nagyobb mértékben a középosztályúaknál alacsonyabb státuszú családokat érinti (Warr és Parry 1982).

A munkanélküli nők körében megjelenő depresszív tünetek összefüggésbe hozhatók a kamaszkorú gyermekeket érintő durvább büntetések számának növekedésével, aminek következtében a serdülőknél koncentrációs zavarok jelentkeztek, illetve a depresszió is több esetben vált jellemzővé körükben (McLoyd és mtsai 1994). Hoffman és Youngblade (1999) kutatásukban hasonló összefüggéseket tártak fel. A munkásosztálybeli családok alkalmazásban álló nőtagjai esetében a depresszió kisebb arányban fordult elő, a gyermek felé megnyilvánuló anyai magatartás szigorú, de meleg, szeretetteljes közeget teremtett. Az ilyen szülői magatartás eredményeként a gyerekek az olvasási és matematikai feladatokban jobb eredményeket értek el, a tanárok megítélése szerint kevesebb tanulási problémával küzdöttek, valamint jobb szociális kompetenciákkal rendelkeztek.

Fontos megjegyezni, hogy valóban lehetséges, hogy a munkahelyen szerzett kompetenciaélmény, a munkatársaktól kapott közösségi támogatás, s a munkából származó jövedelem ténylegesen csökkentheti a család anyagi helyzete miatti szorongást. Az anya elhelyezkedése és mentális egészsége közötti ok-okozati összefüggés azonban még nem pontosan tisztázott.

Összegzés

Az amerikai dolgozó családok életkörülményeit és időbeosztását jelentősen befolyásolta a nők (elsősorban a gyermekes nők) munkaerő-piaci részvételének fokozott arányú megjelenése. Az elmúlt évtizedekben bekövetkező társadalmi és gazdasági változások az egyedülálló anyákra magasabb terhet róttak, mint a párkapcsolatban élő társaikra. A foglalkoztatási ráta az anyák munkavállalásában mutatott jelentős változást, míg a férfiak foglalkoztatottsági rátája továbbra is egyenletes és stabil fejlődési ívet írt le (Casper és Bianchi 2002). Tanulmányunk átfogóan ismertette a témához kapcsolódó főbb tárgyköröket, mint a munkavállalási stratégiák vizsgálata az egyedülálló és párkapcsolatban élő anyák körében, a házimunka és a gyermekekkel töltött idő nemi összefüggései, a nem szokványos időbeosztásban történő női munkavállalás tendenciái és a munkavállaló anyák távollétének vizsgálata gyermekeik kognitív, érzelmi és társas kapcsolati fejlődésében. Az egyedülálló és párkapcsolat-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

ban élő, gyermeket nevelő nők közötti munkavállalási stratégiák eltérő tendenciákat mutattak. Az 1970 és 1995 közötti időszak viszonylagos kiegyenlítetttségét követően a 2001-es vizsgált időszakra állandóvá vált az egyedülálló, gyermeket nevelő nők munkaerő-piaci felülreprezentáltsága a párkapcsolatban élő társaikhoz képest. A párkapcsolatban élő nők családjában (alacsony jövedelemmel rendelkező férfiak háztartásában jelentős) a tradicionális kenyérkereső mintázat is jelentős változáson ment keresztül. 1981-ben 15,9 százalék volt azoknak a háztartásoknak az aránya, ahol a nő számított a családban a fő keresőnek, ez az arány 2000-re 22,5 százalékra növekedett (Becker és Moen 1999).

A családon belüli nem piaci tevékenységek felmérésére, 24 órás időtartamban az időbeosztást részletesen rögzítő naplófeljegyzések szolgálták hiteles forrásként. Általános megállapításként elmondható, hogy a dolgozó nők gyermekekre fordított ideje nem változott, azonban a családos férfiak esetében ez az érték jelentős növekedést mutatott. 1965-ben a férfiak a dolgozó nők gyermekekre fordított idejének csupán negyedrészt töltötték hasonló feladatokkal, míg 1990-re ez a tendencia jelentős mértékben módosult, ugyanis a férfiak és nők is idejük 65 százalékát töltötték gyermekükkel. A kutatások azt mutatták, hogy a mostohaapák kevesebb időt fordítanak nevelt gyermekeikre, mint a biológiai apukák. Azonban az új kapcsolatban születő gyermekek neveléséből nagyobb arányban veszik ki a részüket. Ezen vizsgálat esetében nem tisztázott, hogy a férfiak a biológiai kötődés következtében, vagy a „gyerek-orientált” személyiségükből adódóan vágynak gyermekekre az új házasságban (Hoffert 2002).

Az amerikai gazdaságban fokozottan építenek a 24/7-es rugalmas időbeosztási modellre (állandó elérhetőséget igénylő munkavégzés), azonban az emberek egyre nagyobb számban dolgoznak esténként, sőt hétvégénként. A téma szakirodalma a munka-magánélet egyensúlyának felborulását, illetve az éjjeli műszakban dolgozó embereket fenyegető súlyos egészségügyi következményeket tartja ebben az esetben a legkritikusabbnak. A több műszakban dolgozó szülők gyakran rendszertelenül, keveset alszanak, ennek következményeként nagyobb a stressz, több a családon belüli konfliktus, a gyermekekkel való kapcsolat felszínesebbé válik (Rahman – Pal 1994). A kétkeresős családokban, ahol a nők nappali, a férfiak pedig éjszakai műszakban dolgoztak, a férfi partner nagy valószínűséggel átvállalja a tradicionálisan női feladatokat (Presser 1994).

A kutatások során felmerült a kérdés, hogy vajon negatív irányba befolyásolja-e a kisgyermek fejlődését, ha az édesanya dolgozik? A felmérések során kiderült, hogy az anya munkavállalása pozitív, semleges, de negatív következményekkel is járhat a gyermeki fejlődésre. Általában pozitív tényező, ha az anya fokozatosan tér vissza a munkaerőpiacra és kezdetben részmunkaidős munkát vállal, de leginkább a gyermek egyéves korát követően. Érdekes eredményként összegezték a kutatások, hogy a foglalkoztatott nők kamasz gyermekeinek nemi szerepattitűdjei kevésbé tra-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

dicionálisak, illetve a támogató szülői magatartás a gyermek fejlődésében rendkívül pozitív hatású, de bizonyos külső tényezők, mint például a szülők nagyon alacsony jövedelme, nehéz életkörülményei, az állandó lakóhely hiánya, az izoláció a szülő támogató magatartása ellenére is negatív irányban hatnak (Hoffman és Youngblade, 1999). További eredmények jelezték, hogy az alkalmazásban álló nők pszichés egészsége, elégedettségének szintje és stressztűrő képessége is magasabb arányú, mint a nem foglalkoztatott nők esetében. Az anya mentális egészsége pedig döntő szerepű a párkapcsolatban és a gyermek-anya viszony harmonikusságában (McLoyd és mtsai 1994).

Irodalom

- Ainsworth, M. D. S. – Blehar, M. D. – Water, E. – Wall, S. (1978): Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation, NJ: Erlbaum, Hillsdale
- Becker, P. E. – Moen, P. (1999): Scaling back: Dual-career couples' work-family strategies. *Journal of Marriage and the Family*, 61: 995–1007.
- Bianchi, S. M. (2000): Setting th stage: Work and family lives of Americans. In: E. Appelbaum (ed.): *Balancing acts*. Economic Policy Institute, Washington DC 13–24.
- Bradley, R. H. (1995): Enviroment and parenting. In M. H. Bornstein (ed.): *Handbook of parenting: Biology and ecology of parenting*, volume 2: 235–261. Erlbaum, New York
- Casper, L. M. – Bianchi, S. M. (2002): *Continuity and change in the American family*, Russell Sage, Thousand Oaks CA
- Chase-Lansdale, P. L. – Pittman, L. D. (2002): Welfare reforms and parenting: Reasonable expectations. *The Future of Children: Childre and Welfare Reform*, 12(1): 167–185.
- Dearing, E. – McCartney, K. – Taylor, B. A. (2001): Change in family income-to-needs amtters more for children with less. *Child Development*, 72: 1779–1793.
- Galinsky, E. (1999): *Ask the children: What America's children really think about working parents*. William Morrow, New York
- Gottfried, A. E. – Gottfried, A. W. – Bathurst, K. (1995): Maternal and dual-earner employment status and parenting. In M. Bornstein (ed.): *Handbook of parenting 2: 139–160*. NJ: Erlbaum, Mahwah
- Hofferth, S. (2002): *Biology versus marriage as the basis for investment in children*. Paper presented at the Maryland Population Reserach Center Seminar
- Hoffman, L. – Youngblade, L. M. – Coley, R. L. – Fuligini, A. S. – Kovacs, D. D. (1999): *Mothers at work: Effects on children's well-being*. Cambridge University Press, New York

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Huston, A. C. (2002): Reforms and child development. *The Future of Children: Children and Welfare Reform*, 12(1): 59–77.
- Jacobs, J. A. – Gerson, K. (2001): Overworked individuals or overworked families? Explaining trends in work, leisure and family time. *Work and Family Occupations*, 28(1): 40–63.
- Kontos, S. – Howes, C. – Shinn, M. – Galinsky, E. (1995): *Quality in family child care and relative care*. Teachers College Press, New York
- Lombardi, J. (2003): *Time to care: Redesigning child care to promote education, support families, and build communities*. PA: Temple University, Philadelphia
- McLoyd, V. C. (1990): The impact of economic hardship on black families and children: Psychological distress, parenting, and socioeconomic development. *Child Development*, 61: 311–346.
- Presser, H. B. (1994): Employment schedules among dual-earner spouses and the division of household labor by gender. *American Sociological Review*, 59: 348–364.
- Presser, H. B. – Cox, A. G. (1997): The work schedules of low-educated American women and welfare reform. *Monthly Labor Review*, 120: 25–34.
- Presser, H. B. (1999): Toward a 24-hour economy. *Science*, 284: 1778–1779.
- Rahman, A. – Pal, S. (1994): Subjective health and family life of rotating shift workers. *Bangladesh Journal of Psychology*, 14: 49–55.
- Staines, G. L. – Pleck, J. H. (1983): *The impact of work schedules on the family*. Ann Arbor, University of Michigan. MI
- Warr, P. – Parry, G. (1982): Depressed mood in working class mothers with and without paid employment. *Sociology of Psychiatry*, 17: 161–165.
- Wedderburn, A. (2000): *Shiftwork and health*. (Bulletin of European Studies on Time). Dublin, Ireland: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Winkler, A. E. (1998): Earnings of husbands and wives in dual-earner families. *Monthly Labor Review*, 121(4): 42–49.

A jól-lét fogalmának értelmezése az európai szakirodalomban (2009–2014)

SZÁNTÓ ZSUZSA* – SUSÁNSZKY ÉVA* – BERÉNYI ZOLTÁN** –
SIPOS FLÓRIÁN** – MURÁNYI ISTVÁN**

* Semmelweis Egyetem, Magatartástudományi Intézet

** Debreceni Egyetem, Politikatudományi és Szociológiai Intézet

ABSZTRAKT

A jól-lét olyan, széles körben használt fogalom, melyben az életminőség különböző dimenziói testesülnek meg. A tanulmány a fogalom európai szakirodalomban történő meghatározásának és használatának felmérése érdekében végzett szisztematikus vizsgálat eredményeit mutatja be. Munkánk alapját az Európai Unió „Measuring Youth Well-Being (MyWeB)” kutatásában résztvevő tizenegy ország kutatóinak közös erőfeszítéseként előállt ismeretek képezték. Egy jövőbeli európai ifjúság-kutatási program elősegítése és előkészítése érdekében kutatásunk résztvevői összegyűjtötték a fiatalok jól-létével kapcsolatos angol nyelven, illetve saját országaik nyelvén 2009–2014 között megjelent tanulmányokat. Azok a munkák kerültek be az általunk megvizsgált anyagok közé, melyek megfeleltek a következő kritériumoknak: a tanulmány a kutatásunkban résztvevő partnerországban végzett kutatás alapján készült, célcsoportjának típusa és kora megfelelt a kívánalmaknak (nem esett a népesség valamilyen szempontból különlegesnek számító kategóriájába és a 10–25 éves korcsoportot ölelte fel), a tanulmány teljes szövege elérhető volt, s megfelelő módszertani alappal készült. Az egymást követő, három szakaszban végrehajtott szűrések után 95 db tanulmány maradt, melyet tovább elemeztünk. A jól-lét fogalom vizsgálatának eredményeként kiderült, hogy a koncepció felépítésében hat terület, s az ehhez kapcsolódó indikátorok vesznek részt. Azt találtuk, hogy a jól-lét elsődlegesen pszichológiai jellegű, erőteljesen kognitív, egészséggel kapcsolatos, magatartásbeli és szociális oldalakkal bíró koncepció. Tanulmányunk végkövetkeztetése, hogy a jól-léttel kapcsolatos kutatások során a jelenleginél több figyelmet kellene fordítani a koncepció szociális oldalának, kommunikációs aspektusainak, az intézményi környezetének és az információs társadalomba való illeszthetőségének vizsgálatára.

KULCSSZAVAK: jól-lét, gyermekek, ifjúság, áttekintés, Európa

1. Bevezetés

Tanulmányunkban azt kívánjuk megvizsgálni, hogy az európai társadalomtudományi szakirodalomban hogyan határozzák meg, és hogyan használják a jól-lét fogalmát.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

A Világégeszségügyi Szervezet (WHO) szerint a mentális egészség nem más, mint a „jól-lét állapota, amelyben az egyén meg tudja valósítani képességeit, meg tud birkózni a normális élet stresszhelyzeteivel, termékenyen képes dolgozni, és hozzá tud járulni a közösségének életéhez” (World Health Organization 1998). Kutatások azt mutatják, hogy a jól-lét magasabb szintjén élő egyének egyrészt produktívabbak, kiteljesedettebb és szorosabb emberi kapcsolatokat képesek létesíteni, másrészt pedig sokkal kisebb esélyük van arra is, hogy mentális betegségek tüneteai jelenjenek meg náluk (Humpreys et al. 1999, Seeman 2000).

Annak ellenére, hogy a jól-lét mérése rendszeresen felbukkanó téma társadalomtudományi és pszichológiai tanulmányokban, a kutatók körében nincs egyetértés azal kapcsolatban, hogy a holisztikus értelemben vett jól-létnek ténylegesen milyen összetevői vannak. A jól-lét objektív és szubjektív szempontokat egyaránt figyelembe véve mérhető fel. Előbbiekhez olyan tényezők tartoznak, melyeket percepció nem befolyásol és személyes értékítéletünktől sem függenek. Ezek körébe életminőségünket befolyásoló anyagi, fizikai, társadalmi, környezeti és egészséggel kapcsolatos aspektusok sorolhatók. A szubjektív megközelítés ezzel szemben az emberi percepció által észlelt információra alapoz. E szemlélet szerint az egyén maga dönti el, mi az, amit élete mérlegre tételekor döntő fontosságúnak tekint. A fogalom szisztematikusan meghatározása komoly nehézségekkel jár. Ennek gyakorlati következményeivel számolniuk kell mindazoknak – kutatóknak és szakpolitikusoknak egyaránt – akiknek kinyilvánított célja a jól-lét felmérése és lehetőségek szerinti javítása. Annyi bizonyos, hogy a fogalom világos meghatározása nélkül nagy nehézségekbe ütközik annak felismerése, s másokkal való közlése, mikor és hogyan is áll elő az általa jelölt állapot. Továbbá arról sem feledkezhetünk meg, hogy a koncepció pusztán értelmezése arra vonatkozó értékítéletet is sugall, hogy hogyan is kellene élnünk az életünket. A kutatók és szakpolitikusok munkájuk végzése közben tehát egy pillanatra sem feledkezhetnek meg arról, hogy mindezen értékítéletek az általuk tanulmányozni, illetve szolgálni kívánt népesség számára mit is jelentenek.

A jól-lét szubjektív meghatározásában két uralkodó elmélettel találkozhatunk. A *hedonisztikus* megközelítés a fogalom szubjektív természetét kiemelve pozitív hatások (pozitív emóciók és hangulati állapotok) gyakori megtapasztalásának, valamint a negatív hatások ritka megtapasztalásának eredményeként az étellel való magasfokú elégedettségként fogja fel (Diener – Lucas 2000). A fogalom efféle értelmezése szerint a jól-lét nem más, mint olyan szubjektív boldogságérzet, melynek körébe az életben előforduló jó és rossz dolgokról alkotott értékítéletek tartoznak, s hogy boldogságunk tulajdonképpen a kitűzött céljaink elérése, s cselekedeteink értékesnek tartott eredményeinek előállásából fakad (Deci – Ryan 2000). Az *eudemonikus*, vagy pszichológiai megközelítést alkalmazó másik elmélet az ember által betöltött szerepre és az önmegvalósítás terén elért eredményekre fókuszál. Ryff és Keyes (Ryff

KÖZELKÉP – Tanulmányok

– Keyes 1995, Ryff 1989) feltételezése szerint a mentális jól-lét több annál, hogy az egyén boldognak és elégedettnek érzi magát. Ők ketten a pszichológiai jól-lét fogalmát az autonómia, a személyiség kiteljesedése, az önfogadás, az életcél, az önuralom és a pozitív emberi kapcsolatok, azaz emberi önmegvalósítás hat, jól elkülöníthető területén mutatott teljesítmények által összeálló, multidimenzionális, összetett konstrukcióként fogják fel. A fenti két elmélet kombinációjaként később felállított ön-meghatározás (SDT) elmélet szerint a három alapvető pszichológiai szükséglet, a kompetencia, az autonómia és a valamihez való tartozás kielégítése az, ami elősegíti a pszichológiai egészség megvalósulását (Ryan – Deci 2001). Mindezeket túl, az SDT-elmélet feltételezi, hogy a boldogsággal 140 személyiségvonás áll kapcsolatban. Emiatt pedig az SDT hívei úgy vélik, a személyiség jellege alapján lehetőség nyílik az adott személy szubjektív jól-létének előrejelzésére.

Tanulmányunkban a jól-lét fogalmának napjaink európai szakirodalmában használatos értelmezésével és használatával kapcsolatos szisztematikus áttekintésünk eredményeit mutatjuk be. Munkánk során felhasználtuk az Európai Unió MYWeB nemzetközi kutatásában résztvevő kutatók által közös munka keretében feltárt ismereteket.

2. Kutatásunk anyaga és az alkalmazott kutatási módszerek

Annak felmérésére, hogy a jól-lét fogalmát hogyan értelmezik az európai társadalomtudományi irodalomban, szisztematikus áttekintés módszerét alkalmazva megvizsgáltuk a kutatásban részt vett országok tudományos adatbázisaiban, valamint az EBSCO, a Sociological Abstracts, az ERIC, a MEDLINE, az Ovid, valamint a Web of Science elektronikus adatbázisokban található tudományos szakirodalmakat.

Mivel a nemzetközi kutatás számára rendelkezésre álló idő túlságosan kevés volt ahhoz, hogy teljes mértékű szisztematikus áttekintést végezhessünk, ezért az úgynevezett gyorsított eredményértékelés (*rapid evidence assessment*) módszerét alkalmaztuk. Ennek segítségével képesek voltunk hat hónap alatt elvégezni a szisztematikus áttekintést. Az elmúlt 20 év során angol nyelven, valamint a kutatásban résztvevő országok nyelvén megjelentetett tanulmányokat vizsgáltunk meg.

Az áttekintés során az alábbi kulcsfontosságú keresőszavakat használtuk:

- jól-lét, jólét, életminőség, az élettel való elégedettség, egészség, boldogság (és az ezzel rokon értelmű szavak);
- fiatal, ifjú, gyermek, tinédzser, serdülő, fiatalkorú, diák, tanuló, kiskorú, kiskorú gyermek, fiú/lány, kiskorú (és az ezzel rokon értelmű szavak);
- kutatás, tanulmány.

A keresést a VAGY és az ÉS Boolean keresőváltozók felhasználásával végeztük.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

A keresés eredményeként a témával potenciálisan kapcsolatos tanulmányok hosszú listáját kaptuk. Ezeket adatbázisba illesztettük, majd a tanulmányok címe és összefoglaló absztrakja alapján tematikai relevancia szerint tovább értékeltük. Ezt követően a témához kapcsolódónak ítélt tanulmányok teljes szövegét letöltöttük és relevancia szempontjából ismételten megvizsgáltuk. Kvantitatív és kvalitatív tanulmányok számára kipróbált értékelési mércét felhasználva (pl. a kvantitatív jellegű munkák esetében az ún. „*Maryland Scale of Scientific Methods*”, a kvalitatív munkák esetében pedig az ún. „*Quality in Qualitative Evaluation*” skálát) a relevánsnak értékelt tanulmányokat ezután metodológiai alaposáguk tekintetében is megvizsgáltuk.

Horvát, észt, grúz, német, görög, magyar, portugál, szlovák, spanyol és katalán, valamint brit kutatási partnereinket arra kértük, hogy gyűjtsék össze az ifjúság jól-létével kapcsolatos valamennyi, saját nyelvükön elérhető szakirodalmat.

A releváns anyagok közé választás kritériumai

- Időperiódus: 2009–2014 közötti publikálási időpont
- Célcsoport életkora: 10 és 25 éves kor közé eső életkor
- Terület: EU-tagállam, vagy a kutatási partner ország területe

A releváns anyagok köréből való kizárás kritériumai

Az összegyűjtött tanulmányok témához történő kapcsolódását három, egymást követő szakaszban vizsgáltuk meg. Ahogyan azt az 1. táblázat adatai is mutatják, a keresőszavak használata nagy mennyiségű – s ezek között is különösen nagyszámú angol nyelvű – szakirodalom összegyűjtését eredményezte. Az adatbázis további elemzésére, és az abban található tanulmányok dupla példányainak kiszűrésére a Zotero bibliográfiakezelő programot használtuk fel.

Az elemzés első szakaszában a címeket és absztraktokat megvizsgálva az alábbi kizárási kritériumok használatával szűrtük ki a nem releváns tanulmányokat:

- A tanulmányban vizsgált populáció nem európai országban, vagy pedig nem kutatási partnerországban található
- A tanulmány egészség szempontjából különleges jellemvonásokkal rendelkező populációra összpontosít (klinikai populáció, klinikai állapotban lévő populáció, krónikus betegséget mutató populáció, fogyatékkal élő populáció)
- A tanulmányban vizsgált minta életkora meghaladta, vagy nem érte el a megszabott életkort (10 és 25 évesek közötti korosztály)
- A tanulmány a halálozás kérdését vizsgálta
- A tanulmány beavatkozás, vagy kísérlet kérdését tárgyalta; csak megfigyelésekre alapozott tanulmányok maradhattak a releváns munkák között
- A tanulmány vezércikként jelent meg
- A tanulmány tematikailag nem felelt meg szisztematikus vizsgálatunk céljainak

KÖZELKÉP – Tanulmányok

A második szakaszban teljes szövegük elemzése alapján vizsgáltuk meg a tanulmányok releváns jellegét. Az elemzésnek ebben a szakaszában további szűrési kritériumokat vezettünk be, s mindazon tanulmányok kizárásra kerültek, melyek esetében az alábbiak fennálltak:

- A tanulmány célja vita lefolytatása, vagy erkölcsi kérdés tárgyalása volt
- A jól-lét felmérésére alkalmazott módszert nem vetették alá semmiféle előzetes vizsgálatnak, vagy empirikus ellenőrzésnek

A harmadik szűrési szakaszban két kutató egymástól független vizsgálatára alapozva a tanulmányokat módszertani alaposságuk színvonalára szerint értékeltük (lásd az 1. számú függelék). Mind a kvantitatív, mind pedig a kvalitatív jellegű tanulmányok esetében a kutatás minden partnere által figyelembe veendő átlag-küszöbértékeket állítottunk fel, s csak azokat a tanulmányokat vizsgáltuk tovább, melyek esetében a kapott érték meghaladta a küszöbértéket.

A három szakaszban elvégzett eljárás eredményeként a partnerországok kutatócsoportjai az első szakasz elején összegyűlt 491 tanulmány számát 125-re szűkítették.

1. táblázat: A három szakaszban elvégzett szűrés eredményei (db)

Nyelv	Az első szakaszban kiválasztott tanulmányok száma	A második szakaszban kiválasztott tanulmányok száma	A harmadik szakaszban kiválasztott tanulmányok száma
horvát	20	9	9
angol	336	274	88
észti	37	17	14
georgiai	8	5	2
német	19	8	5
görög	6	3	2
magyar	4	6	5
lett	13	7	2
portugál	15	15	4
szlovák	9	4	3
spanyol/katalán	24	23	12
ÖSSZESEN	491	371	125

Forrás: Saját készítésű táblázat

KÖZELKÉP – Tanulmányok

A másodpéldányok kiszűrése, valamint további adattisztítás után 95 olyan tanulmány maradt, melyek alapján áttekinthettük az európai tudományos szakirodalomban használatos jól-lét fogalom meghatározását és felhasználását.

3. Eredmények

A szűrések elvégzése után a gyermekek és fiatalok jól-létével foglalkozó munkák listája 95 tanulmányt tartalmazott. A három szakaszban végzett elemzés során alkalmazott valamennyi kritériumnak megfelelt tanulmányok körében ezután azt vizsgáltuk, hogy milyen álláspontra helyezkednek az alábbi három, jól-léttel kapcsolatos kérdésekben:

- A jól-lét meghatározásával kapcsolatban
- A jól-lét értelmezési tartományaival és indikátoraival kapcsolatban
- A jól-lét felmérésének eszközeivel és ezek sajátos felhasználásával kapcsolatosan

A vizsgálat során nyert adatokból összeállított adatbázist használtuk jelen elemzésünk anyagául.

A jól-lét fogalmának meghatározásai

A vizsgált tanulmányok között 36 olyat találtunk, melyekben egyértelműen felbukkant a jól-lét fogalmának valamilyen meghatározása.

Az itt elemzett definíciókban számos olyan kifejezést találtunk, melyek csak csekély mértékben különböztek egymástól. A tanulmányokban alapvetően három, a jól-lét fogalmával kapcsolatosan használt kifejezéscsoportra bukkantunk:

- A jól-létre magára, illetve ennek szubjektív, pszichológiai, mentális, vagy személyes összetevőire történő utalásra (22)
- Az elégedettségére magára, illetve az étellel való elégedettség összetevőjére való utalásra (14)
- Az életminőségre magára, vagy pedig az élet egészséggel kapcsolatos minőségére való utalásra (6).

Néhány tanulmányban a fentiek közül egynél több kifejezésfajta is előfordult.

Függetlenül attól, hogy a szubjektív jól-léttel kapcsolatosan adott esetben melyik kifejezést használta, a dokumentumok többsége (34) a jól-léttel valami olyan dologként határozta meg, mely legalább részben szubjektív természetű, s mint ami emiatt szubjektív felmérésre szolgáló eszközökkel mérhető. Egy tanulmány (a 9. számú)

KÖZELKÉP – Tanulmányok

olyan irodalomra támaszkodott, mely a jól-létet egyidejűleg szubjektív és objektív jellegűnek is tekintette. Egy olyan tanulmányt találtunk, mely a jól-létnek elsődlegesen a funkcionális-viselkedési jellegét emelte ki, s három olyan munkával találkozunk (a 21., a 22., 23. számúval), mely a jól-lét funkcionális-viselkedési jellegzetességeit együtt említette annak szubjektív jellegű vonásaival.

A meghatározások között a jól-lét egyetlen oldalát kiemelők, illetve annak sokkal bonyolultabb szerkezetére utalókat egyaránt találtunk. Az általunk megvizsgált szakirodalomban csak egyetlen olyan tanulmány volt, mely a jól-lét meghatározását az összetevőivel kapcsolatos magyarázat megadását teljesen mellőzve adta meg. Az összes többi a fogalom szerkezeti összetevőiként annak egy, kettő, vagy három oldalát említette meg.

Az egyoldalú definíciók (13 db) a jól-lét fogalmát jellemzően vagy pszichológiai konstrukcióként, vagy érzelmi töltetét mindenképpen kiemelve határozták meg. A 13 effajta definíció között csak két olyat találtunk, mely hangsúlyozta a jól-lét egyéb oldalait is: a 18. számú a magatartásbeli, a 32. számú pedig a spirituális oldalát. A többi 11 tanulmány a jól-lét fogalmát alapvetően pszichológiai konstrukcióként közelítette meg. A fogalom mibenlétéről folytatott, annak pszichológiai lényegét kiemelő diskurzusban az olyan koncepciók egész sora, mint az elégedettség, boldogság, pozitív és negatív érzelmek, kompetencia, önbizalom, társas lét és alkalmazkodás bukkant fel.

Elemzésünk eredményeként 13 olyan dokumentumot találtunk, mely a jól-lét kérdését két dimenzió szerint közelítette meg. Az ilyen jellegű munkák mindegyikének esetében azt találtuk, hogy a dimenziók egyike mindig a mentális egészség különféle oldalainak – elégedettség, boldogság, emocionális/érzelmi állapot, megfelelési képesség, önbecsülés, vagy önértékelés – említésével megjelenített pszichológiai jól-lét volt. Az ebbe a csoportba tartozó tanulmányok kb. fele (6 db) a jól-lét másik dimenziójaként kognitív tényezőket említett. Négy tanulmányban a társadalmi környezet néhány aspektusát (pl. az iskolát vagy a családot, vagy általában véve mint társadalmi és környezeti tényezőket) említett a szerző. A viselkedésre, illetve a közösségben megfelelően betöltött szerepre két dokumentumban utaltak a szerzők (a 21. és 22. számúban). Végezetül, egy dokumentum (a 37. számú) utalt a fizikai egészségre, mint a jól-lét második, alapvetően fontos összetevőjére.

Négy dokumentumban találtuk azt, hogy a jól-lét pszichológiai, kognitív és fizikai oldalainak jelentőségét felismerve a szerzők a fogalom meghatározását három fő tényezőre alapozták.

Hat további dokumentumban a jól-lét fogalmát még ennél is összetettebb módon definiálták. Az egyik dokumentumban (a 3. számmal jelzett esetében) a szerzők egyszerűen úgy fogalmaztak, hogy a jól-lét (pontosabban szólva, az életminőség) az élet minden elemét magában foglalja. A másik öt tanulmány alapvetően fontos tényezőkként különféle dolgokat említett. A fizikai egészség – illetve a test megfelelő

KÖZELKÉP – Tanulmányok

működése – azonban valamennyiben említésre került. A pszichológiai, érzelmi, kognitív, valamint a társadalmi és viselkedési aspektusok – mint olyan dolgok, melyek a jól-lét elsődleges összetevőit képezik – ugyancsak felsorolásra kerültek. Néhány dokumentumban a szerzők megemlítették a spiritualitást, az anyagi tényezőket, az oktatást és a politikai képviselőket is.

A fő pontok összefoglalásaként azt mondhatjuk, a tanulmányoknak csak körülbelül egyharmadában találkozhattunk a jól-lét olyan meghatározásával, amely esetében a szerző a jól-lét, az elégedettség és az életminőség kifejezéseket használta. A jól-lét fogalmához a tanulmányokban főként szubjektív fogalmi tartalom kapcsolódott. A koncepció összetevőire építve a jól-lét fogalma elsődlegesen úgy jelent meg, mint olyan pszichológiai koncepció, melynek erős kognitív, egészséggel kapcsolatos, viselkedéssel és társadalmi oldalai vannak. Ugyancsak figyelembe vették a szerzők az anyagi, környezeti és spirituális jellemvonásokat.

Területek és indikátorok

Ezen elemzés során következő lépésében sorra vettük a jól-lét minden egyes területét, melyet a kiválasztott tanulmányokban vizsgáltak. A következő hat területet azonosítottuk: pszichológiai, szociális, fizikai egészséggel kapcsolatos, kognitív, viselkedési és anyagi terület.

Az eszközök (pl. kérdőívek) leggyakrabban (15) a jól-lét pszichológiai területére irányultak, miközben a legritkábban vizsgált terület (4) az anyagi volt (lásd. 2. táblázat).

Pszichológiai terület

Az étellel való elégedettség a pszichológiai jól-lét leggyakrabban vizsgált indikátora. Általánosan vagy annak bizonyos részeit – leginkább iskola vagy munka – 13 kérdőívben mérték skálákkal vagy részskálákkal. A második leggyakrabban használt indikátor a hangulati zavarból eredő depresszió volt. A kutatók a pszichológiai terület vizsgálatakor tíz felmérésben mérték a depressziót közvetlenül (például CES-D kérdőív használatával), vagy részskála formájában. Az önbecsülés szintje, valamint a boldogság/boldogtalanság érzése is viszonylag gyakran fordultak elő, mint a jól-lét indikátorai. Az önbecsülést hét, a boldogságot hat tanulmányban mérték.

Szociális terület

A gyermekek és fiatalok jól-létén belül a szociális terület mérésére a következő indikátorokat használták: társadalmi támogatás, környezet és szülőkkal való kapcsolat, kortárs csoporttal és partnerrel való kapcsolat, társadalmi viselkedés és magányosság. A leggyakrabban használt indikátor a magányosság volt, mely termé-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

szeténél fogva szorosan kapcsolódik a pszichológiai területhez, különösen az olyan indikátorokhoz, mint a depresszió és boldogtalanság.

Fizikai egészség terület

A fizikai jól-létet rendszerint az egészségi állapotot leíró különféle indikátorokkal mérték: szomatikus panaszok gyakorisága és természete (4), illetve az egészséggel összefüggő életminőség (HRQoL) mérése (9).

Kognitív terület

Mivel az áttekintés középpontjában a gyermekek és fiatalok jól-létének vizsgálata áll, természetesen azt tapasztaltuk, hogy a kognitív terület legfontosabb indikátorai az iskolához és tanuláshoz való viszonyhoz és kompetenciákhoz, továbbá az ezeken a területeken tapasztalható önállósághoz kapcsolódtak.

Viselkedési terület

A jól-lét viselkedési aspektusai a kognitív szempontokhoz hasonló gyakorisággal fordultak elő. A tanulmányok az egészséges viselkedésre, valamint a problémás viselkedésre, mint például a kockázatvállalásra és devianciára fókuszálnak. A hiperaktivitás a terület egy speciális indikátora, mivel bár viselkedési jelzőként is értelmezhető, az utóbbi évtizedben intenzíven medikalizálódott, ezért ugyanúgy tekinthető pszichológiai, sőt fizikai egészségi indikátornak is.

Anyagi terület

Az áttekintett dokumentumokban ez a terület volt a gyerekek és fiatalok jól-létének legkevésbé vizsgált aspektusa, feltételezhetően azért, mert könnyebb objektív körülményként meghatározni a jelentéstartományát, mint szubjektív jól-létként. Az anyagi terület mérésére három indikátort használtak: létszükségleti cikkek nélkülözése, a család anyagi helyzete, és jóléte. Habár szép számban akad olyan tanulmány, mely az életszínvonal és a jól-lét közötti kapcsolatot tárja fel, a kutatások többsége az anyagi indikátorokat háttér (magyarázó) változóként használja, nem pedig a jól-lét anyagi területének indikátoraként.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

2. táblázat: *Területek és indikátorok*

Területek	Indikátorok
Pszichológiai	érzelmek (pozitív, negatív) harag szorongás kiégés depresszió érzelmek /érzelemkontroll boldogság/boldogtalanság remény/reményvesztettség életcél/orientáció élettel való elégedettség (elégedettség iskolában/munkában) locus of control pszichológiai jól-lét önbecsülés önbizalom stressz
Szociális	magatartásbeli és kortárs kapcsolati problémák családi környezet magányosság szülőkkel/kortárs csoporttal/partnerekkel való kapcsolat társadalmi támogatás
Fizikai	egészségi állapot HRQoL (egészséggel összefüggő életminőség) fizikai képességek szomatikus panaszok erőszak
Kognitív	iskolához való hozzáállás függetlenség kompetencia (az iskolában) társas kapcsolatok iránti szükséglet
Viselkedési	deviáns viselkedések egészséges viselkedés hiperaktivitás kockázati magatartás
Anyagi	jólét létszükségleti cikkek nélkülözése a család anyagi helyzete

Forrás: Saját készítésű táblázat

KÖZELKÉP – Tanulmányok

A jól-lét mérésének eszközei

Az áttekintésünk során vizsgált tanulmányokban 19 komplex kutatási eszköz (kérdőívek, skálák, leltárak és mutatószámok) található (3. táblázat). Az elemzésben csak azokat az eszközöket vettük figyelembe, melyek a jól-lét eredményeinek mérésére szolgáltak. Számos tanulmányban számoltak be egyidejűleg több eszköz alkalmazásáról. Elemzésünk során nem vettük figyelembe az egyteteles méréseket.

3. táblázat: *Az áttekintett dokumentumokban több mint egy kutatásban használt eszközök*

Cantril létra
Epidemiologiai Kutatási Központ – Depresszióskála (CES-D)
Általános Egészségi Kérdőív (GHQ-12)
Kidscreen
Kindle és Kindle-R
Életszemlélet Teszt (LOT)
Hangulat és érzések kérdőív (MFQ)
Észlelt Társas Támogatás Multidimenzionális Skálája (MSPSS)
Tanulók Élettel Való Elégedettségének Multidimenzionális Skálája (MSLSS)
Pediatric Quality of Life Inventory (PedsQL)
Pozitív és Negative Affektivitás Skála (PANAS)
Rosenberg Önértékelési Skála
Élettel való elégedettség skála
Rövid Forma (36) Egészségi felmérés (SF-36)
Erősségek és Nehézségek Kérdőív (SDQ)
Szubjektív boldogság skála (SHS)
Tünetlista Leltár (SCL-91 és SCL-90-R)
UCLA magányossági skála (ULS)
WHO-5 jól-léti index (WHO-5)

Forrás: Saját készítésű táblázat

KÖZELKÉP – Tanulmányok

4. Összefoglalás

Tanulmányunk célja az volt, hogy szisztematikus áttekintést nyújtson arról, hogyan határozzák meg a jól-lét jelentéstartományát és hogyan használják a fogalmat a kutatók. A szakirodalmi áttekintés azt mutatja, hogy a kutatók a jó-lét fogalmát többféle módon használják.

A jól-létre csupán csak hivatkozó, valamint azokat érdemben tárgyaló források közötti ellentmondás arra enged következtetni, hogy néhány kutató a jól-létre úgy tekint, mint egy normatív koncepcióra, melynek értelmezéséhez nincs szükség definícióra. Másképpen megfogalmazva, a fogalom további definíció nélküli használata egy hallgatólagos egyetemességre utalhat a jól-lét értelmezésére vonatkozóan. A tanulmányok többségében nem található meg a koncepció világos megfogalmazása. A vizsgált dokumentumoknak csak közel harmadában volt fellelhető valamilyen formában a jól-lét fogalmának meghatározása.

A jól-lét fogalmának vizsgálata során arra az eredményre jutottunk, hogy a koncepció felépítésében hat területet, s az ehhez kapcsolódó indikátorokat használták az elemzett tanulmányok szerzői. A tanulmányok alapján az alábbi területeket, és a hozzájuk kapcsolódó indikátorok számát azonosítottuk:

- a pszichológiai terület 15 indikátorral;
- a szociális terület 6 indikátorral;
- a fizikai egészség területe 5 indikátorral;
- a kognitív terület 4 indikátorral;
- a viselkedési terület 4 indikátorral;
- az anyagi terület 3 indikátorral;

Ahogy azt a területek és a hozzájuk tartozó indikátorok számát összegző lista mutatja, az elemzett tanulmányok szerzői a jól-lét koncepciójának vizsgálatában és felépítésében leggyakrabban a pszichológiai területet használták, míg legritkábban az anyagi terület jelent meg. Vagyis az általunk vizsgált dokumentumok alapján a jól-lét elsődlegesen pszichológiai jellegű, továbbá erős kognitív, egészséggel kapcsolatos, magatartásbeli és szociális aspektusokkal bíró fogalom.

Az áttekintett dokumentumokban használt módszerek elemzéséből is arra következtethetünk, hogy a legtöbb szerző azt a megközelítést alkalmazza, hogy minél jobban csökken a jól-létet zavaró körülmények valószínűsége, annál nagyobb az esély a jól-lét állapotának javulására.

Vizsgálatunk arra is rávilágított, hogy erős tendencia figyelhető meg abban, hogy a kutatók a jól-lét jelentéstartományának meghatározásában az eudaimonikus megközelítést alkalmazzák. Ez arra enged következtetni, hogy a jövőbeni kutatások egyik fontos témája lehet annak vizsgálata, hogy milyen következményekkel jár a jól-lét különböző koncepcióinak használata. Ez előnyös lenne például a jól-lét koncepciója és az önszabályozási stratégiák és folyamatok közötti kapcsolat feltárása során is.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

Pintrich (2000: 453) az önszabályozást úgy határozta meg, mint egy aktív és konstruktív folyamatot, ami által az egyének „megkísérlik figyelni, szabályozni és ellenőrizni a gondolkodásukat, motivációjukat [és] viselkedésüket...” Lehetségesnek tűnik, hogy az érzelmek, a gondolkodás és viselkedés szabályozását a jól-lét koncepciója befolyásolja. Például a jól-lét hedonisztikus koncepciójának alkalmazása arra ösztönözheti a fiatalokat, hogy elkerüljenek olyan helyzeteket, melyek kudarcra végződhetnek. Ezzel ellentétben, a jól-létnek a szenvedés értékére hangsúlyt fektető eudemonikus koncepciójának elfogadása arra sarkallja az egyéneket, hogy kihívást jelentő helyzeteknek tegyék ki magukat toleranciájuk erősítése és belső forrásaik felfedezése érdekében.

Az is valószínű, hogy a jól-lét fogalmi meghatározásai a célok kitűzését is befolyásolják. A jól-lét individuális, hedonisztikus fogalmi meghatározása az egyéni célok hajszolásához vezet, mely csökkentheti a fiatalok társadalmi kapcsolatait (Mauss et al. 2012). Más kutatók arra hívták fel a figyelmet, hogy a boldogság szerzeményként történő értelmezése az anyagi célok hangsúlyozásához vezethet (Swinyard – Kau – Phua 2001). Ezek az eredmények azt mutatják, hogy a jól-lét eltérő koncepciói különböző tartalmú célokhoz vezethetnek.

Ahogy arra már korábban rámutattunk, a vizsgált dokumentumok mintegy harmada tartalmazta valamilyen formában a jól-lét definícióját, leggyakrabban a jól-lét, az életminőség és az elégedettség kifejezések használatával, illetve a felmérésekben használt kérdőívek többsége a jól-lét pszichológiai területeire irányult. A legtöbb tanulmány a jól-létet legalább részben szubjektív jelenségként határozta meg, ami így szubjektív mérési eszközökkel mérhető. Ezért a szubjektív mérések elsőbbséget élveztek az objektívekkel szemben a jól-lét jelentéstartományának meghatározásában.

Jóllehet teljes mértékben elfogadható olyan szubjektív mérésekre építeni, melyek az emberi percepcióra hagyatkoznak és az egyénre hagyják annak eldöntését, mi a fontos saját életének értékelésében, azonban nem hunyhatunk szemt a tény felett sem, hogy a szubjektív mérések megjelenése a jól-lét jelentéstartományának meghatározásában és megjelenítésében teret nyit a kulturális különbségeknek. Például több tanulmányban arra következtetnek a szerzők, hogy míg az individuálisabb kultúrájú nemzetek tagjai inkább a kellemes élmények alapján értékelik az élettel való elégedettségüket, addig a kultúrájukban a közösségelvet erősebben érvényesítő nemzetek tagjai az elégedettség társadalmi normáit, továbbá a család és barátok társadalmi értékelését veszik inkább figyelembe (Suh – Oishi – Triandis 1998). Más tanulmányok arról számolnak be, hogy az önbecsülés és az élettel való elégedettség közötti korreláció erősebb volt az individualista (nyugati), mint a közösségelvű (pl. ázsiai) társadalmakban (Oishi et al. 2007, Zhang 2005).

A kultúra hagyományos vagy modern trendjei befolyásolhatják, hogy az egyének vagy csoportok milyen jelentőséget tulajdonítanak a jól-lét különféle fogamainak.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

Amennyiben ez igaz, az eltérő egyének és kultúrák által megalkotott jól-lét fogalmak változatosságának ismerete segíthet a jól-lét kulturálisan érzékenyebb mérésének kidolgozásában.

Így a MYWEB projektben, miközben a jól-lét holisztikus koncepciójának meghatározását keressük, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a konstrukciók különböző kultúrák kontextusában való megértése és értelmezése fontos ahhoz, hogy egy dinamikus áttekintést nyerjünk a jól-lét folyamatairól ezekben a kultúrákban. Ebből az következik, hogy megalkothatjuk ugyan a jól-lét holisztikus fogalmát, ám a koncepció különböző kulturális kontextusokban történő alkalmazása csak akkor hozhat megfelelő eredményt, ha figyelembe vesszük a kultúrák közötti különbségeket.

A jól-lét elsődlegesen szubjektív, pszichológiai koncepcióinak egy másik következménye az, hogy figyelmen kívül hagyja azokat a társadalomelméleteket, melyek a modernizáció sajátos kihívásaira fókuszálnak. Megközelítésük szerint a jól-lét objektív és szubjektív faktorai kiegészíthetők a szociális integráció kereteinek átalakításához kapcsolódó interszubjektív faktorokkal. Ezek a faktorok többek között magukba foglalják az önkifejezés változatos mediatiszt jelentésű biztósító funkcionális alrendszerek megjelenését (Luhmann 1971, 1977), a világ és az én értelmezéséhez demokratikus kereteket biztósító kommunikáció racionalizációját (Habermas 1984), a kockázatok és a szakértői tudás kritikáját lehetővé tevő reflexív intézmények megjelenését (Giddens 1991, 1999), és az Én-kép megalkotását átstrukturáló információs társadalom felemelkedését (Lash – Urry 1994).

Ezeket a tendenciákat leíró elméletek nyilvánvalóan nem tartoznak közvetlenül a jól-lét kutatáshoz, mivel a társadalmi integráció egyetemes folyamataira fókuszálnak. Ugyanakkor az itt levont következtetések felhasználhatók a jól-lét kutatásokban: az empirikus felmérésekben domináló szubjektív pszichológiai faktorok szociális elméleti modellekkel kiegészíthetők és megalapozhatók, beleértve azokat az interszubjektív faktorokat is, melyek hozzájárulnak az én megalkotásához.

Javaslatunk a szociális terület indikátorainak kiterjesztését célozza: a viselkedési és kortárs kapcsolati problémák, családi környezet, magányosság, szülőkkel/kortárs csoporttal/partnerrel való kapcsolat és szociális támogatás mellett azt is mérni kellene, hogy a közegek és a alrendszerek közvetítő közegei és jelentésű hogyan hatnak az egyénre (tárgyasítja vagy sem), milyen típusú kommunikációs minta van jelen (eltorzított vagy demokratikus), milyen az intézményi környezet (visszaható vagy szigorú), és milyen a beágyazottsága az információs társadalomban (elidegenítő vagy sem). Ezek az interszubjektív tényezők új utat nyithatnak a jól-lét értelmezésében, még akkor is, ha a kiértékelésükhöz szükséges tapasztalati eszközök és mércék kidolgozása ez idáig nem történt meg.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

Irodalom

- Deci, E. L. – Ryan, R. M. (2000): The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behaviour. *Psychological Inquiry*, 11: 227–268.
- Diener, E. – Lucas, R. E. (2000): Subjective emotional wellbeing. In M. Lewis – J. M. Haviland (eds.): *Handbook of emotions* 325–337). New York: Guilford
- Giddens, A. (1991): *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. (1st ed.) Stanford, CA: Stanford University Press
- Giddens, A. (1999): ‘Risk and Responsibility’. In *The Modern Law Review*, Jan. 1999, Vol. 62(1): 1–10.
- Habermas, J. (1984): *The Theory of Communicative Action*. Boston: Beacon Press
- Humphreys, K. – Mankowski, E. S. – Moos, R. H. – Finney, J. W. (1999): Do enhanced friendship networks and active coping mediate the effect of self-help groups on substance abuse? *Annals of Behavioral Medicine*, 21(1): 54–60.
- Lash, Scott – Urry, John (1994): *Economies of Signs and Space*. Sage.
- Luhmann, N. (1971): ‘Sinn als Grundbegriff der Soziologie’. In Habermas, J. – Luhmann, N. (eds): *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie – Was leistet die Systemforschung?*, 25–100. Frankfurt/M: Suhrkamp
- Luhmann, N. (1977): ‘The Differentiation of Society’. *Canadian Journal of Sociology* 2(1): 29–53.
- Mauss, I. B. – Savino, N. S. – Anderson, C. L. – Weisbuch, M. – Tamir, M. – Laudenslager, M. L. (2012): The pursuit of happiness can be lonely. *Emotion*, 12: 908–912.
- Oishi, S. – Choi, D. W. – Diener, E., et al. (2007): The dynamics of daily events and well-being across cultures: When less is more. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(4): 685–698.
- Pintrich, P. R. (2000): The role of goal orientation in self-regulated learning. In Boekaerts, M. – Pintrich, P. – Zeidner, M. (eds.): *Handbook of self-regulation* (451–502). San Diego, CA: Academic Press
- Ryan, R. M. – Deci, E. L. (2001): On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic wellbeing. *Annual Review of Psychology*, 52: 141–166.
- Ryff, C. D. (1989): Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6): 1069–1081.
- Ryff, C. D. – Keyes, L. M. C. (1995): The structure of psychological well-being revisited. *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(4): 719–727.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Seeman, T. E. (2000): Health promoting effects of friends and family on health outcomes in older adults. *American Journal of Health Promotion*, 14(6): 362–370.
- Suh, E. – Diener, E. – Oishi, S. – Triandis, H. C. (1998): The shifting basis of life satisfaction judgments across cultures: Emotions versus norms. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(2): 482–493.
- Swinyard, W. R. – Kau, A. K. – Phua, H. Y. (2001): Happiness, materialism, and religious experience in the U.S. and Singapore. *Journal of Happiness Studies*, 2: 13–32.
- Well, San Francisco: Jossey-Bass Publishers, 1987
- World Health Organization Promoting Mental Health (2004). Concepts emerging evidence and practice. Summary report
- World Health Organization (1998). WHOQOL and spirituality, religiousness and personal beliefs: Report on WHO consultation. Geneva: WHO
- Zhang, L. (2005): Prediction of Chinese life satisfaction; contribution of collective self-esteem. *International Journal of Psychology*, 40(3): 189–200.

1. Függelék:

A módszertani alaposág vizsgálatára szolgáló eszközök

PONTRENDSZER a jól-lét irodalmának áttekintéséhez a MyWEB Projektben

Minőségi indikátorok	A minőség szintje	Pontok
1.A vizsgálat kivitelezése	A felmérés magába foglal kohorsz, longitudinális, prospektív (a vizsgálat hosszabb időt ölel fel) és keresztirányú vizsgálatokat	2
	Kvalitatív vizsgálatok és adminisztratív adatbázisokon alapuló értékelések	1
	Más vizsgálati felépítés	0
2. Minta		
2.1 A mintavétel/vizsgálat kerete	Akár kvalitatív vizsgálaton, akár adminisztratív adatokon alapuló értékelés történik, a mintavételi és vizsgálat stratégiája be lett mutatva és megvédhető	1
	Nem adták meg	0

KÖZELKÉP – Tanulmányok

2.2 A minta nagysága	Akár survey vizsgálaton, akár adminisztratív adatokon alapuló értékelés történik, minta a teljes populáció, vagy legalább $N > 100$ mintaszámú	3
	Akár survey vizsgálaton, akár adminisztratív adatokon alapuló értékelés történik, a minta populáció 70%-a, vagy $N > 50$ és $N \leq 100$ közötti mintaszámú	2
	Akár survey vizsgálaton, akár adminisztratív adatokon alapuló értékelés történik, a mintaszám $N \leq 50$, vagy a kvalitatív vizsgálathoz céltudatosan, vagy megfelelően megválasztott.	1
	Nem adták meg	0
2.3 Mintavételi módszer	Valószínűségi minta	2
	Nem valószínűségi minta	1
	Nem adták meg	0
3. Szisztémás eltérés (visszaütasítás) lemorzsolódás (csak kvantitatív vizsgálatok esetében)	Nincs szisztémás eltérés	3
	Jelen van kontrollált/kezelt/súlyozott szisztémás eltérés	2
	Nem kontrollált/kezelt/súlyozott szisztémás eltérés van jelen	1
	Nem adták meg	0
4. Adatgyűjtés (csak kvantitatív vizsgálatok esetében)	Egységes skálák vagy eszközök	2
	Egységes eszközök nélküli kérdőívek/interjúk	1
	Nem adták meg	0
5. Adatelemzés (csak kvantitatív vizsgálatok esetében)	Nagyon jó	3
	Megfelelő	2
	Nem megfelelő	1
	Nem adták meg	0
6. A tradicionális kutatási kritériumoknak való megfelelés (csak kvalitatív vizsgálatok esetében)	Nagyon jó	3
	Megfelelő	2
	Nem megfelelő	1
	Nem adták meg	0

KÖZELKÉP – Tanulmányok

7. A kiértékelési színvonalnak való megfelelés (csak kvalitatív vizsgálatok esetében)	Nagyon jó	3
	Megfelelő	2
	Nem megfelelő	1
	Nem adták meg	0
8. A használt adatok típusai (csak kvalitatív vizsgálatok esetében)	Összetett és vegyes módszerek használata	2
	Megfelelő	1
	Nem adták meg	0

2. Függelék:

Vizsgált publikációk listája (nyelvek szerint ábécé sorrendben)

Angol

- Apaolaza, V. – Hartmann, P. – Medina, E. – Barrutia, J.M. – Echebarria, C. (2013): The relationship between socializing on the Spanish online networking site Tuenti and teenagers' subjective wellbeing: The roles of self-esteem and loneliness. *Computers in Human Behavior* 29: 1282–1289.
- Baams, L. – Beek, T. – Hille, H. – Zevenbergen, F.C. – Bos, H.M.W. (2013): Gender non-conformity, perceived stigmatization, and psychological well-being in Dutch sexual minority youth and young adults: a mediation analysis. *Archives of sexual behavior* 42: 765–73. doi:10.1007/s10508-012-0055-z
- Baiocco, R. – Santamaria, F. – Lonigro, A. – Ioverno, S. – Baumgartner, E. – Laghi, F. (2014): Beyond Similarities: Cross-Gender and Cross-Orientation Best Friendship in a Sample of Sexual Minority and Heterosexual Young Adults. *Sex Roles: A Journal of Research* 70: 110–121. doi:10.1007/s11199-014-0343-2
- Bartels, M. – Cacioppo, J.T. – van Beijsterveldt, T.C.E.M. – Boomsma, D.I. (2013): Exploring the association between well-being and psychopathology in adolescents. *Behavior genetics* 43: 177–90. doi:10.1007/s10519-013-9589-7
- Berendes, A. – Meyer, T. – Hulpke-Wette, M. – Herrmann-Lingen, C. (2013): Association of elevated blood pressure with low distress and good quality of life: results from the nationwide representative German Health Interview and Examination Survey for Children and Adolescents. *Psychosomatic medicine* 75: 422–8. doi:10.1097/PSY.0b013e31828ef0c2
- Birkeland, M.S. – Melkevik, O. – Holsen, I. – Wold, B. (2012): Trajectories of global self-esteem development during adolescence. *Journal of Adolescence* 35: 43–54. doi:10.1016/j.adolescence.2011.06.006
- Boehnke, K. – Wong, B. (2011): Adolescent political activism and long-term happiness: a 21-year longitudinal study on the development of micro- and

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- macrosocial worries. *Personality & social psychology bulletin* 37: 435–47. doi:10.1177/0146167210397553
- Borges, A. – Gaspar de Matos, M. – Diniz, J.A. (2013): Body image and subjective well-being in Portuguese adolescents. *The Spanish journal of psychology* 16, E17. doi:10.1017/sjp.2013.24
- Butkovic, A. – Brkovic, I. – Bratko, D. (2012): Predicting Well-Being From Personality in Adolescents and Older Adults. *Journal of Happiness Studies* 13: 455–467. doi:10.1007/s10902-011-9273-7
- Casas, F. – Balatescu, S. – Bertran, I. – Gonzalez, M. – Hatos, A. (2013): School Satisfaction Among Adolescents: Testing Different Indicators for its Measurement and its Relationship with Overall Life Satisfaction and Subjective Well-Being in Romania and Spain. *Social Indicators Research* 111: 665–681. doi:10.1007/s11205-012-0025-9
- Coombes, L., Appleton, J.V., Allen, D., Yerrell, P., 2013. Emotional Health and Well-being in Schools: Involving Young People. *Children & Society* 27: 220–232. doi:10.1111/j.1099-0860.2011.00401.x
- Costarelli, V. – Koretsi, E. – Georgitsogianni, E. (2013): Health-related quality of life of Greek adolescents: the role of the Mediterranean diet. *Quality of life research : an international journal of quality of life aspects of treatment, care and rehabilitation* 22: 951–6. doi:10.1007/s11136-012-0219-2
- Cumming, S.P. – Gillison, F.B. – Sherar, L.B. (2011): Biological maturation as a confounding factor in the relation between chronological age and health-related quality of life in adolescent females. *Quality of life research : an international journal of quality of life aspects of treatment, care and rehabilitation* 20: 237–42. doi:10.1007/s11136-010-9743-0
- Damjanovic, M. – Lacic, A. – Stevanovic, D. – Jovanovic, A. (2011): Effects of mental health on quality of life in children and adolescents living in residential and foster care: a cross-sectional study. *Epidemiology and psychiatric sciences* 20: 257–62.
- Danielsen, A.G. – Samdal, O. – Hetland, J. – Wold, B. (2009): School-Related Social Support and Students' Perceived Life Satisfaction. *Journal of Educational Research* 102: 303–320.
- Devine, P. – Lloyd, K. (2012): Internet Use and Psychological Well-Being among 10-Year-Old and 11-Year-Old Children. *Child Care in Practice* 18: 5–22.
- Dimitrova, R. – Chasiotis, A. – Bender, M. – van de Vijver, F. (2013): Collective identity and wellbeing of Roma minority adolescents in Bulgaria. *International journal of psychology : Journal international de psychologie* 48: 502–13. doi:10.1080/00207594.2012.682064
- Dimitrova, R. – Chasiotis, A. – Bender, M. – van de Vijver, F.J.R. (2014a): Collective identity and well-being of Bulgarian Roma adolescents and their mothers. *Journal of youth and adolescence* 43: 375–86. doi:10.1007/s10964-013-0043-1

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Dimitrova, R. – Chasiotis, A. – Bender, M. – van de Vijver, F.J.R. (2014b): Collective identity and well-being of Bulgarian Roma adolescents and their mothers. *Journal of youth and adolescence* 43: 375–86. doi:10.1007/s10964-013-0043-1
- Einberg, E.-L. – Kadrija, I. – Brunt, D. – Nygren, J.N. – Svedberg, P. (2013): Psychometric evaluation of a Swedish version of Minneapolis-Manchester quality of life-youth form and adolescent form. *Health and quality of life outcomes* 11, 79. doi:10.1186/1477-7525-11-79
- Elovainio, M. – Pietikainen, M. – Luopa, P. – Kivimaki, M. – Ferrie, J.E. – Jokela, J. – Suominen, S. – Vahtera, J. – Virtanen, M. (2011): Organizational justice at school and its associations with pupils' psychosocial school environment, health, and wellbeing. *Social Science & Medicine* 73: 1675–1682. doi:10.1016/j.socsci-med.2011.09.025
- Erhart, M. – Hagquist, C. – Auquier, P. – Rajmil, L. – Power, M. – Ravens-Sieberer, U. (2010): A comparison of Rasch item-fit and Cronbach's alpha item reduction analysis for the development of a Quality of Life scale for children and adolescents. *Child: care, health and development* 36: 473–84. doi:10.1111/j.1365-2214.2009.00998.x
- Erhart, M. – Wetzel, R.M. – Krugel, A. – Ravens-Sieberer, U. (2009): Effects of phone versus mail survey methods on the measurement of health-related quality of life and emotional and behavioural problems in adolescents. *BMC public health* 9, 491. doi:10.1186/1471-2458-9-491
- Estevez, E. – Murgui, S. – Musitu, G. (2009): Psychological Adjustment in Bullies and Victims of School Violence. *European Journal of Psychology of Education* 24: 473–483.
- Ferguson, Y.L. – Kasser, T. – Jahng, S. (2011): Differences in Life Satisfaction and School Satisfaction Among Adolescents From Three Nations: The Role of Perceived Autonomy Support. *Journal of Research on Adolescence* 21: 649–661. doi:10.1111/j.1532-7795.2010.00698.x
- Finne, E. – Reinehr, T. – Schaefer, A. – Winkel, K. – Kolip, P. (2013): Health-related quality of life in overweight German children and adolescents: do treatment-seeking youth have lower quality of life levels? Comparison of a clinical sample with the general population using a multilevel model approach. *BMC public health* 13, 561. doi:10.1186/1471-2458-13-561
- Fox, C.L. – Elder, T. – Gater, J. – Johnson, E. (2010): The Association between Adolescents' Beliefs in a Just World and Their Attitudes to Victims of Bullying. *British Journal of Educational Psychology* 80: 183–198.
- Garcia, D. – Moradi, S. (2012): Adolescents' Temperament and Character: A Longitudinal Study on Happiness. *Journal of Happiness Studies* 13: 931–946. doi:10.1007/s10902-011-9300-8

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Garcia, D. – Rosenberg, P. – Siddiqui, A. (2011): Tomorrow I could be in trouble but the sun will come out next year: the effect of temporal distance on adolescents' judgments of life satisfaction. *Journal of adolescence* 34: 751–7. doi:10.1016/j.adolescence.2010.08.006
- Gaspar, T. – de Matos, M.G. – Batista-Foguet, J. – Ribeiro, J.L.P. – Leal, I. (2010): Parent-child perceptions of quality of life: Implications for health intervention. *Journal of Family Studies* 16: 143–154.
- Gaspar, T. – Ribeiro, J.P. – de Matos, M.G. – Leal, I. – Ferreira, A. (2012): Health-related quality of life in children and adolescents: subjective well being. *The Spanish journal of psychology* 15: 177–86.
- Giannakopoulos, G. – Panagiotakos, D. – Mihos, C. – Tountas, Y. (2009): Adolescent smoking and health-related behaviours: interrelations in a Greek school-based sample. *Child: Care, Health & Development* 35: 164–170. doi:10.1111/j.1365-2214.2008.00906.x
- Giannakopoulos, G., Dimitrakaki, C., Pedeli, X., Kolaitis, G., Rotsika, V., Ravens-Sieberer, U., Tountas, Y. (2009): Adolescents' wellbeing and functioning: relationships with parents' subjective general physical and mental health. *Health and quality of life outcomes* 7, 100. doi:10.1186/1477-7525-7-100
- Giannakopoulos, G. – Tzavara, C. – Dimitrakaki, C. – Ravens-Sieberer, U. – Tountas, Y. (2010): Adolescent health care use: Investigating related determinants in Greece. *Journal of Adolescence* 33: 477–485. doi:10.1016/j.adolescence.2009.06.003
- Goenjian, A.K. – Roussos, A. – Steinberg, A.M. – Sotiropoulou, C. – Walling, D. – Kakaki, M. – Karagianni, S. (2011): Longitudinal study of PTSD, depression, and quality of life among adolescents after the Parnitha earthquake. *Journal of affective disorders* 133: 509–15. doi:10.1016/j.jad.2011.04.053
- Goswami, H. (2012): Social Relationships and Children's Subjective Well-Being. *Social Indicators Research* 107: 575–588. doi:10.1007/s11205-011-9864-z
- Griggs, J. – Tan, J.-P. – Buchanan, A. – Attar-Schwartz, S. – Flouri, E. (2010): "They've Always Been There for Me": Grandparental Involvement and Child Well-Being. *Children & Society* 24: 200–214.
- Gudmundsson, G. (2013): Quality Spirals and Vicious Circles among Children of Immigrant Entrepreneurs: How Immigrant Entrepreneurs' Resources are Remoulded by the Second Generation. *Young* 21: 173–191. doi:10.1177/1103308813477466
- Gunnlaugsson, G. – Kristjansson, A.L. – Einarsdottir, J. – Sigfusdottir, I.D. (2011): Int-familial conflict and emotional well-being: a population based study among Icelandic adolescents. *Child abuse & neglect* 35: 372–81. doi:10.1016/j.chiabu.2011.01.011
- Haraldstad, K. – Christophersen, K.-A. – Eide, H. – Natvig, G.K. – Helseth, S. (2011): Predictors of health-related quality of life in a sample of children and adoles-

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- cents: a school survey. *Journal of clinical nursing* 20: 3048–56. doi:10.1111/j.1365-2702.2010.03693.x
- Harding, S. – Whitrow, M. – Lenguerrand, E. – Maynard, M. – Teyhan, A. – Cruickshank, J.K. – Der, G. (2010): Emergence of ethnic differences in blood pressure in adolescence: the determinants of adolescent social well-being and health study. *Hypertension* 55: 1063–9. doi:10.1161/HYPERTENSIONAHA.109.142935
- Helseth, S. – Misvaer, N. (2010): Adolescents' perceptions of quality of life: what it is and what matters. *Journal of clinical nursing* 19: 1454–61. doi:10.1111/j.1365-2702.2009.03069.x
- Henríquez Sánchez, P. – Ruano, C. – de Irala, J. – Ruiz-Canela, M. – Martínez-González, M.A. – Sánchez-Villegas, A. (2012): Adherence to the Mediterranean diet and quality of life in the SUN Project. *European Journal of Clinical Nutrition* 66: 360–368. doi:10.1038/ejcn.2011.146
- Holopainen, L. – Lappalainen, K. – Junttila, N. – Savolainen, H. (2012): The Role of Social Competence in the Psychological Well-being of Adolescents in Secondary Education. *Scandinavian Journal of Educational Research* 56: 199–212. doi:10.1080/00313831.2011.581683
- Jovanovic, V. – Zuljevic, D. (2013): Psychometric Evaluation of the Serbian Version of the Multidimensional Students' Life Satisfaction Scale. *Social Indicators Research* 110: 55–69. doi:10.1007/s11205-011-9916-4
- Kristjansdottir, J. – Sundelin, C. – Naessen, T. (2009): Health-related self-assessed quality of life in young people at a Youth Centre in Sweden. *Scandinavian journal of caring sciences* 23: 465–72. doi:10.1111/j.1471-6712.2008.00642.x
- Laghi, F. – Liga, F. – Baumgartner, E. – Baiocco, R. (2012a): Identity and conformism among Italian adolescents who binge eat and drink. *Health, Risk & Society* 14: 361–376. doi:10.1080/13698575.2012.680952
- Laghi, F. – Liga, F. – Baumgartner, E. – Baiocco, R. (2012b): Time perspective and psychosocial positive functioning among Italian adolescents who binge eat and drink. *Journal of Adolescence* 35: 1277–1284. doi:10.1016/j.adolescence.2012.04.014
- Leveresen, I. – Danielsen, A.G. – Birkeland, M.S. – Samdal, O. (2012): Basic psychological need satisfaction in leisure activities and adolescents' life satisfaction. *Journal of youth and adolescence* 41: 1588–99. doi:10.1007/s10964-012-9776-5
- Levin, K.A. (2012): Glasgow smiles better: an examination of adolescent mental well-being and the "Glasgow effect". *Public health* 126: 96–103. doi:10.1016/j.puhe.2011.10.010
- Levin, K.A. – Torsheim, T. – Vollebergh, W. – Richter, M. – Davies, C.A. – Schnohr, C.W. – Due, P. – Currie, C. (2011): National Income and Income Inequality, Family Affluence and Life Satisfaction Among 13 year Old Boys and Girls: A Multilevel Study in 35 Countries. *Social Indicators Research* 104: 179–194. doi:10.1007/s11205-010-9747-8

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Marques, S.C. – Lopez, S.J. – Mitchell, J. (2013): The Role of Hope, Spirituality and Religious Practice in Adolescents' Life Satisfaction: Longitudinal Findings. *Journal of Happiness Studies* 14: 251–261. doi:10.1007/s10902-012-9329-3
- Maynard, M.J. – Harding, S. (2010): Perceived parenting and psychological well-being in UK ethnic minority adolescents. *Child: care, health and development* 36: 630–8. doi:10.1111/j.1365-2214.2010.01115.x
- Mc Guckin, C. (2010): Experiences of School Bullying, Psychological Well-Being and Stress in Northern Ireland: Findings from the Young Life and Times Survey, 2005. *Research in Education* 83: 54–66.
- McKay, M.T. – Cole, J.C. (2013): Adolescent drinking and adolescent stress: a domain-specific relationship in Northern Irish schoolchildren. *Journal of Youth Studies* 16: 237–256. doi:10.1080/13676261.2012.718432
- Merrilees, C.E. – Cairns, E. – Goeke-Morey, M.C. – Schermerhorn, A.C. – Shirlow, P. – Cummings, E.M. (2011): Associations between Mothers' Experience with the Troubles in Northern Ireland and Mothers' and Children's Psychological Functioning: The Moderating Role of Social Identity. *Journal of Community Psychology* 39: 60–75.
- Moksnes, U.K. – Espnes, G.A. (2013): Self-esteem and life satisfaction in adolescents-gender and age as potential moderators. *Quality of life research : an international journal of quality of life aspects of treatment, care and rehabilitation* 22: 2921–8. doi:10.1007/s11136-013-0427-4
- Moksnes, U.K. – Lohre, A. – Espnes, G.A. (2013): The association between sense of coherence and life satisfaction in adolescents. *Quality of life research : an international journal of quality of life aspects of treatment, care and rehabilitation* 22: 1331–8. doi:10.1007/s11136-012-0249-9
- Motti-Stefanidi, F. – Asendorpf, J.B. – Masten, A.S. (2012): The adaptation and well-being of adolescent immigrants in Greek schools: a multilevel, longitudinal study of risks and resources. *Development and psychopathology* 24: 451–73. doi:10.1017/S0954579412000090
- Nota, L. – Soresi, S. – Ferrari, L. – Wehmeyer, M.L. (2011): A Multivariate Analysis of the Self-Determination of Adolescents. *Journal of Happiness Studies* 12: 245–266. doi:10.1007/s10902-010-9191-0
- Ntoumanis, N. – Taylor, I.M. – Thøgersen-Ntoumani, C. (2012): A longitudinal examination of coach and peer motivational climates in youth sport: implications for moral attitudes, well-being, and behavioral investment. *Developmental psychology* 48: 213–23. doi:10.1037/a0024934
- Ottova, V. – Erhart, M. – Rajmil, L. – Dettenborn-Betz, L. – Ravens-Sieberer, U. (2012): Overweight and its impact on the health-related quality of life in children and adolescents: results from the European KIDSCREEN survey. *Quality of life research*

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- ch : an international journal of quality of life aspects of treatment, care and rehabilitation 21: 59–69. doi:10.1007/s11136-011-9922-7
- Pavlova, M.K. – Haase, C.M. – Silbereisen, R.K. (2011): Early, on-time, and late behavioural autonomy in adolescence: Psychosocial correlates in young and middle adulthood. *Journal of Adolescence* 34: 361–370. doi:10.1016/j.adolescence.2010.04.002
- Proctor, C., Linley, P.A., Maltby, J., 2010. Very Happy Youths: Benefits of Very High Life Satisfaction Among Adolescents. *Social Indicators Research* 98: 519–532. doi:10.1007/s11205-009-9562-2
- Puklek Levpuscek, M. – Berce, J. (2012): Social Anxiety, Social Acceptance And Academic Self-Perceptions In High-School Students. *Drustvena Istrazivanja* 21: 405–419. doi:10.5559/di.21.2.06
- Sabatier, C. – Mayer, B. – Friedlmeier, M. – Lubiewska, K. – Trommsdorff, G. (2011): Religiosity, Family Orientation, and Life Satisfaction of Adolescents in Four Countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology* 42: 1375–1393. doi:10.1177/0022022111412343
- Salmela-Aro, K. – Tuominen-Soini, H. (2010): Adolescents' Life Satisfaction During the Transition to Post-Comprehensive Education: Antecedents and Consequences. *Journal of Happiness Studies* 11: 683–701. doi:10.1007/s10902-009-9156-3
- Salmela-Aro, K. – Tynkkynen, L. (2010): Trajectories of life satisfaction across the transition to post-compulsory education: do adolescents follow different pathways? *Journal of youth and adolescence* 39: 870–81. doi:10.1007/s10964-009-9464-2
- Samuel, R. – Bergman, M.M. – Hupka-Brunner, S. (2013): The Interplay between Educational Achievement, Occupational Success, and Well-Being. *Social Indicators Research* 111: 75–96. doi:10.1007/s11205-011-9984-5
- Schlack, R. – Ravens-Sieberer, U. – Petermann, F. (2013): Psychological problems, protective factors and health-related quality of life in youth affected by violence: the burden of the multiply victimised. *Journal of adolescence* 36: 587–601. doi:10.1016/j.adolescence.2013.03.006
- Serra-Sutton, V. – Ferrer, M. – Rajmil, L. – Tebe, C. – Simeoni, M.-C. – Ravens-Sieberer, U. (2009): Population norms and cut-off-points for suboptimal health related quality of life in two generic measures for adolescents: the Spanish VSP-A and KINDL-R. *Health and quality of life outcomes* 7, 35. doi:10.1186/1477-7525-7-35
- Smart, J.E.H. – Cumming, S.P. – Sherar, L.B. – Standage, M. – Neville, H. – Malina, R.M. (2012): Maturity associated variance in physical activity and health-related quality of life in adolescent females: a mediated effects model. *Journal of physical activity & health* 9: 86–95.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Sodermans, A.K. – Matthijs, K. (2014): Joint physical custody and adolescents' subjective well-being: A personality * environment interaction. *Journal of family psychology : JFP : journal of the Division of Family Psychology of the American Psychological Association (Division 43)* 28: 346–56. doi:10.1037/a0036713
- Spengler, S. – Woll, A. (2013): The more physically active, the healthier? The relationship between physical activity and health-related quality of life in adolescents: the MoMo study. *Journal of physical activity & health* 10: 708–15.
- Stankov, L. (2013): Depression and life satisfaction among European and Confucian adolescents. *Psychological assessment* 25: 1220–34. doi:10.1037/a0033794
- Stefanek, E. – Strohmeier, D. – Fandrem, H. – Spiel, C. (2012): Depressive symptoms in native and immigrant adolescents: the role of critical life events and daily hassles. *Anxiety, Stress, and Coping* 25: 201–217. doi:10.1080/10615806.2011.605879
- Stevanovic, D. (2013): Impact of emotional and behavioral symptoms on quality of life in children and adolescents. *Quality of life research : an international journal of quality of life aspects of treatment, care and rehabilitation* 22: 333–7. doi:10.1007/s11136-012-0158.
- Stiglbauer, B. – Gnamb, T. – Gamsjager, M. – Batinic, B. (2013): The upward spiral of adolescents' positive school experiences and happiness: investigating reciprocal effects over time. *Journal of school psychology* 51: 231–42. doi:10.1016/j.jsp.2012.12.002
- Svedberg, P. – Eriksson, M. – Boman, E. (2013): Associations between scores of psychosomatic health symptoms and health-related quality of life in children and adolescents. *Health and quality of life outcomes* 11, 176. doi:10.1186/1477-7525-11-176
- Sweeting, H. – Hunt, K. – Bhaskar, A. (2012): Consumerism and well-being in early adolescence. *Journal of Youth Studies* 15: 802–820. doi:10.1080/13676261.2012.685706
- Tzavara, C. – Tzonou, A. – Zervas, I. – Ravens-Sieberer, U. – Dimitrakaki, C. – Tountas, Y. (2012): Reliability and validity of the KIDSCREEN-52 health-related quality of life questionnaire in a Greek adolescent population. *Annals of general psychiatry* 11, 3. doi:10.1186/1744-859X-11-3
- Uusitalo-Malmivaara, L. (2012): Global and School-Related Happiness in Finnish Children. *Journal of Happiness Studies* 13: 601–619. doi:10.1007/s10902-011-9282-6
- Van Bergen, D.D. – Eikelenboom, M. – Smit, J.H. – van de Looij-Jansen, P.M. – Saharso, S. (2010): Suicidal behavior and ethnicity of young females in Rotterdam, the Netherlands: rates and risk factors. *Ethnicity & Health* 15: 515–530. doi:10.1080/13557858.2010.494719

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Van den Heuvel, A. – van den Eijnden, R.J.J.M. – van Rooij, A.J. – van de Mheen, D. (2012): Meeting online contacts in real life among adolescents: The predictive role of psychosocial wellbeing and internet-specific parenting. *Computers in Human Behavior* 28: 465–472. doi:10.1016/j.chb.2011.10.018
- Van Petegem, S. – Vansteenkiste, M. – Beyers, W. (2013): The Jingle-Jangle Fallacy in Adolescent Autonomy in the Family: In Search of an Underlying Structure. *Journal of Youth and Adolescence* 42: 994–1014. doi:10.1007/s10964-012-9847-7
- Viira, R. – Koka, A. (2011): Health-related quality of life of Estonian adolescents: reliability and validity of the PedsQL 4.0 Generic Core Scales in Estonia. *Acta paediatrica* (Oslo, Norway : 1992) 100: 1043–7. doi:10.1111/j.1651-2227.2011.02193.x
- Villalonga-Olives, E. – Rojas-Farreras, S. – Vilagut, G. – Palacio-Vieira, J.A. – Valderas, J.M. – Herdman, M. – Ferrer, M. – Rajmil, L. – Alonso, J. (2010): Impact of recent life events on the health related quality of life of adolescents and youths: the role of gender and life events typologies in a follow-up study. *Health and quality of life outcomes* 8, 71. doi:10.1186/1477-7525-8-71
- Wannebo, W. – Wichstrom, L. (2010): Are high school students living in lodgings at an increased risk for internalizing problems? *Journal of Adolescence* 33: 439–447. doi:10.1016/j.adolescence.2009.06.007
- Yang, F. – Helgason, A.R. – Sigfusdottir, I.D. – Kristjansson, A.L. (2013): Electronic screen use and mental well-being of 10-12-year-old children. *European Journal of Public Health* 23: 492–498. doi:10.1093/eurpub/cks102

Észrt

- Aasvee, K. – Streimann, K. – Karelson, K. – Oja, L. – Trummal, A. (2009): Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2005/2006. õppeaasta uuringu raport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. (Health behaviour of Estonian Students. Research report of the study taken place on 2005/2006 school year)
- Aasvee, K. – Eha, M. – Härm, T. – Liiv, K. – Oja, L. – Tael, M. (2012). Eesti kooliõpilaste tervisekäitumine. 2009/2010 õppeaasta Eesti HBSC uuringu raport. Tallinn: Tervise Arengu Instituut. (Health behaviour of Estonian Students. Research report of Estonian HBSC study taken place on 2009/2010 school year)
- Eesti Statistikaamet (2013). Laste heaolu. Child Well-Being. Tallinn: Eesti Statistikaamet. (Child Well-Being)
- Eesti Statistikaamet (2008). Lapsed. Tallinn: Eesti Statistikaamet. (Children)
- Karu, M. – Turk, P. – Suvi, H. – Biin, H. (2012a). Lapse õiguste ja vanemluse monitooring. Laste ja täiskasvanute küsitluse kokkuvõte. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. (Monitoring of children's rights and parenthood. Results of surveys of children and adults.)

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Karu, M. – Turk, P. – Suvi, H. – Biin, H. (2012b): Lapse õiguste ja vanemluse monitoring. Täiskasvanud elanikkonna küsitlus. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. (Monitoring of children's rights and parenthood. Survey of adults)
- Karu, M. – Turk, P. – Suvi, H. – Biin, H. (2012c): Lapse õiguste ja vanemluse monitoring. Laste küsitlus. Tallinn: Poliitikauuringute Keskus Praxis. (Monitoring of children's rights and parenthood. Survey of children)
- Trumm, A. – Kasearu, K. (2013): Noorte tõrjutus, väärtused ja rahulolu eluga. In "Noored ja sotsiaalne kaasatus". Tallinn: SA poliitikauuringute keskus Praxis. (Exclusion of youth, values and satisfaction with life)
- Värnik, A. – Sisask, M. – Värnik, P. (2011): Õpilaste ja õpetajate baasuuringu tulemused. Vaimne tervis ja riskikäitumine. Tallinn: Sotsiaalministeerium. (Results of students' and teachers' basic study. Mental health and risk behaviour)
- Toomela, A. (ed.) (2009): Eesti põhikooli efektiivsus. Lõpparuanne. Tartu: Tartu Ülikool. (Effectiveness of Estonian primary schools)
- Taru, M. – Mäe, R. – Laanpere, M. – Reiska, E. (2010a): Avatud noortekeskuste olukorra kordusuuring. Tallinn: TLÜ IISS. (Repeated study of open youth centres)
- Taru, M. – Hillep, P. (2010b): Koolinoorte ja lapsevanemate rahulolu arendavate vaba aja veetmise võimalustega Tartu linnas 2010. Aastal. Tallinn: Eesti Uuringukeskus. (Students and parents contentedness with opportunities of spending free time in Tartu)
- Taru, M. – Reiska, E. – Nimmerfeld, G. (2010c): Tallinna noorte osalemine noorsootöös. Koolinoorte ja lapsevanemate arvamus. Tallinn: Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut. (Tallinn's youth participation in youth work. Opinions of students and parents)
- Rannala, I.-E. – Taru, M. (2010): Noorte vaba aja sisustamise võimalused Pärnu linnas: õpilaste ja lapsevanemate arvamus. Tallinn: Eesti Noorsoo Instituut. (Opportunities of spending free time in Pärnu: opinions of students and parents)

Georgiai

- Baum, T. – Mshvidobadze, A. – Grinberg, A et al. (2012) ' Georgia: Reducing Child Poverty' UNICEF.
- O'Brien, C. – Chanturidze, T (2009): 'Assesment of the Child Welfare Reform Process in Georgia'.

Horvát

- Brajša-Žganec, A. – Merkaš, M. (2010): The differences in some individual and family characteristics between employed and unemployed young adults without high school. Društvena istraživanja, 19(4-5) (108-109): 691-708.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- Brdar, I. (2010): Life goals, happiness orientations, and psychological needs of adolescents: Which is the best road to happiness? *Psiholozijske teme*, 19(1): 169–187.
- Brkljačić, T. – Kaliterna Lipovčan, L. (2010): Life satisfaction and feeling of happiness among students. *Suvremena psihologija*, 13(2):189–200.
- Brkljačić, T. – Kaliterna Lipovčan, L. – Tadić, M. (2012): The relationship between the feeling of happiness and some aspects of leisure time. *Napredak : časopis za pedagozijsku teoriju i praksu*, 153(3–4): 355–372.
- Lorger, M., – Barić, R. (2012): Metric characteristics of Croatian version of quality of life for children and adolescents questionnaire The Kidscreen-52. *Napredak: časopis za pedagozijsku teoriju i praksu*, 153(3–4): 373–398.
- Lorger, M. – Mraković, S. – Hraski, M. (2012): Quality of life factors for young athletes. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 14(2): 359–385.
- Raboteg-Šarić, Z. – Brajša-Žganec, A. – Šakić, M. (2009): Life satisfaction in adolescents: The effects of perceived family economic status, self-esteem and quality of family and peer relationships. *Društvena istraživanja*, 18(3): 547–564.
- Raboteg-Šarić, Z. – Merkaš, M. – Majić, M. (2011): Hope and optimism of adolescents in relation to parental style. *Napredak*, 152(3–4): 373–388.
- Raboteg-Šarić, Z. – Šakić, M. – Brajša-Žganec, A. (2009): Quality of life in primary school: Association with school achievement, motivation and pupils' behaviour. *Institut društvenih znanosti, Zagreb*

Német

- Haci-Halil, U. (2009): Gewalterfahrung, Erziehung im Elternhaus und Wohlbefinden bei deutschen und türkischen Jugendlichen. In: *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie* 58(2009) 4, S. 278–296.
- Koch, A. – Wasmer, M. (2004): Der ALLBUS als Instrument zur Untersuchung sozialen Wandels: Eine Zwischenbilanz nach 20 Jahren. In: Schmitt-Beck, R. – Wasmer, M. – Koch, A. (Hrsg.): *Sozialer und politischer Wandel in Deutschland. Analysen mit ALLBUS-Daten aus zwei Jahrzehnten*. 2004, Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, S. 13–41, *Blickpunkt Gesellschaft*, Band 7.
- LBS Initiative Junge Familie (2009). *LBS-Kinderbarometer Deutschland 2009. Wir sagen euch mal was. Stimmungen, Trends und Meinungen von Kindern in Deutschland*. Münster
- Ministerium für Generationen, Familie, Frauen und Integration des Landes Nordrhein-Westfalen (Hrsg.) (2010). *Studie Kindeswohlgefährdung – Ursachen, Erscheinungsformen und neue Ansätze der Prävention. Abschlussbericht*
- Shell Holding Deutschland (Hrsg.) (2010): *Jugend 2010: Eine pragmatische Generation behauptet sich*. Die 16. Shell Jugendstudie. Frankfurt am Main

KÖZELKÉP – Tanulmányok

Görög (a címek angol fordításban)

- Leontopoulou, S. (2013): "A Comparative Study of Resilience in Greece and Cyprus: The Effects of Negative Life Events, Self-Efficacy, and Social Support on Mental Health". In Efkliides, A. – Moraitou, D. (eds): A Positive Psychology Perspective on Quality of Life, Dordrecht: Springer
- Dimou, PA. – Bacopoulou, F. – Darviri, C. – Chrousos, GP. (2013): "Stress Management and Sexual Health of Young Adults: A Pilot Randomised Controlled Trial", *Andrologia*. Available from: <http://dx.doi.org/10.1111/and.12190>.

Lett

- Koroļeva, I. (2011): *Subjektīvā labklājība: Apmierinātības un dzīves sasniegumu vērtējums jauniešu pārejā uz pieaugušo skatusu* [Subjective well-being: Evaluations of satisfaction and life achievements in youth transition to adulthood] Rīga: LU Sociālo zinātņu fakultāte. (PhD Thesis) http://www.szf.lu.lv/fileadmin/user_upload/szf_faili/Petnieciba/promocijas_darbi/Koroļeva%20Iļze%202011.pdf
- Vasiļevska, K. (2006): *Bērnu dzīves kvalitāte Latvijā 21. gadsimta sākumā*. [The quality of life of children in Latvia at the beginning of the 21st century] In: Bela, B. – Tisenkopfs, T. (eds): *Dzīves kvalitāte Latvijā*. [Quality of life in Latvia] Rīga: Zinātne, P.97–109. http://www.tam2015.com/8/doc/8_item_1124_Dzives_kvalitaate_Latvija.pdf#page=61

Magyar

- Kovács Klára (2014): *Boldogító mozgás. A sportolás hatása a partiumi hallgatók szubjektív jóllétére, lelki edzettségére és egészségének önértékelésére*. (Beatific Move. The impact of sport on the Partium region students' subjective well-being, resilience and self-assessment of health). *Kapocs*, XIII., 2. (61) 2014. Nyár
- Rosta Eszter – Almási Zsuzsanna – Karácsony István – Konkoly Thege Barna – Hegedűs Katalin (2012): *Orvostanhallgatók egészség-magatartása. Mentálhigiénés készségfejlesztés a hazai orvosképzésben*. (Health behavior of medical students. Introduction of mental hygienic skills in the medical education in Hungary). *Orvosi Hetilap*, 153(29): 1153–1157.
- Elekes Zsuzsanna (2012): *Az ifjúkori drogfogyasztás epidemiológiája: Egészségkárosító magatartások elterjedtsége és társadalmi-demográfiai jellemzői középiskolások körében végzett kutatások alapján*. (The epidemiology of adolescent drug use: prevalence of the harmful behavior and socio-demographic characteristics based on research conducted among high school students) MTA Doktori disszertáció: 179.
- Csizmadia Zoltán – Tóth Péter (2014): *Egyéni élethelyzetek konfliktusossága és életminőség a fiatalok körében*. (Individual life situations konfliktusossága and

KÖZELKÉP – Tanulmányok

- quality of life among young people). In: Nagy Á. – Székely L. (szerk.): Másodkézből – Magyar Ifjúság 2012.. : 302. Budapest: ISZT Alapítvány: 91–111.
- Tari-Keresztes Noémi (2009): Fiatalok szabadidős fizikai aktivitásának magatartástudományi vizsgálata. (Behavioral science examination of young people's recreational physical activity). Doktori értekezés, Semmelweis Egyetem, Memtális Egészségtudományok Doktori Iskola, Magatartástudományi Program, Szeged
- Tóth Mónika Ditta – Kovács Judit (2011): „Magyar kesergő” — otthon és külföldön tanuló magyar és nem magyar egyetemisták optimizmusának és szubjektív jóllétének összevetése. (“Hungarian moaner” — Comparing optimism and subjective well-being among Hungarian and foreign university students studying at home and abroad). Mentálhigiéné és Pszichoszomatika. 12(4)/December: 277–298.
- Pikó Bettina – Hamvai Csaba (2009): Az egészségi állapot önértékelését befolyásoló szülői és egyéni pszichológiai védőfaktorok vizsgálata serdülők körében (Study of parental and individual psychological protective factors influencing adolescents' self-perceived health). Mentálhigiéné és Pszichoszomatika. Vol. 10, Number 3 / Szeptember: 239–248.
- Kovács Klára – Perényi Szilvia (2014): A sportolás és egészség. Kapcsolatok a fiatalok fizikai, mentális és szociális jóllétének szubjektív szintjével. (Sport Activity and Health. Relationships with Youth's Subjective level of Physical, Mental and Social Well-being). In: Nagy Ádám, Székely Levente (szerk): Másodkézből. Magyar Ifjúság 2012. Budapest, Kutatópont: 245–262.

Portugál

- Almeida et al. (2011): Crianças e internet em Portugal: perfis de uso [Children and the internet in Portugal: Usage profiles] Sociologia, Problemas e Práticas 65: 9–30.
- Almeida et al. (2011): Crianças e Internet: Usos e Representações, a Família e a Escola (2° Relatório – Qualitativo) [Children and the internet in Portugal: Uses and Representations, Family and School (2nd Report – Qualitative)] ICS-UL-FCGulbenkian
- Carvalho, A. – Carvalho, G. (2010): ‘Efeito da formação nas concepções de saúde e de Promoção da Saúde de estudantes do ensino superior’ [Training effects in the conceptions of Health and Health Promotion among Higher Education students] Revista Portuguesa de Saúde Pública 28(2):161–170.
- Precioso, J. et al. (2012): ‘Prevalência do consumo de tabaco em adolescentes escolarizados portugueses por sexo: podemos estar otimistas?’ [Prevalence of tobacco use in Portuguese adolescents at school age by gender: can we be optimistic?]' Revista Portuguesa de Pneumologia doi:10.1016/j.rppneu.2012.03.001

KÖZELKÉP – Tanulmányok

Spanyol

- Ahn, N. – Mochón, F. – De Juan, R. (2012): “La felicidad de los jóvenes” [Youth happiness]. *Papers. Revista de Sociologia*, 97(2): 407–430.
- Casas, F. (2010): “Representaciones sociales que influyen en las políticas sociales de infancia y adolescencia en Europa [Social representations that influence social childhood policy and adolescence in Europe]. *Revista Interuniversitaria de Pedagogía Social*, 17: 15–28.
- Galais, C. (2012): “¿Cada vez más apáticos? El desinterés político juvenil en España en perspectiva comparada” [Increasing apathy? Spanish youth political disinterest in comparative perspective]. *Revista Internacional de Sociología (RIS)*, 70(1): 107–127.
- García-Moya, I. – Rivera, F. – Moren, C. – López, A. (2013): “Calidad de la relación entre los progenitores y sentido de coherencia en sus hijos adolescentes. El efecto de mediación de la satisfacción familiar” [Quality of the relationship between parents and sense of coherence in their adolescent children. The mediation effect of family satisfaction]. *Anales de Psicología*, 29(2): 482–490.
- Giménez, M. – Vázquez, C. – Hervás, G. (2012): “El análisis de las fortalezas psicológicas en la adolescencia: Más allá de los modelos de vulnerabilidad” [The analysis of the psychological strengths in adolescence: Beyond the vulnerability models]. *Psychology, Society, & Education*, 2(2): 97–116.
- González-Bueno, G. – Bello, A. – Arias, M. (2012): *La infancia en España 2012–2013. El impacto de la crisis en los niños [Childhood in Spain 2012–2013. The impact of the crisis on children]*. Madrid: UNICEF
- Gutiérrez, M. – Gonçalves, T. (2013): “Activos para el desarrollo, ajuste escolar y bienestar subjetivo de los adolescentes” [Developmental assets, school adjustment, and adolescents’ subjective well-being]. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 13(3): 339–355.
- Liga Española de la Educación (2011): *Adolescentes de hoy. Aspiraciones y modelos [Today’s adolescents. Aspirations and models]*
- Malo, S. – Navarro, D. – Casas, F. (2012): “El uso de los medios audiovisuales en la adolescencia y su relación con el bienestar subjetivo: Análisis cualitativo desde la perspectiva intergeneracional y de género” [The use of audiovisual media in adolescence and its relationship with subjective well-being: A qualitative analysis from an intergenerational and gender perspective]. *Athenea Digital*, 12(3): 27–49.
- Navarro, V. – Clua-Losada, M. (dirs.) (2012): *El Impacto de la crisis en las familias y en la infancia [The impact of the crisis on families and children]*. Barcelona: Ariel
- Pérez, S. – Rojo, N. – Hidalgo, A. (coords.) (2009): *La salud mental de las personas jóvenes en España [Young people’s mental health in Spain]*. *Revista de Estudios de Juventud*, 85. Madrid: INJUVE

KÖZELKÉP – Tanulmányok

Rodríguez, E. – Ballesteros, J. C. – Megías, I. (2010): Bienestar en España. Ideas de futuro desde el discurso de padres y madres [Wellbeing in Spain. Ideas on the future from the parents' discourse]. Madrid: FAD

Szlovák

Firmentová, L. (2011): Hodnotová orientácia mládeže a niektoré jej mravné delikty (Value orientation of youth and some of its moral offenses). Bachelor thesis. [online] BIVŠ Praha, available at: is.bivs.sk/th/14622/bisk_b/Bakalarska_praca.pdf (accessed 31-07-2014)

Guráň, P. – Filadelfiová, J. (2009): Deti o svojich právach – Slovensko 2009 (Children about their rights – Slovakia 2009). [online] IUVENTA, available at: <http://www.iuventa.sk/sk/Vyskum-mladeze/Vyskumy-katalog-dat/2009/Deti-o-svojich-pravach-Slovensko-2009.alej> (accessed 31-07-2014)

Uhláriková, J. (2010): Analýza životnej spokojnosti adolescentov v kontexte rodiny a rodinného prostredia (Analysis of life satisfaction of adolescents within family and family environment). In *Psychologie*, Vol. 4, No. 4

Central European Innovative Practices Supporting Active Ageing

ILDIKÓ BIHARI* – IBOLYA CZIBERE* – JUDIT CSOBA* –
NOÉMI KERÉKES* – ANDREA RÁCZ*

*Debreceni Egyetem, Politikatudományi és Szociológiai Intézet

ABSTRACT

The study presents through international examples of how the security and quality of life of elderly and disabled people can be enhanced. 12 partners in eight Central European countries carried out pilot activities within the framework of the HELPS project. The aim of this international project is to contribute to the decrease of the social exclusion of elderly, and to elaborate practises through which seniors would not be constraint to institutional care, and can live in their homes on a longer term. The study presents the outcomes of these pilots and the ensuing primary experiences. The presented innovative solutions offer possibilities in various fields (housing, services, career, practises, information of relatives) for the home care of elderly and people living with disabilities. Prior to the elaboration and put into practice of the development ideas and plans, the partners evaluated the health care system and related services offered to elderly and disabled people in their homeland. The analyses revealed those shortage areas, where further developments would increase the possibility to keep and care for the target group in their homes.

KEYWORDS: *elderly people in the society, active ageing, innovations in care for elderly, home care, social services for elderly*

1. Introduction

According to the UN report published in 2000 and entitled *World Population Ageing: 1950–2050*, by 2025 one third of Europe's population would be 60 years old or more, while according to the analyses of the NIHD¹ the number of persons over 80 will increase significantly (Országos Egészségfejlesztési Intézet 2007: 5). Ageing societies face the health care and social challenges of caring for the elderly population as an increasingly vital problem. Experts in health care and social services approach the problem of ageing, the solution alternatives, issues of nursing and care from different aspects, which often constitute the ground for professional debates. Despite

¹ The Hungarian National Institute for Health Development.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

these debates experts agree on the fact that old age is not an illness, although it increases the risk of developing several illnesses (Krémer 2013, Udvari 2013). Thus old age is a condition a person can adapt to with the use of modern techniques and tools, in a manner which allows for autonomy and independence from others. Such a field is for example the support of mental health, the treatment of dementias, the treatment of motor disorders (fitness, wellness, hydrotherapy, massage), hearing and optical aids, equipment assisting movement, the use of household fittings and infocommunication devices (Krémer 2013).

Modern paradigms focus on principles of active ageing rather than institutional care. Policies of active ageing have a starting point the observation that ageing is a process which aims at finding the balance between the possibilities related to health, social participation and security, so that elderly people can continue maintain their usual well-being in the process of ageing. For this purpose, such policies put the emphasis on the long-term maintenance of the autonomous, free lifestyle of elder people instead of institutionalization, nursing and care. According to WHO, active ageing has an impact on health, self-care ability and productivity. In the 1988 OECD definition, “active ageing means enabling the elderly to remain socially and economically active as long as possible. This means they should be given the choice to decide freely how to spend their time: with learning, work, rest or requesting care or nursing” (Udvari 2013: 27). The principles of active ageing include: rights (independence, social participation, dignity, care, self-fulfilment) and obligations (the individual has to do something as well in order to remain active), prevention and integration (the preservation of health and self-caring capacity, which is also the task of social and health care systems), life cycle approach (the preservation of self-maintenance capacity and the avoidance of disability at an old age), the eradication of institutional limitations (for example the central definition of compulsory retirement age), cultural change (the change of mentality concerning the older population, the extirpation of prejudices) and intergenerational (multigenerational) solidarity (the consolidation of the mutual responsibility from the part of young and old people) (Udvari 2013). Ageing process is also influenced by changes in social relationships and psycho-social factors. Losing independence means that old people often can't stay in their usual environment, which may cause changes in their physical condition. The limitation of familial and social relationships, the loose of the spouse, the decreasing capacity for self-maintenance, along with ageing favour isolation. The prevention and reduction of social exclusion of elderly and disabled persons is a general social challenge in most countries. Each country applies different practices for caring for the elderly population, however the integration of old and disabled persons, ensuring their independence and protection is a common objective. The economic and social environment and situation of the countries is

KÖZELKÉP – Tanulmányok

different. Yet on one hand the prevention of the exclusion and isolation of the elderly and the counterbalance of institutional care, on the other hand the information, support and relieve of relatives are timely and urging tasks of our days in each country.

Development trends

Challenges related to ageing society were acknowledged by European countries as well, thus various initiatives intended to ensure the well-being of ageing population and active ageing were launched. The development program presented hereinafter was such a European initiative. The primary aim of the HELPS project (Housing and Home-Care for the Elderly and Vulnerable People and Local Partnership Strategies in Central-European Cities)² is to decrease the social exclusion of elderly and disabled people. For this purpose, local municipalities and NGOs undertook to elaborate, plan and realize different activities together with the tackled target-groups that, among other issues, concern housing, care and nursing, the flow of information.

12 partner organizations from eight Central-European countries (Italy, Austria, Germany, Czech Republic, Hungary, Poland, Slovenia, Slovakia) taking part in the project tested the developments, and collected primary experience. The study presents these good practices.

During the evaluation of the innovative aspects of the realized activities, the existing practices of the respective country or in some cases of the given region were kept in view. Some of the developments are already well known in the care practices applied in Hungary, while they are unknown in other countries' care for elderly, and vice versa.

Most of the cities included in the project have a population of around 200,000. Population ageing, more specifically the increase of the proportion of population over 65, especially of people over 80 is a general trend. According to the project findings, among the cities included in the project, in Western European cities the percentage of the population aged 65 or more is higher; however the ensuing social problems are well addressed. In turn, in Eastern European cities – despite the fact that the proportion of elderly population is lower – ageing constitutes a much more serious issue. Since employment rate is lower, emigration of the youth is more intense, incomes are small, and thus the financing of elderly care means a much more serious concern for the central administration and for local municipalities. In Western European cities social solidarity is stronger, elderly people have much

² The project was implemented between October 1st 2011 and September 30th 2014 within the framework of CENTRAL EUROPE Program, and co-financed by the European Union and Hungary. The leading Hungarian partner was the Municipality of the City of Debrecen.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

closer relationships with their family, neighbours and friends. This can be attributed primarily to historic causes, since before the change of socialist regimes, Eastern European countries didn't have any non-profit sector, and the period of 25 years passed since then wasn't long enough for its consolidation. However, this is an aggravating factor regarding the social integration of elderly and disabled people, therefore the wider applicability of the project outcomes.

Four types of social services offered to elderly and disabled people were distinguished, which are more or less accessible in each participating country: allowances, home care, long-lasting and temporary care, and information services. Although the general aim is to help elderly people to remain independent and active as long as possible in their own home, in Western Europe the social integration of the elderly is considered rather as a housing issue, therefore alternative housing solutions are of special importance, while in Eastern Europe infocommunication solutions gain greater emphasis.

2. The types and specificities of international models

In order to present the innovations of the participating 8 countries, pilot types were distinguished; for this purpose, besides general data related to the activities and target groups, innovations and the characteristics of partner organizations were used. Thus three professional categories were distinguished: "Training and information", "Comfortable housing" and "Research and development".

a) "Training and information"

The two pilot activities carried out in Hungary (Municipality of the City of Debrecen, Hungarian Charity Service of the Order of Malta) and one in Slovakia (Nitra, Petržalka) were included in the first category. The aim of these projects is to ensure support for the elderly and people living with disabilities so they can live as long as possible in their own environment and home they are accustomed to.

"Informal caregivers" – Hungary

PROGRAM 1³

As the number of elderly in general, and elderly people living alone in particular increases, there is a greater need for social services, which enable elderly to remain at their home and facilitate their home care. In order to address this need, a training

³ *Implementing organization:* Municipality of the City of Debrecen

KÖZELKÉP – Tanulmányok

program was developed for informal caregivers concerning home care for the elderly.

The aim of the development was to prepare relatives, friends, and neighbours of elderly or disabled people for giving care necessary for their everyday life, so that the target group can get adequate assistance at home, thus avoiding to move to residential institution in order to receive care and nursing, which can be given in fact at their homes as well. In most cases (even without attending such a training) family members are those who help and support their elder relatives, but they do this without any kind of professional skills, thus they can't offer a full range care, and as a result of the insufficient care, it is more likely that elderly people would need to move to a residential institution providing nursing and care. The Municipality of the City of Debrecen undertook the elaboration of a training course based on theoretical and practical knowledge, which aims at training the relatives, neighbours, friends of elderly or disabled people to become informal caregivers. In the first phase of the course participants received theoretical training, which included information about social services in addition to teaching about nursing activities. In the second part of the course participants received practical training. The course contributed also to the prevention of burnout. The training material was prepared by the Department of Sociology and Social Policy of the University of Debrecen; participants were given a printed version of this material, so they can refresh their knowledge at any time in the future. First experience shows that informal caregivers acquired proper skills during the training. According to their feedbacks, beyond acquiring and developing professional skills, they received useful help to maintain their mental health. On the one hand, they could ask questions from the trainers, and had the possibility to share their concerns related to care. On the other hand a supporting environment emerged among participants who are in similar situations. The results of the follow-up carried out six months later show that participants use the knowledge acquired at the training: they keep in touch with each other, thus they can help each other, and share information in the future as well.

PROGRAM 2⁴

The Hungarian social services system offers various services for elderly people on local level. For example they can apply for home care, food, out-patient day care services (clubs for the elderly) and in-residence social care services, depending on the dimension of the settlement where they live. According to estimates, the demand is 30 times larger than the supply of these services, as the accessibility of services is

⁴ *Implementing organization:* Hungarian Charity Service of the Order of Malta

KÖZELKÉP – Tanulmányok

limited. Those family members, who provide for their elderly or disabled relative in their homes at least 8 hours a day, can apply for the carer's allowance.

Informal helpers providing home care hardly get any practical support in Hungary. At present there is no easily available, simple training material, including audio-visual elements regarding simple care tasks (i.e. feeding, personal hygiene) or more difficult errands (like the treatment of decubitus or the change of diapers). Therefore the Hungarian Charity Service of the Order of Malta assumed to find an innovative solution to support informal helpers.

The aim of the development is to provide informal helpers with information through the training material available at a website, which can be used during their daily care and nursing activities. For this purpose a website was developed in Hungarian language within the project, where various tutorial videos are accessible, which present the way how different home duties should be carried out. An outstanding achievement of this development is that the website was translated into seven European languages (English, Italian, German, Slovakian, Slovenian, Czech, Polish), accessible on the webnurse.eu website.

When designing the Hungarian WebNover.hu site, the Hungarian Charity Service of the Order of Malta attempted to collect all the information and support that informal helpers might need during their everyday work. As most of them are not professional caregivers, the accomplishment of apparently simple care activities may be difficult for them. The 45 short tutorial videos offer them help to learn and carry out safely the basic home care tasks.

Besides the videos, visitors of the Hungarian language site can make use of a search engine to find all the social, welfare and health institutions and service providers. Furthermore, thanks to two help-desk menu points, users can send questions related to care and legal issues to experts, since personal consultancy might be very useful in many cases. A further feature of the site helps to gain food for thought, and it also offers nutritional advice (for example the section on dietetics provides easy-to-prepare recipes, and articles in the theme of nutrition). At present the site has a daily average of 350 visitors.

“Mobile alert bracelet and training of nurses” – Slovakia⁵

In Nitra various social services are available for elderly and disabled people: care service, day care, care respite service, home aid service, home aid service via a signal

⁵ *Implementing organisations:* Association for the Slovakian Towns and Communities (ZMOS), the Institute for Sociology within the Slovak Academy of Science

KÖZELKÉP – Tanulmányok

system, transportation, provision of meals. The city of Nitra also ensures various financial tools to support elderly and disabled people: one-off material need benefit, one-off pension contribution, food aid.

Within the framework of the project, the Association for the Slovakian Towns and Communities, together with the Institute for Sociology within the Slovak Academy of Science, the Social Department of the Municipality of Nitra, the Association of the Samaritans of the Slovakian Republic, and clients joined forces to supply elderly people with a watertight and shock-proof bracelet. For the use of this bracelet they installed an emergency home call base in the users' home and connected it to the fixed line or mobile network. Users may use the bracelet permanently as it does not disturb the elderly' daily activities, but it is able to make an emergency call from anywhere in any situation if the client feels she/he is in danger or needs help.

The mobile emergency phone device is able to detect GPS coordinates and indicate the location of the elderly person requesting help on a map. So it is also useful not only inside their home, but also if they go for a walk, take a journey or if simply do the gardening. The bracelet compliments the "e-nurse" service that is meant to eliminate the barriers amid inside and outside world and to integrate them into society, and also provides psychological care against loneliness and isolation. The device was tested with the help of 50 pensioners. During the test the elderly person received appropriate information about how to use the device, and the users consider that the main advantage of the system is that it is possible to ask for help using the device anytime, anywhere.

All these three initiatives (Debrecen, Hungarian Charity Service of the Order of Malta, Nitra) have an outstanding significance, since care for the elderly and people with disabilities given in their homes is a very important task when we intend to maintain their quality of life, subjective well-being, and mental health. The videos accessible on the site created by the Hungarian Charity Service of the Order of Malta, available at any time and for anybody are practical presentations by professional carers of important elements of daily care and nursing. The videos can complement excellently the training courses for informal caregivers developed and implemented under the guidance of the Municipality of Debrecen. The use of the alert bracelet, and the installation of the alert system in the elderly' own house increases their sense of security. As a conclusion, we can say that the simultaneous application of the three implemented activities would revolutionize the home care and nursing of the elderly and disabled persons. The theoretical and practical elements of the informal caregivers' training are indispensable for a high quality care; the course can be well complemented by the site created by the Hungarian Charity Service of the Order of Malta, where besides the professional tutorial videos shot by experts,

KÖZELKÉP – Tanulmányok

informal caregivers can receive answers to their timely problems, as well as psychological advice in order to prevent burnout. To all this the device developed in Slovakia, Nitra means a good addition, with which elderly or persons living with disabilities who found themselves in a difficult situation can ask for help under any circumstances, and almost from anywhere. Thus they receive care in those moments as well, when informal caregivers aren't around them.

b) "Comfortable housing"

All the three participating countries (Austria, Germany, Italy) developed the project and defined their objectives, the activities and activity issues to be addressed according to local conditions, needs and shortage areas.

"Supervised flats" – Austria⁶

In Austria civic organizations play an important role in providing various social services especially in the field of elderly care and care for vulnerable people. These organizations are present and work effectively in the whole of Burgenland. Samaritans of Burgenland is one of the largest among civic organizations providing social and health care services in Austria.

The objective and mission of the Samaritans of Burgenland is on one hand to preserve abilities of the elderly and vulnerable people, on the other hand, to recover lost skills to the highest extent possible. By providing various services it enables the target group to stay in their homes and its familiar environment as long as possible.

The Samaritans currently supervise 38 flats in Burgenland which are connected to nursing homes also belonging to the Samaritans. The pilot activity was developed for the flats of Weppersdorf, located in Central Burgenland.

The Samaritans of Burgenland equipped 5 existing supervised flats in Weppersdorf (connected to nursing homes located in Weppersdorf) with special AAL services in order to enable residents to feel safe and keep autonomy at the same time. AAL solutions have the effect to postpone institutionalization as much as possible. Moreover, and this is innovative aspect of the project, a set of technical tools available for the elderly and vulnerable people (panic button in the living room and in the bathroom, sensors, Tablet-PC) have been collected into an equipment package and installed together in the supervised flats. It was an important goal as well to involve the target group in the testing of the technical tools and through this to gain experience about the everyday use as well as about daily routine in order to reveal how these tools need to be modified. In the course of the pilot activities today's

⁶ Implementing organization: Samaritans of Burgenland

KÖZELKÉP – Tanulmányok

elderly tested technology that tomorrow's elderly will use. When developing and installing the AAL package, the elderly people's needs were considered: security, comfort, health, and elements that facilitate social interaction and communication. The elements ensuring the sense for security are the panic button in the living and bathroom and the sensors placed in the bathroom. The sensors collect data about the resident's usual movement and daily routines. For example, if the person does not enter the bathroom in the usual time and the doors remain closed, the system activates the alarm on the Tablet-PC. If the person does not confirm the message, an alarm is forwarded to the nursing home, to the office of the nursing staff. This service provides security, especially if somebody loses consciousness or if he/she cannot reach the panic button. Elements serving comfort are for example the reminder functions on the tablet-PC. These remind residents of birthdays, taking medicine, drinking enough water during the day, etc. It is also possible to receive warning to close the door of the terrace or the entrance door. Elements serving health were also embedded, for example devices for the measurement of vital parameters and functions (blood pressure, weight, blood glucose level). Data may be collected from such devices through wireless smart phone and submitted to an internet platform. Nursing staff, relatives or the client him- or herself may check data and compare them over longer period and observe trends and changes. Elements for social interaction and communication: video call function and photo album installed in the system that may be accessed through the tablet. During the test period and in the implementation phase, residents were informed about the pilot activities and AAL solutions on a number of occasions in order to gain information and sensitize the residents for the new technologies. The introduction of ICT tools was followed by a training session aiming at making residents use actively the opportunities provided by technology. Typically, the generation of concerned residents grew up without the use of technology and did not show great interest. One of the main aims of the provision of very detailed information package and different training sessions was to overcome this disinterest (5 supervised flats in Weppersdorf, with residents of 60 to 99 years old).

"Specially furnished flats" – Germany⁷

Leipzig has many networks, associations, and institutions dealing with issues such as public health, health care, and demographic change. Especially in connection with demographic change, the City of Leipzig has set up many different initiatives and offers many special services for the elderly and disabled people, such as the Senior

⁷ *Implementing organization:* Economic Development Office of the City of Leipzig

KÖZELKÉP – Tanulmányok

Citizens' Offices and specific advice centres (e.g. barrier-free living, social services). Within the framework of the project, the City of Leipzig signed a cooperation agreement with the Department of Social Services. The latter provided the room where the model flat furnished barrier-free can be visited by elderly and people living with disabilities.

The main objective of the project is to develop sustainable solutions to tackle demographic change. The outcome is a closer cooperation between the health and housing sectors, which also enables the carrying out of an integrated care and housing structure in Leipzig. Within the framework of the pilot action, two activities were carried out: (1) a website with special functions was developed (www.kompass-leipzig.de), and (2) a showroom was set up (where the model flat can be visited) with specially designed furniture, equipment and accessories, intended to assist elderly and persons with special needs. The website presents those service providers, which offer services for elderly and people living with special needs. It has an intermediary function between service providers and elderly people. The showroom created with special furnishings, fixtures, and fittings for elderly and people with special needs was meant to assist the target group to preserve their independence and autonomy. The innovative, exemplary showroom was planned with suitable ideas for the kitchen, bathroom, living room, and bedroom. Visitors can see elderly-friendly furniture, fittings and accessories in regular opening hours and barrier-free environment. The visitors can weigh up the advantages and disadvantages of the special fixtures and fittings and also access additional services and information (e.g. funding). In 2013, the barrier-free exhibition received over 1430 visitors. The showroom and individual consultation are free of charge, and allow people to find out about innovative solutions to their needs which are suitable for their own homes. The website provides a unique service for visitors. Elderly and people with special needs, intermediaries, family members, the Senior Citizens' Offices, and the Department of Social Services, etc. can obtain individual information about special services in Leipzig, while providers can join the website and offer their suitable services. The exhibition of products geared to the needs of senior citizens and the disabled displays affordable solutions enabling people to live by themselves for longer in their own homes. The exhibition has been designed such that all the furniture, fixtures, and fittings on display can be also tried out. Thus the exhibition functions as learning and training centre as well. Those who are interested can learn how to help elderly or people with special needs under expert guidance.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

“Innovative housing” – Italy⁸

The general objective of the project is to balance out the institutional care provided to vulnerable groups, to prevent the social exclusion and isolation of such groups; to provide social housing models upon initiative based on the cooperation of state and private actors and by implementing innovative practices; to support integration through formal and informal social and health care services.

Two projects have been carried out: multi-generational households and the so-called Montebello project: development of communities and homecare services for elderly and vulnerable people.

The *multi-generational housing project* was created in order to develop social services. It allows the cohabitation of different generations within the same building, in adjacent and separate apartments. It includes a social caretaker service, ensures professionally trained personnel, who reside in apartments on the ground floor. This service ensures safety and protection to tenants, especially to elderly people living in the building. Among the basic services provided, there are: cleaning and laundry, entertainment, social healthcare and rehabilitation assistance, provision of meals, participation in individual or group trips. On the top floor of the building community spaces were created, which are open to external guests. Altogether, the condominium consists of 18 homes (17 residential units plus rooms that host the social caretaker service) of variable sizes from 38 to 90 square metres; 3 of these homes are equipped with the most advanced technologies to help people living with disabilities.

The *Montebello project* is an experiment of community development and targeted forms of home care aimed at elderly and vulnerable people. The Montebello complex includes 12 condominium buildings with a total of 180 homes; several of these were designed for people with disabilities under the supervision of trained professionals. The Montebello complex has 466 residents. Within the framework of the project a number of activities have been realized in order to facilitate the active role of elderly people. Innovative management techniques have also been applied in order to develop advanced housing schemes (e.g. interviews during the pilot project, focus group interviews about the cohabitation of different generations and with social carers).

All the three countries wish to support the target group to stay if possible in their usual environment, in their own homes or in specially designed apartments or flats and live their usual life as long as possible, thus postponing institutionalization. Should institutionalization be unavoidable, a great emphasis is given to ensuring

⁸ *Implementing organizations*: Friuli Venezia Giulia Autonomous Region; Central Directorate for Health, Social Health Integration, and Social Policies

KÖZELKÉP – Tanulmányok

support and care adapted to the age and individual needs of the elderly and people living with special needs.

In order to ensure the efficiency of the project, the implementing organizations involved several actors in the elaboration and implementation of the activities and services that cover a shortage area. Although in various forms and to different extent, in addition to partners, the family members and relatives of elderly and people with special needs were also addressed (e.g. in Austria with the occasion of family visits and events; in Germany via the website and through trainings and consultancy). In a broader sense the population living in the area of the pilot activities was involved as well (events, conferences, open days). The inclusion of family members was important, because it gave motivation for the target group to participate in the pilot activities and to apply for the offered services. The target group was strengthened using various tools, information, and services.

The above presented activities have the same objectives: the solution of housing policy issues the elderly and vulnerable people (people living with disabilities, handicapped persons or those who can't or can only partly care for themselves) face, respectively the development and enhancement of positive attitudes and empathic capacities toward this target group, the harmonization of community and social relationships along these objectives.

The methods used in the course of the pilot activities are extremely diverse and creative in all the three countries. They all carry a significant aspect in the set of values they represent: the enhancement of the social esteem of elderly and disabled people, social responsibility, the enhancement of the well-being of the target group.

c) "Research and development"

The projects implemented in Slovenia, the Czech Republic and Poland target issues related to the housing conditions of elderly and disabled people and look for relevant solutions. The objectives are the prevention of institutional care and the setting up of informational points. People with mental disabilities are an outstanding part of the target groups in Poland and the Czech Republic.

"ICT based AAL solutions" – Poland⁹

In recent years demographic changes have also reached Poland. The number of inhabitants in Poznan is declining while the proportion of the population aged 65 and over has increased with a corresponding rise in the average age as well, which puts big burden on the social care system.

⁹ Partner organization: Poznan Supercomputing and Networking Centre

KÖZELKÉP – Tanulmányok

NGOs play an important role in solving social problems. The strength of civil society is reflected in the data according to which there are 4070 civil organizations active in Poznan.

The general objective of the project is the development and adaptation of selected ICT technologies to enable an open platform for the design, implementation, and verification of innovative AAL (Ambient Assisted Living) solutions in a bottom-up approach.

Development of the concept began by determining the experimental measures, namely by defining the goals and creating prototypes to achieve them. Among the needs of the elderly taken into consideration were: preventive health care activities, access to free medical examination, access to information, social relations, leisure activities, and safety. Among the disabled people's considered special needs, the support of independent household management, the everyday activities, and the outdoor safety meant a priority.

In the course of the project equipment had been bought such as "all-in-one" user terminals with touch screens, tablets, personal e-health devices (blood pressure gauge, scales with body analyser, spirometer), smart home sensors (such as temperature sensors, motion detectors, luminance sensors, door/window sensors, electric power consumption sensors), GPS devices, and various accessories.

One of the developed prototype applications is the shared e-Health prevention station, which allows an elderly person to control essential health indicators. At the same time the use of a range of medical devices is facilitated with innovative human-computer interaction approach that uses voice instructions. Another application within the pilot action is the manager of daily activities. It is primarily meant for intellectually disabled, but it can be also useful for elderly. Its aim is supporting realization of daily activities.

"Alternative housing solutions – empiric analysis of attitudes" – Czech Republic¹⁰

Brno is the second largest city of the Czech Republic. NGOs are present in various fields in the city, moreover, in the Czech Republic family relationships are traditionally strong. Churches also have an important role in supporting disadvantaged groups.

The main purpose of the empirical survey was to provide a base of knowledge on alternative social and housing policy instruments targeting the older residents. These instruments allow seniors to continue leading an independent life even in their current home. Another objective of the survey was to map and evaluate the main housing needs of the seniors as well as determine the attitudes and opinions of

¹⁰ *Partner organizations:* the Institute of Sociology of the Academy of Sciences of the Czech Republic

KÖZELKÉP – Tanulmányok

older people, and to determine innovative housing solutions. The respondents were selected according to rigorous criteria among the 65+ population of Brno. A total of 1537 valid questionnaires were collected, and interviews were conducted as well.

Results of the research pointed out that households run by older people are in a bad financial situation in Brno. 15.7% of households struggle with relative poverty. Those above 80 years of age face the greatest risk. The research also highlighted that the vast majority of seniors (85%) plans to spend their life in their current flat, and only 9% has plans to move in near future. Data also answered the question of why the percentage of those requesting social services is so low. Only 11% of respondents utilize social services. More than a third of the respondents (35%) feel that the price of such services is high and they cannot afford them. One quarter of households (25%) reasoned that they did not know where they should apply for them. The research also touches upon issues of housing mobility. The findings show well that younger seniors are more amenable to leave their home or flat, and prefer rather community houses, namely they would accept to share a specially fitted building with a common space, where everybody has their own room, so they can keep their privacy. Generally it can be said that the option of sharing a larger flat with others is an idea more favourably accepted by younger seniors, men more than women, seniors living with a partner, and seniors who are still economically active or those with a higher level of completed education.

The research revealed complex results, which offer useful information about seniors' housing conditions and their attitudes towards different forms of housing that could be used as development proposals for decision-making at the local level.

"Information point for housing" – Slovenia¹¹

In Slovenia, the government increasingly recognises that civil society organizations play an important role in providing services to the elderly and to persons with disabilities. The program has been developed for the area of Ljubljana. The ZDUS (Slovenian Federation of Pensioners' Organization) initiating the project is an umbrella organization, that brings together 503 local seniors' organizations and clubs. It has more than 233,000 members, thus it is the largest organization in Slovenia.

ZDUS established an Info Point in Ljubljana with the objective to provide up to date information and advice to the elderly about different housing and care options. Thus those interested can receive information on the availability of places in sheltered houses, nursing homes, home care assistance, advice by experts to adapt

¹¹ *Partner organization:* Slovenian Federation of Pensioners' Organization (ZDUS)

KÖZELKÉP – Tanulmányok

houses, legal support on estate/housing options, possibilities to move from current housing units to age-appropriate ones.

The general objective of the pilot action has been to promote more flexible thinking about housing options by means of awareness raising media campaign, publications, lectures, round tables, and other promotional events. This model contributes to optimizing cooperation between the government and civil sector in order to improve the social sphere. The Info Point improved the sharing of information about the services in the housing and care area, the cooperation between the state and NGOs.

Conclusion

Comparing the planned and implemented activities, we can conclude that despite the fact that participating countries implemented different activities, substantial similarities can be observed in what concerns the aims and partial elements. The examined countries provide different social and health care services for elderly and vulnerable people and to people with special needs. They all have in focus the well-being and “manageable life” of elderly and vulnerable people. Taking into account the needs and shortages of social care systems, they carried out innovative programs, which all had as a common objective to maintain at the same level or develop the activity and abilities of the target group, according to the individual’s possibilities.

Thus it can be concluded that the objectives formulated within the framework of the HELPS pilot project, the implemented activities are innovative, efficient, supplement shortage areas, contribute to the development and diversification of health and social care services, and support elderly and people with special needs to live an active old age, a life with a proper quality, and keep up with their social network through these services. The services and activities offered within the framework of the pilot activities are important for the local population as a whole.

The implemented activities can be extended on a wider area; therefore it would be favourable to disseminate the model activities on national level, and to implement them in other countries as well, according to the needs and characteristics of the respective country, its elderly population and population with special needs. The pilot project revealed a vital social challenge, to which the different pilot activities answered in different manners. It would have an outstanding importance if these initiatives became part of everyday life’s good practices, since there is a constantly increasing need for the implementation of such programs.

KÖZELKÉP – Tanulmányok

References

- Active Ageing: A Policy Framework (2002). World Health Organisation.
Available from: http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?ua=1
(Accessed: 19.05.2015.)
- Derűs idősor – aktív idősorot támogató közösségi programok. Országos Egészségfejlesztési Intézet, Budapest, 2007. Available from: [http://www.oefi.hu/derus %20idoskor.pdf](http://www.oefi.hu/derus%20idoskor.pdf) (Accessed: 14.02.2015.)
- Idősügyi Nemzeti Stratégia. Magyar Köztársaság Kormánya H/10500. számú országgyűlési határozati javaslat az Idősügyi Nemzeti Stratégiáról, Budapest, 2009
- Krémer, Balázs (2013): Idős? Gondozás? Miről beszélünk? *Esély*, 3: 66–112.
- Magyar, Ferdinánd (é. n.): IKT technológiák és alkalmazásuk. Bevezetés. TÁMOP 4.1.2-08/1/B Pedagógusképzést segítő szolgáltató és kutatóhálózatok kialakítása. IKT Képzők Képzése Műhely. PTE Deák Ferenc Gyakorló Gimnázium és Általános Iskola. Available from: http://pedtamop412b.pte.hu/files/tiny_mce/File/ikttalap_mf.pdf (Accessed: 19.05.2015.)
- Udvari, Andrea (2013): Tevékeny élet idős korban is. 2012 a tevékeny idősor és a nemzedékek közötti szolidaritás éve I. rész. *Kapocs*, 1: 26–39.

A társadalmi problémák szociológiai elmélete – a konstrukcionista nézőpont

SZÖLLŐSI GÁBOR

PTE BTK Közösségi és Szociális Tanulmányok Tanszék

A habilitáció alapját képező mű

Szöllősi Gábor (2012): *A társadalmi problémák (konstrukcionista) elméletének alapjai*. Z-Press Kiadó, Miskolc

A mű a társadalmi problémáknak a szociális konstrukcionizmus elméleti irányzatán alapuló, általános jellegű elméletét foglalja össze és fejleszti tovább. A továbbfejlesztés két területet érint, mégpedig a társadalmi problémák normatív jellegének, valamint a társadalmi problémák nagy narratíváinak megfogalmazását.

A könyv előzményei

A GYERMEKVÉDELMI PROBLÉMA STRUKTURÁLIS ÉS KULTURÁLIS ASPEKTUSAINAK FELFEDEZÉSE

Az első lépést a téma felfedezése felé akkor tettem meg, amikor 1992–97 között a gyermekvédelmi törvényt előkészítő munkacsoport tagjaként részt vettem a gyermekvédelem megreformálásában. A kilencvenes évek elején magától értetődőnek tűnt, hogy a gyermekvédelem alapvetően jogi kérdés, mégpedig annak legtisztább jogpozitivistá szemléletének megfelelően: az minősült problémának, amit a jog annak nyilvánított, és úgy tekintették, hogy a jog által szabályozott probléma azonos magával a valósággal. A probléma kezelésére alapvetően a jog által szabályozott hatósági intézkedések szolgáltak.

Elméleti és szakpolitikai tevékenységem ennek a helyzetnek a megváltoztatására irányult. Feltételeztem, hogy a „veszélyeztetettség” jogszabályi definíciója csak korlátozott hatást gyakorol arra, hogy a gyermekvédelem szereplői milyen helyzeteket tekintenek gyermekvédelemre tartozónak; és hogy a gyermekvédelem strukturális és kulturális jellemzői ennél jóval erősebb hatással bírnak a problémák azonosítására

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

és kezelésére (Szöllösi 1993, Szöllösi 1995/a, Szöllösi 1995/b, Szöllösi 1996, Szöllösi 2000/a).

A gyermekvédelmi rendszernek az 1997-es gyermekvédelmi törvénnyel történt átalakítása során módosultak a gyermekvédelem strukturális viszonyai (különösen a rendszer elemei közötti munkamegosztás), továbbá új szakmai csoport tagjai (a szociális munkások) áramlottak be a gyermekvédelembe. Az azóta keletkezett adatok azt jelzik, hogy valóban módosult a gyermekvédelem által regisztrált és kezelt problémák összetétele; további kérdés persze, hogy mennyiben van szó a problémahelyzetek változásáról, és mennyiben a problémák interpretációjának módosulásáról.

A GYERMEKVÉDELMI PROBLÉMA KONSTRUKCIONISTA MAGYARÁZATA

A téma felfedezése felé a következő lépést „A veszélyeztetettség kategóriájának konstruálása a magyar gyermekvédelemben” című doktori értekezés, illetve a kapcsolódó publikációk jelentették (Szöllösi 2000/b, Szöllösi 2004, Szöllösi 2005/a).

Dolgozatomban azt vizsgáltam, hogy a gyermekvédelem „veszélyeztetettség” kategóriája esetében milyen viszony áll fenn a törvényi definíció, illetve a szakmai gyakorlatban használt értelmezések között. A dolgozat a problémát a következők szerint jelölte meg. A gyermekvédelem hazai gyakorlatában a helyzetek egyes típusait ténylegesen soha nem kezelik veszélyeztetettségként, noha megfelelnek a jogszabályi definíciónak. Tehát a gyakorlatban máshol húzódik a határ a veszélyeztetettségnek minősülő és az oda nem sorolódó esetek között, mint az a hivatalos definícióból következne; nem ismeretes azonban az a mechanizmus, amely alapján a gyermekvédelem szakemberei válogatnak az esetek között.

Nigel Parton gyermekvédelmi tárgyú munkáit követve jutottam el oda, hogy a veszélyeztetettség kategóriát a szociális konstrukcionizmus elméleti kereteinek felhasználásával értelmezem (Parton 1985, Parton 1991). A dolgozat a veszélyeztetettség pozitívista szemléletét szembeállította a konstrukcionista szemlélettel. Pozitívista alapállásból kiindulva azt kellene mondani, hogy vannak a gyermekvédelmi problémáknak olyan közös, immanens tulajdonságai, melyek a gyermekvédelem tárgyává teszik ezeket a helyzeteket; a kutató feladata ezeknek a közös jellemzőknek az azonosítása lenne. Konstrukcionista megközelítés szerint viszont a gyermekvédelmi problémává válás a társadalmi minősítés eredménye, ezért a kutatónak a konstrukció létrejöttének folyamatát kell vizsgálnia.

A következő támpontot Fuller és Myers szimbolikus interakcionista problémaelmélete jelentette. Az ő definíciójuk szerint: „A társadalmi probléma egy olyan helyzet, amit tekintélyes számú ember úgy fog fel, mint az általuk becsben tartott valamelyik társadalmi normától való eltérést. Így minden társadalmi probléma egy

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

objektív feltételből és egy szubjektív definícióból áll. Az objektív feltétel egy olyan helyzet, amelynek a létezése és kiterjedése ellenőrizhető az elfogulatlan és kellően képzett megfigyelők által. A szubjektív definíció nem más, mint meghatározott egyéneknek az a felfogása, hogy a helyzet fenyegetést jelent bizonyos megbecsült értékekre” (Fuller – Myers 1941: 320).

A jelzett elméleti előzményekre támaszkodva a gyermekvédelem veszélyeztetettség kategóriájának konstrukcionista koncepcióját a következők szerint fogalmaztam meg. A veszélyeztetettség egyrészt a valóságban létező helyzetek halmaza, melyeket az fog össze, hogy a társadalom minősítése szerint gyermekvédelmi beavatkozást igényelnek; másrészt az a társadalmi minősítés, amely kifejezi, hogy a helyzetek milyen típusai esetében van szükség gyermekvédelmi beavatkozásra. A két oldal együttesen jelenik meg a veszélyeztetettség társadalmilag konstruált kategóriájában, amely így megjelöli a veszélyeztetettség körébe tartozó szituációkat, meghatározza az azokkal kapcsolatos releváns tudás kereteit, valamint – objektívalódott formában – kifejezi azt a társadalmi értékelést, hogy a szituációval kapcsolatban gyermekvédelmi jellegű beavatkozásra van szükség.

A CSALÁDON BELÜLI ERŐSZAK ÉS A GYERMEKBÁNTALMAZÁS KONSTRUKCIONISTA MAGYARÁZATA

A téma kiterjesztéséhez a „családon belüli erőszak” és a „gyermekbántalmazás” kategóriáinak magyarországi megjelenése vezetett. 2002-ben Magyarországon morális pánik alakult ki, elsősorban néhány családi tragédia és a média tevékenysége következtében. A helyzethez kapcsolódva civil szervezetek akciót indítottak a más országokban már elterjedt, az elkövető vétkességét középpontba helyező problémakategóriák magyarországi recepciója, a külföldön alkalmazott megoldások hazai bevezetése érdekében. Az új problémakategóriák „családon belüli erőszak”, illetve „gyermekbántalmazás” néven váltak a nyilvános diskurzus részévé.

Írásaimban a családon belüli erőszak (és a vele rokon más) kategóriák hazai megjelenésének folyamatát ugyanannak az elméleti apparátusnak a felhasználásával értelmeztem, mint korábban a veszélyeztetettség kategóriáját. A családon belüli erőszak és a rokon kategóriák sem mások, mint szociális konstrukciók. A társadalmi problémáknak saját történetük van, melynek során problémává nyilvánítják, majd újra és újra átértelmezik őket. Amikor különböző szervezetek azzal az igénnyel jelentek meg, hogy Magyarországon is ismerjék el a családon belüli erőszak létét, akkor ennek a folyamatnak egy újabb állomásáról volt szó: nem új problémát fedeztek fel, hanem a régi problémának fogalmazták meg új konstrukcióját. Ebben az új problémakonstrukcióban a régi helyzeteket a korábbtól eltérő módon csoportosították, a korábbtól eltérően értelmezték, és a korábbtól eltérő megoldásokat jeleztek szükségesnek.

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

A családon belüli erőszak esetében egy kérdésben bővítenem kellett a korábban már alkalmazott elméleti modellt, ugyanis értelmezni kellett a probléma elismertetéséért küzdő személyek és szervezetek szerepét. Ezt a magyarázatot – ugyancsak a szociális konstrukcionizmus körén belül – a morális pánik és a morális vállalkozók kategóriáiban leltem meg (Szöllösi 2003, Szöllösi 2005/b, Szöllösi 2005/c).

A könyv tárgya

Az előzmények azt jelezték, hogy a társadalomnak a veszélyeztetettséghez és a családon belüli erőszakhoz való viszonya azonos mechanizmusok szerint alakul; és hogy ezek a mechanizmusok megfelelően magyarázhatók a szociális konstrukcionizmus nézőpontjának alkalmazásával. Indokoltnak tűnt megkeresni azt az általános elméleti modellt, amely alkalmas a társadalmi problémák összességének értelmezésére, függetlenül azok specifikus megjelenési formájától. Ezt a modellt a társadalmi problémák konstrukcionista elméletében találtam meg.

A szociális konstrukcionizmus olyan szociológiai, közelebbről tudásszociológiai elmélet, mely a tudásnak a társadalomban való létrejöttét vizsgálja. A konstrukcionista problémaelmélet pedig nem más, mint a szociális konstrukcionizmus elméletének alkalmazása a társadalmi problémákra. Az alapító atyák, John Kitsuse és Malcolm Spector írásainak talaján kiterjedt és sokfelé elágazó elméleti iskola jött létre, mely a társadalom és a társadalmi probléma viszonyának sokféle aspektusát képesek magyarázni (Best 1993, Kitsuse Spector 1973, Schneider 1985, Spector Kitsuse 1973, Spector Kitsuse 1977, Woolgar – Pawluch 1985).

A könyv fő feladata az volt, hogy a magyar szakmai közönség számára elérhetővé tegye a társadalmi problémák konstrukcionista elméletét. A monográfiában ezért először a konstrukcionista problémaelmélet történetét, főbb irányzatait, továbbá alapvető elméleti modelljeit foglaltam össze a releváns szakirodalom szintézise útján. Két fontos területen a könyv túllép a konstrukcionista problémaelmélet ismertetésén, és – támaszkodva a szakirodalomban fellelhető előzményekre – új magyarázó modelleket fogalmaz meg.

Az első modell a konstrukcionista problémaelmélet normatív kiegészítését tartalmazza. Ennek lényege az, hogy a problémakonstrukciók nem egyszerűen a tények leírását tartalmazzák, hanem normatív elvárásokat is, melyek meghatározzák a releváns tények és összefüggések körét, valamint az elvárt érzelmeket, morális értékeléseket, magán- és közcselekvéseket.

A második modell a konstrukcionista problémaelméletet a problémátípusok terén fejleszti tovább, azokat nagy narratívakként értelmezve. Ennek lényege az, hogy a társadalmi problémák önmagukban nem tartoznak problémátípusokba, hanem a típusok is társadalmi konstrukciók. Amikor megváltozik egy problémahelyzet típusba sorolása, akkor az nem mást jelent, mint a narratíva módosulását.

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

A könyv részletes bemutatása

A KONSTRUKCIONISTA PROBLÉMAELMÉLET ALAPJAI

Egy ismert mottó szerint „a társadalmi problémáknak társadalmi a keletkezése, társadalmi a következménye, társadalmi a definíciója és társadalmi a kezelésének módja is” (Horton Leslie 1970: 38). A társadalmi problémákkal kapcsolatban sok minden „magától értetődőnek” tűnik az ember számára; így különösen az, hogy milyen tények tartoznak a problémához és miként kell azokra reagálni. Pedig ezeket a természetesnek látszó tudásokat, illetve az egyedül lehetségesnek tűnő megoldásokat emberek alkotják: morális vállalkozók, politikusok és mások. Másként fogalmazva: a társadalmi problémákra vonatkozó tudásunk nem közvetlenül a problémahelyzetekből származik, hanem társadalmi produktum.

A társadalmi problémák kutatása és elemzése terén két alapvető irányzatot lehet megkülönböztetni, melyeket az egyszerűség kedvéért „A” és „B” betűkkel jelölök. Az „A” irányzat figyelmének középpontjában a társadalmi problémák okai és következményei állnak, ezért azokat a helyzeteket (tényállásokat) vizsgálja, melyekben a problémák végbemennek. Ezzel szemben a „B” irányzat figyelme alapvetően arra irányul, hogy a társadalom mit tesz a maga problémáival: ezért azokat a társadalmi cselekvéseket vizsgálja, melyek által definiálják a problémát, illetve megformálják a probléma kezelését célzó megoldásokat. A könyvben bemutatásra kerülő irányzat egyértelműen az utóbbi körbe tartozik, tehát nem a problémák tényállásait, hanem a problémákra vonatkozó tudás létrejöttét és tartalmát vizsgálja. Felmerülhet a kérdés, hogy az „A” típusú kutatásokon túl szükség van-e a „B” típusú kérdések vizsgálatára, elemzésére? Amennyiben valaki azzal a feltételezéssel él, hogy a problémák tényállásaiból automatikusan következik a probléma ismerete, abból pedig automatikusan következik a problémára adandó válasz, akkor nincs szükség a két irányzat megkülönböztetésére. Elég az „A” típusú kutatást elvégezni, és minden „racionálisan gondolkodó” ember tudni fogja, hogy mik a probléma jellemzői, és hogy kinek mit kell tennie. Egy ilyen feltételezés azonban nem számol azzal, hogy az emberek ténylegesen miként reagálnak a társadalmi problémákra. A társadalmi problémák konstrukcionista felfogásmódja szerint a probléma tényállása és a problémára irányuló reakció közötti viszony nem közvetlen, mert mediáló tényezőként van jelen a problémáról alkotott interpretáció; a probléma interpretációja pedig olyan társadalmi alkotás (konstrukció), mely jelentős fokban autonóm a külvilág tényeihez képest. A társadalmi problémák konstrukcionista elmélete éppen ezzel foglalkozik: vizsgálatának tárgyát azok a társadalmi cselekvések jelentik, melyek során az emberek megalkotják és alkalmazzák a társadalmi problémára vonatkozó interpretációjukat.

A tárgyalt elmélet alapítói, Spector és Kitsuse a társadalmi problémát úgy definiálják, mint „egyének vagy csoportok cselekvéseit, melyekkel panaszokat és követeléseket fejeznek ki valamely feltételezett helyzettel kapcsolatban (Spector – Kitsuse

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

1977: 75). Nézőpontjuk azzal valósított meg tudománytörténeti jelentőségű fordulatot, hogy a társadalmi problémákkal kapcsolatban nem a problémahelyzet tényeit, hanem a problémák interpretációit létrehozó cselekvéseket jelölték meg a szociológiai kutatás adekvát tárgyaként.

A konstrukcionista problémaelmélet kitüntetett figyelmet szentel azoknak a folyamatoknak, melyek során valaki egy új problémadefiníció nyilvános elismertetéséért küzd, illetve amikor a napi munkája során megteremt a probléma értelmezését. Ezeket a cselekvéseket igényérvényesítésnek (claimsmaking) (Spector Kitsuse 1977), illetve problémamunkának (social problems work) (Holstein – Miller 2003) nevezik. Az igényérvényesítés produktuma a probléma definíciója, ami nem formális definíció, hanem olyan interpretáció, mely megállapításokat tartalmaz a probléma létevel, relevánsnak tartott tényeivel, ok-okozati viszonyaival, felelősségi viszonyaival, morális értékelésével, illetve a szükséges magán-, illetve közcselekvéssel kapcsolatban.

A konstrukcionista problémaelmélet két fő irányzata a szigorú, illetve a kontextuális nézőpont. A szigorú konstrukcionista elemzési mód egyedül a társadalmi probléma definiálására irányuló kommunikatív aktusok vizsgálatát tartja elfogadhatónak, a kontextuális elemzési mód viszont indokoltnak tartja azoknak a tényezőknek a figyelembe vételét is, melyek a kommunikáció releváns környezetét jelentik. Akár a szigorú, akár a kontextuális irányzatról van szó, „zárójelbe teszik” azokat a tényezőket, melyek torzítanák annak megértését, hogy miként jön létre a problémákra vonatkozó interpretáció. Különösen a probléma külső (emberi tudattól függetlenül is létező) tényei azok, melyeket a konstrukcionista vizsgálat zárójelbe tesz.

Megjegyzendő, hogy a konstrukcionista problémaelmélet nem ontológiai, hanem episztemológiai jellegű, ezért nem foglal állást azzal kapcsolatban, hogy a problémahelyzetek különféle tényei léteznek vagy sem. Tárnya az, hogy a (létező vagy nem létező) helyzetekkel kapcsolatban az emberek hogyan alkotják meg a tudásukat (interpretációjukat). Ezt azonban nem azzal az igénnyel teszi, hogy megállapítsa, melyik interpretáció felel meg jobban a külső valóságnak. Jellemző viszont a konstrukcionista problémaelméletre az antiesszencialista nézőpont, tehát annak kritikája, hogy az emberek a dolgok immanens tulajdonságának tekintenek olyan jellemzőket, melyek az emberek interpretációiból származtak és objektiválódtak.

A KÖNYV FEJEZETEI A KÖVETKEZŐKRŐL SZÓLNAK

- Az első fejezet áttekinti a társadalmi problémák közkeletű elméleti magyarázatait. A három fő nézőpontot a strukturalista-funkcionalista, a konfliktus-, valamint szimbolikus interakcionista elméletek testesítik meg, melyen belül olyan, kifejezetten a társadalmi problémákat magyarázó elméletek foglalnak helyet, mint például a társadalmi patológia elmélete, vagy – a könyv fő tárgyát képező – konstrukcionista problémaelmélet.

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

- A második fejezet a szociális konstrukcionizmus tudásszociológiai irányzatának alapkérdéseit foglalja össze, megalapozva a konstrukcionista problémaelmélet bemutatását. A fejezet bemutatja a fenomenológiai szociológia elméleti kereteit, ismerteti a szociális konstrukcionizmus alapvető téziseit, röviden összefoglalja történetét, majd bemutatja főbb irányzatait.
- A harmadik fejezet a társadalmi problémák konstrukcionista elméletének tudománytörténetét foglalja össze. A középpontban a John Kitsuse és Malcolm Spector nevével fémjelzett iskola, valamint a konstrukcionista problémaelméletet továbbfejlesztő más szerzők nézetei állnak.
- A negyedik fejezet bemutatja a társadalmi problémák értelmezésének legfontosabb konstrukcionista modelljeit. Fő modellekként a következők szerepelnek: az igényérvényesítés modellje (claimsmaking) (Spector – Kitsuse 1973); a morális pánik modellje (moralpanic) (Cohen 1972); a problémamunka modellje (social problems work) (Holstein – Miller 1993).
- Az ötödik fejezet kiegészíti a társadalmi problémák konstrukcionista elméletét, hangsúlyozva a normatív szempontok szerepét a problémák interpretálásában. A modell a problémák interpretálása során legalább ugyanakkora szerepet tulajdonít a különféle normatív igényeknek, mint a tényekre és összefüggéseikre vonatkozó igényeknek.
- A hatodik fejezet a társadalmi problémák típusait, mint nagy narratívákat mutatja be. A bemutatásra kerülő nagy narratívák a társadalmi kontroll, a kockázat, a szükséglet, a medikális és a kriminális megközelítés, a deviáns magatartás és a szociális probléma.

A könyv megállapításai

A TÁRSADALMI PROBLÉMA NORMATÍV JELLEGE

A monográfia a konstrukcionista problémaelméletben fellelhető megállapításokból (például Loseke 1999) kiindulva, azokat továbbfejlesztve alkotta meg a társadalmi probléma normatív modelljét. A társadalmi probléma nem leíró, hanem normatív kategória. A hétköznapi tudás sem képes a társadalmi problémát pusztán objektív tények halmazaként kezelni, hanem szükségszerűen hozzákapcsol különböző normatív viszonyulásokat. A konstrukcionista problémaelmélet keretei között ez úgy fogalmazható meg, hogy a társadalmi problémává minősítés olyan társadalmi aktus, melynek során egy (feltételezett) helyzethez hozzákapcsolják azt a normatív értékelést, hogy a helyzet ártalmas a társadalom számára, továbbá azt a normatív elvárást, hogy valakinek valamit tennie kell a helyzet megváltoztatása érdekében.

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

A társadalmi problémák módosított normatív modellje a következő feltételezéseken alapul:

- A társadalmi probléma egy olyan folyamat, mely során a társadalom problémává avat (problematizál) különféle helyzeteket. A problematizálás funkciója azoknak a kereteknek az előállítása és elfogadtatása, melyek meghatározzák, hogy az egyénnek, illetve a társadalomnak miként kell látnia a problémát, és hogyan kell reagálnia arra. A problémakonstrukció egésze, annak minden eleme normatív jelleggel bír.
- A problematizálás során az egyes elemek kölcsönösen hatnak egymásra. Ennek során a szimbolikus elemek is képesek hatást gyakorolni a tények értelmezésére.
- A problémakonstrukciók tárgyiasulnak, így azok egésze úgy jelenik meg a szemlélő számára, mintha annak minden eleme a helyzet esszenciális tulajdonsága lenne.

A társadalmi probléma interpretációja mintegy csomagban tartalmazza a problémára vonatkozó különféle tudáselemeket, melyek mindegyikének elfogadását megköveteli a társadalom. Ebbe beleértendő az, hogy miként kell látni a tényeket, az összefüggéseket; hogy milyen érzelmeket és morális állásfoglalásokat kell tanúsítani; hogy egyénileg milyen magatartást kell tanúsítani, továbbá hogy milyen közcselekvéseket kell foganatosítani.

A normatív konstrukció elemei között nem egyirányú, hanem kölcsönös az összefüggés. Így a kívánatosnak tartott okozati összefüggés hatást gyakorolhat a tények interpretációjára, és az oktulajdonításnak megfelelő tények bennmaradnak a konstrukcióban, az ellentmondó tények pedig kikerülnek onnan. Hasonló módon, a preferált érzelmi vagy a morális beállítódás befolyásolja azt, hogy milyen tények és összefüggések fogalmazódnak meg a problémakonstrukcióban; az annak meg nem felelő tények heves elutasítására kerülhet sor. Fentiekhez hasonlóan, a (létező vagy szándékolt) problémakezelési mód befolyásolja azt, hogy a problémával kapcsolatban milyen érzelmeik, morális viszonyulások számítanak elfogadottnak. A konstrukcionista elemzésnek éppen az az egyik legizgalmasabb kérdése, hogy mikor melyik szempont kerül előtérbe a többiek rovására.

A TÁRSADALMI PROBLÉMÁK NARRATÍVÁI

A könyv a konstrukcionista problémaelméletben fellelhető, a problémák típusait érintő meglátásokat kapcsolta össze a narratív elmélettel (pl. Best 1989). Az új modell két állításon alapul: egyrészt, hogy nincs általában vett társadalmi probléma, hanem csakis olyan, amely egyben a problémák valamelyik típusába tartozik; másrészt, hogy a társadalmi problémák típusai ugyanúgy szociális konstrukciók, mint bármely társadalmi probléma önmagában.

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

A tipizálás mind az igényérvényesítés makroszintjén, mind pedig a problémamunka mikroszintjén elengedhetetlen eszköze a probléma interpretálásának. Makroszinten az igényérvényesítők csak úgy képesek sikert elérni, ha egy jól megkülönböztethető, tipikus jellemzőkkel azonosítható problémát tárnak a közönség elé, és azzal kapcsolatban kérik a támogatásukat. Mikroszinten pedig a problémamunka jellegzetesen úgy folyik, hogy a hétköznapi tevékenységek keretében, vagy a szakmai munka során konkrét helyzeteket minősítenek úgy, mint amelyek valamely problémátípus keretébe tartoznak.

A problémák összes ismert tipizálása társadalmilag alkotott típus, melyből közvetlenül nem a dolgok tulajdonságai, hanem a típusalkotók viszonyulásai ismerhetők meg. A társadalmi problémák típusai olyan konstrukciók, melyek egyszerre fejezik ki a probléma tulajdonságait, valamint a problémára adandó adekvát reakciókat. A típus összekapcsolja, konzisztens egységként láttatja a helyzetet és a megoldást.

A problémák típusainak az interpretálása – egyéb vonásai mellett – narratív jelleggel bír. A probléma interpretálása során a társadalmi problémák különféle elemei összefüggő történetekké szövődnek, melyekben tipizált szereplők között tipizált cselekmények zajlanak, amelyekhez különféle értelmezések kapcsolódnak. Ezek a narratívák magukban foglalják a helyzet értelmezésén túl az érzelmi, a morális, a szakmai és a közpolitikai válaszokat is.

A könyv bemutatja a társadalmi problémák legfontosabb narratíváit, és utal a további narratívák léteire. A legfontosabb bemutatásra kerülő narratívák a következők: kockázat, szükséglet, medikális probléma, kriminális probléma, deviancia, szociális probléma. A társadalmi problémák világának egyik figyelemre méltó sajátossága, hogy a problémák típusba sorolása nem állandó (például az addig jóléti kérdésnek tekintett problémát kriminalizálják). Konstrukcionista nézőpontból a típus megváltozása nem magyarázható a probléma tényeinek módosulásával, hanem a válasz az interpretáció módosulásában keresendő.

A KONSTRUKCIONALISTA PROBLÉMAELMÉLET ALKALMAZÁSI TERÜLETEI

A társadalmi problémák konstrukcionista elméletének alkalmazása három területen járhat komoly eredményekkel: a problémákra irányuló reakciók kutatása során, a problémák tényállásának kutatása során, valamint a problémákkal kapcsolatos civil igényérvényesítés, illetve szakpolitikai cselekvések tervezése során.

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

AZ ELMÉLET ALKALMAZÁSA A PROBLÉMÁKRA IRÁNYULÓ REAKCIÓK KUTATÁSA SORÁN

A konstrukcionista tudásszociológiai jellegéből következők, hogy a konstrukcionista problémakutatás középpontjában a társadalmi problémákra vonatkozó tudás (annak létrejötte, változása, tartalma stb.) áll. Mivel a problémára vonatkozó tudás közvetlenül kapcsolódik a problémára irányuló szimbolikus és instrumentális cselekvésekhez, ezért a kutatások kiterjednek a probléma interpretációk és a cselekvések közötti kölcsönös összefüggések vizsgálatára is. A társadalmi problémák konstrukcionista vizsgálata elsősorban az alábbi kérdések megválaszolására alkalmazható:

- Mi válik társadalmi problémává és mi nem? Milyen folyamat keretében történik a problémává minősítés (vagy annak mellőzése)?
- Hogyan befolyásolják a probléma értelmezését a probléma tényállásán kívüli tényezők (különösen a diszkurzív folyamatok, illetve azok kontextusa)?
- Hogyan jönnek létre és hogyan befolyásolják a problémákhoz való viszonyt a problémák típusai, pontosabban narratívái? Miként változik a problémák típusba sorolása anélkül, hogy a probléma tényállása módosulna?
- Milyen normatív tartalmakkal bírnak az egyes problémakonstrukciók, meghatározva azt, hogy mi számít releváns ténynek, mit kell érezni, milyen morális álláspontot kell elfoglalni, továbbá milyen magán- és közcselekvést kell foganatosítani a problémára adandó válaszként? Vajon a probléma tényei alakítják az érzelmi, morális, politikai reagálásokat, vagy a helyzet ennél összetettebb, és ezek az elemek kölcsönösen hathatnak egymásra?
- Hogyan formálódik a társadalmi problémára irányuló közösségi cselekvés? Milyen módon vesznek részt a kormányzat, a civil szervezetek, a média és más szereplők a probléma interpretációjának megformálásában, azaz a problematizálásban?

AZ ELMÉLET FELHASZNÁLÁSA A PROBLÉMÁK TÉNYÁLLÁSAINAK EMPIRIKUS KUTATÁSA SORÁN

A konstrukcionista problémaelmélet, illetve a kapcsolódó módszerek alkalmazása nem nélkülözhető a társadalmi problémákhoz tartozó tények vizsgálata során sem. A társadalmi problémák konstrukcionista szemlélete azzal segíti a problémák tényeinek kutatóját, hogy lehetővé teszi a magától értetődőnek tekintett tudásokban rejlő konstrukciók felismerését.

A problémák dekonstruálásának kitüntetett terepét képezi az osztályozás. Amikor a kutató azonosítja a kutatás tárgyát képező jelenséget, akkor szükségképpen besorolja azt a dolgot valamely rendjébe; a típusba sorolás azonban többnyire nem

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

a dolgok saját tulajdonságain, hanem az interpretációkon alapul. A kategorizálás értelmezésére nagy hatást gyakorolt Hacking elmélete, amely megkülönböztette a „természetes fajták”-at és a „humán” (vagy szociális) fajtákat. A természetes fajta úgy tartozik valamely csoporthoz, hogy az nem függ az emberi lényektől. A jelenségek döntő többségét a humán (társadalmi) fajtákhoz sorolják, azaz úgy tekintik, hogy azok esetében a kategorizálás ember alkotta szempontok szerint történt (Hacking 1999). A társadalmi problémák nem természetes fajták, hanem olyan társadalmi fajták, melyek alkotásánál nagyon erős a szociális konstruálás különféle jellemzőinek, kiténtetetten pedig a normatív jellemzőinek a hatása.

AZ ELMÉLET ALKALMAZÁSA A TÁRSADALMI PROBLÉMÁKRA IRÁNYULÓ KÖZPOLITIKAI CSELEKVÉSEK TERVEZÉSE ÉS ELEMZÉSE SORÁN

A konstrukcionista problémaelmélet középpontjában az olyan cselekvések állnak, melyek során valaki (a morális vállalkozó, az érdekeltek egy csoportja, vagy a kormányzat) arra törekszik, hogy legitimálja a saját probléma interpretációját és kiváltja az annak megfelelő reakciókat. A szereplők tudatos stratégiákat alkalmaznak annak érdekében, hogy céljaiknak megfelelően módosítsák a társadalmi problémáról szóló diskurzust. Ilyen szempontból a konstrukcionista problémaelmélet a szociológia és a politikatudomány határterületén helyezkedik el. A politikatudományban elsősorban Murray Edelman volt az, aki felhívta a figyelmet arra, hogy a politika nyelve nem csupán a politikáról szól, hanem maga a politikai valóság (Edelman 1985). Amennyiben Edelman meglátását a társadalmi problémákra alkalmazzuk, állítható, hogy a politika nem csupán kommunikál a problémákról, hanem a nyelv szimbolikus eszközeivel alakítja a társadalomnak a problémákhoz való viszonyát. Ennek eredménye lehet a kormányzat által preferált interpretáció elfogadtatása, a kormányzat cselekvéseinek legitimálása, vagy például a problémák szimbolikus eszközökkel történő kezelése.

A konstrukcionista problémaelmélet felhasználható a szereplők cselekvéseinek elemzésére, de – a megfelelő módszerek bevonásával – politikai kampányok, illetve civil igényérvényesítő akciók tervezésére.

A konstrukcionista problémaelmélet további alkalmazása saját tudományos tevékenységemben

A monográfia abból az igényből született, hogy a korábban felfedezett és felhasznált elméleti magyarázatokat szintetizálva megkeressem az azokat összefogó általános elméletet. A konstrukcionista problémaelmélet alapjainak összefoglalása, valamint két kérdésben történő továbbfejlesztése teljesítette ezt a célkitűzést. A feltárt és

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

továbbfejlesztett elméleti apparátust a továbbiakban különféle szociálpolitikai természetű társadalmi problémák elemzésére kívánom alkalmazni. A témakörök többségében sor került publikáció megjelentetésére, illetve konferencia-részvételre, valamint további hasonló lépések vannak folyamatban.

A fő irányok:

- *A társadalmi problémák narratíváinak változása a szociálpolitika területén*

A társadalmi problémák konstrukcionista kutatása széles körben foglalkozik a problémák narratívájának („típusának”) megváltozásával, így például a medikalizációval és a kriminalizációval. Szűkebb azoknak a konstrukcionista munkáknak a köre, melyek szociálpolitikai problémákkal kapcsolatban vizsgálják a narratíva módosulását. A jóléti állam változásai, különösen pedig az aktuális hazai folyamatok indokoltta teszik az ilyen irányú vizsgálatokat (például a hajléktalanság, a kukázás, a koldulás, a segélyezettek lakókörnyezetének szabályozása, illetve az ún. szociális kártya esetében).

A kutatási irány eredménye a „Constructing the 'poor', constructing the 'gipsy' – interpreting social problems along ethnic characteristics” című előadás. Elhangzott a Magyar Politikatudományi Társaság által szervezett XIX. Politológus Vándorgyűlésen, Kolozsvar, 2013. május 31.

- *A társadalmi problémák kormányzása*

Szükségesnek tartom a konstrukcionista problémaelmélet és a kormányzás (governance) nézőpontjainak összekapcsolását, különösen pedig Foucault governmentality koncepciójának felhasználását (Foucault 1991). A társadalmi problémák interpretálása (problematizálása) egyike azoknak az eszközöknek, melyek kormányozhatóvá teszik a társadalmi problémákat; sőt a problémakonstrukciók jelentik azt a mentális alapot, amely révén a problémákkal kapcsolatos gondolkodás és magatartás szabályozható.

A kutatási irányt „A társadalmi problémák kormányzása” című, kidolgozás alatt lévő tanulmány keretében fejleszttem tovább.

- *Szimbolikus politika és társadalmi probléma*

A szimbolikus politizálás sajátos területe az, amikor szociálpolitikai kérdésekkel kapcsolatban kerül sor szimbolikus kormányzati cselekvésekre. Szimbolikus szociálpolitikának (symbolic welfare) nevezem az olyan politikát, amely az adott társadalomban szociálpolitikai problémaként (is) megfogalmazódó helyzetek kezelésére, szociálpolitikai célokat (is) deklarálva olyan megoldásokat alkalmaz, melyek megalkotásában és legitimálásában nem a célracionális, hanem az értékracionális szempontoknak van domináns szerepe.

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

- *A kutatási irány eredményei*

„Kapcsolatok a szociálpolitika szintjei között” című konferencia előadás. (Re)integráló közösségek című konferencia – Pécs, 2011. szeptember 9.

„Constructing the local community by and for the development programs” című Konferencia előadás. „Felelő(s) közösségek – Response-able Communities” Nemzetközi konferencia 2013. május 22–24., Pécs

„Symbolic construction of the local community” című tanulmány, megjelenés alatt a Szociális Szemle című folyóiratban

- *Szimbolikus jog és társadalmi probléma*

Szimbolikus jogalkotásra nem csak a par excellence morális ügyek szabályozásakor kerül sor, hanem bármikor, amikor egy társadalmi probléma interpretációjában a szimbolikus elemek válnak hangsúlyossá, és amikor a jogi eszközökhöz szimbolikus jelentés kapcsolódik. A jelenség elméleti magyarázatára a konstrukcionista nézőpont alkalmazható, összekapcsolva a konstrukcionista problémaelméletet a jog konstrukcionista felfogásával.

A kutatási irány eredménye: „Symbolic and non-symbolic uses of childrens' rights” című esszé a Friendly Child Justice című kötetben. (Megjelenés alatt, kiadója Comillas University, Madrid)

Irodalom

Best, J. (ed.) (1989): Images of issues: typifying contemporary social problems. New York: Aldine de Gruyter

Best, J. (1993): But Seriously Folks: The Limitations of the Strict Constructionist Interpretation of Social Problems. In J. A. Holstein – G. Miller (eds): Reconsidering Social Constructionism. Hawthorne, NY: Aldine de Gruyter: 129–50.

Cohen, S. (1972): Folkdevils and moralpanics. London: MacGibbon and Kee

Edelman, M. (1985): Political Language and Political Reality. Politica Science, Vol. 18, No. 1 (Winter): 10–19.

Foucault, M. (1991): Governmentality. In Burchell, G. – Gordon, C. – Miller P. (eds.): The Foucault effect: Studies in governmentality. Hemel Hempstead: Harvester Wheatsheaf: 87–104.

Fuller, R. C. – Myers, R. R. (1941): The naturalhistory of a social problem. American Sociological Review, 6(3): 320–329.

Hacking, I. (1999): The Social Construction of What? Cambridge, MA: Harvard University Press. August

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

- Holstein, J. A. – Miller, G. (2003): Challenges and choices: Constructionist perspectives on social problems. New York: Aldine de Gruyter
- Horton, P. B. – Leslie, G. R. (1970): The sociology of social problems. New York: Appleton-Century-Crofts
- Kitsuse, J. I. – Spector, M. (1973): The definition of social problems. *Social Problems*, 20(4): 407–419.
- Loseke, D. (1999): Thinking about social problems: An introduction to constructionist perspectives. New York: Aldine de Gruyter
- Parton, N. (1985): The Politics of Child Abuse. New York, NY, St. Martin's Press
- Parton, N. (1991): Governing the Family. Childcare, Child Protection and the State. Macmillan Education Ltd. Basingstoke
- Schneider, J. W. (1985): „Social problems theory: the constructionist view”. *Annual Review of Sociology*, 11: 209–29.
- Schneider, A. – Ingram, H. (1993): Social construction of target populations: Implications for politics and policy. *The American Political Science Review*, 87(2): 334–347.
- Spector, M. – Kitsuse, J. I. (1973): Social problems: a reformulation. *Social Problems*, 22: 145–159.
- Spector, M. – Kitsuse, J. I. (1977): Constructing social problems. New York, Aldine de Gruyter.
- Woolgar, S. – Pawluch, D. (1985): Ontological gerry mandering: The anatomy of social problems explanations. *Social Problems* 32(3): 214–227.

A téziszűzetben hivatkozott saját publikációk jegyzéke

- Szöllősi G. (1993): Szolgálja törvény a gyermekeket: ismertető a gyermekek jólétéről és a gyermekvédelemről szóló, a Népjóléti Minisztériumban készülő törvénytervezetről. Népjóléti Minisztérium, Budapest
- Szöllősi G. (1995/a): Szolgáltató és hatósági feladatok a helyi gyermekvédelemben. *Magyar Közigazgatás*, 45(7–8): 428–434.
- Szöllősi G. (1995/b): A gyámhatóságok szociális segítő tevékenységének empirikus vizsgálata. *Esély*, 6(2): 101–123.
- Szöllősi G. (1996): A családjog szerepének változása a gyermekvédelemben – gondolatok de lege ferenda. *Jogtudományi Közlöny*, 51(1): 13–20.
- Szöllősi G. (2000/a): A gyermekjóléti szolgáltatás előzményei, közpolitikai kapcsolatai és funkciói. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 9(4): 17–23.

TUDOMÁNYOS ÉLET – Tézisek

- Szöllősi G. (2000/b): Hogy fogalmunk legyen róla...: A veszélyeztetettség fogalma az amerikai gyermekvédelemben. *Esély*, 11(4): 39–71.
- Szöllősi G. (2003): A családon belüli bántalmazás és a szociális szakma viszonyáról. *Család, Gyermek, Ifjúság*, 12(1): 5–24.
- Szöllősi G. (2004): A gyermekjóléti alapellátások szakpolitikai kérdései. In: Szöllősi Gábor (szerk.): *Gyermekjóléti alapellátás: Segédanyag a szociális szakvizsgálóhoz*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet, Budapest: 155–213.
- Szöllősi G. (2005/a): A gyermekvédelmi probléma mint társadalmi konstrukció. *Esély*, 14(2): 75–95.
- Szöllősi G. (2005/b): A családon belüli erőszak értelmezése. *Belügyi Szemle*, 53(9): 23–39.
- Szöllősi G. (2005/c): A családon belüli erőszak differenciáltsága: Különbségek a nevek, a felfogások és a helyzetek szintjén. In: Virág György (szerk.): *Családi viszonyok*. Complex Kiadó, Budapest: 65–86.

Egy megközelítés, ezer leképeződés

**Edited by Leo Granberg – Kjell Andersson – Imre Kovách:
EVALUATING THE EUROPEAN APPROACH TO RURAL DEVELOPMENT –
Grass-roots Experiences of the LEADER Programme**

BÁNFALVI GYŐZŐ SÁNDOR

* Debreceni Egyetem, Humán Tudományok Doktori Iskola
Szociológia és társadalompolitika doktori program

Az alábbi pár oldalon szeretném ajánlani „*Perspectives on the Rural Policy and Planning*” sorozat keretében a megjelent „*Evaluating the European Approach to Rural Development – Grass-roots Experiences of the LEADER Programme*” című könyvet. A kötet nemzetközi tudományos összefogás eredményeként Leo Granberg, Kjell Andersson és Kovách Imre szerkesztésében, az ASHGATE Kiadó gondozásában jelent meg az Egyesült Királyságban és az Amerikai Egyesült Államokban. A sorozat 2015-ben megjelent tagja az európai uniós LEADER vidékfejlesztési koncepciót értékeli, negyed évszázados működésének tükrében.

A kötet összesen tizenhárom tanulmányból az első és az utolsó a kötet lényegi összegző fejezete. A kötet kilenc írása LEADER projekteken keresztül mutatja be, hogy egy-egy uniós országnak milyen rá jellemző módon sikerült megvalósítania a közös módszertant. A fennmaradó két tanulmány nem uniós országban végrehajtott projektekről szól, de mindkét esetben a LEADER módszertanához hasonló vidékfejlesztési kísérletekről beszélhetünk, az egyik program helyszíne Tunézia, míg a másiké Oroszország. Talán furcsa, hogy e két unión kívüli tanulmány miért is került bele a kötetbe, azonban mint azt a későbbiekben látni fogjuk, a szerepeltetésük indokolt.

Mielőtt azonban erre fény derül, térjünk vissza a kötet nyolc, uniós projekteket tartalmazó fejezetéhez, ahol a projektek megvalósulásának színhelyei *Dánia, Finnország, az Egyesült Királyság, Spanyolország, Olaszország, Magyarország és Románia*. A felsorolásból kitűnik, hogy a kötetben található tanulmányok területileg nem fedik le a teljes uniót, így a belőlük levont következtetések alapján általános értékelést sem adhatnak a programok sikeres vagy sikertelen voltáról. Azonban a szerkesztőknek nem is állt szándékukban ilyen általános, az elmúlt két és fél évtized LEADER programjainak pénzügyi, gazdaságélénkítő vagy foglalkoztatást bővítő hatásainak összeurópai szinten történő értékelése. Azt szerették volna megvizsgálni, hogy a LEADER keretében létrejött projekteknak mennyire sikerült beteljesíteniük a program bevezetésekor velük szemben felállított egyik legfontosabb elvárását: hogy erő-

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

sítsék a helyi demokráciákat. Továbbá választ kerestek azokra a kérdésekre is, hogy a megvalósított projektek mennyire tudták a helyi tudást felismerve azokat megjelentetni a fejlesztésekhez kapcsolódó aktivitásokban, illetve mennyire tudtak kapcsolódni az adott terület hosszú távú fejlesztési céljaihoz, valamint mennyire sikerült a helyben keletkezett tudást megosztani más európai régiókkal.

A LEADER vidékfejlesztési megközelítés gyakorlatban történő megvalósulásain keresztül azt vizsgálják, hogy az évek során miként sikerült az elveket átültetni a gyakorlatba. Minden uniós országban hasonló módon érvényesültek ezen alapelvek a gyakorlatban? Mitől függ ezen alapelvek megfelelő érvényre jutása a gyakorlatban? A fenti kérdések megválaszolásához, a tendenciák felvázolásához már elegendő a felsorolt tanulmányokban érintett országok száma. A nem uniós, de a LEADER megközelítést követő tunéziai és orosz projekteknek is fontos üzenetük van a vizsgálat szempontjából. A projektek tanulsága az, hogy a LEADER programok legfontosabb szereplője a gyakorlatban a HACS, a *Helyi Akció Csoport*. A kötetben szereplő vizsgálatok képet nyújtanak arról, hogy milyen helyi szövetségek mentén alakulnak ki az említett szervezeti formációk, milyen tere van az együttműködésnek, hogyan zajlanak le a viták a LEADER szervezetekben.

A tanulmánykötet rávilágít arra, hogy az Európai Unió országaiban a LEADER megközelítés legfontosabb helyi szervezeti egységei alapvetően más-más módon funkcionálnak. A gyakorlatban történő létrehozásuk és későbbi működtetésük pedig híven tükrözi az adott országok demokráciájának állapotát, történelmi hagyományait, a szereplők motivációit.

A tanulmányokból az is kiderül, hogy a megvalósítás során tapasztalt különbségek egyik oka abban keresendő, hogy az uniós országok mikor csatlakoztak az unióhoz. A később csatlakozott országok ugyanis csak később tudtak élni a LEADER vidékfejlesztési programok nyújtotta lehetőségekkel, így Magyarország 2004-től, Románia 2007-től, ezzel szemben Finnország 1995-től, míg Dánia már 1991-től.

A LEADER programok keretében kialakuló helyi hálózatok és a helyi társadalom között keletkező kulturális és szimbolikus törésekre hívja fel a figyelmet Kiss Dénes és Veress Enikő, tanulmányukban egy romániai HACS létrehozásának nehézségeivel szembesülhetünk. A tanulmányból kitűnik, hogy az aktívabb helyi magyar kisebbség által korábban megszervezett HACS-ra – látva a megszerzhető forrásokat – központi politikai ráhatás következtében rászervezték egy sokkal nagyobb, politikai érdekekkel átszőtt városi szintű HACS-ot.

Egy másik kutatásban Asztalos-Morell Ildikó szintén egy etnikai témát dolgozott fel. Egy magyarországi példán keresztül mutatja be, hogy miképpen marginalizálódnak a romák szempontjai a helyi önkormányzatok és a vállalkozói érdekek által egy olyan LEADER projektben, melynek célja eredetileg valójában a roma közösség életkörülményeinek javítása lett volna. A LEADER működése alapján összességében el-

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

mondható, hogy az etnikai megosztottsággal küszködő Magyarország és Románia nem igazán tud mit kezdeni ezekkel a problémákkal.

Annette Agaard Thuesen és Petra Derksen tanulmányában a nemek közötti megoszlást vizsgálta a dán LEADER szervezetek esetében. A korábbi évek európai statisztikái alapján az egész unióra érvényes megállapítás, hogy a HACS-okra az erős férfítöbbség jellemző. A tanulmány írói azonban rámutatnak arra, hogy a dán LEADER-ek esetében a szervezeti demokratizálódás irányában történt elmozdulás: a HACS-ok vezetőtestületeibe Dániában rendszeresen megtartott választások útján kerülhetnek be a tagok. Ezzel párhuzamosan azt tapasztalták, hogy jelentősen javultak a női részvételi arányok is a szervezetek vezetőtestületeiben. A szerzők a szervezeti progresszió és a női részvétel kedvező alakulása között erős kapcsolatot feltételeznek.

A dán példával kanyarodtunk a tanulmánykötet legizgalmasabb kérdéséhez, hogy a LEADER mint vidékfejlesztési szemléletmód, pozitív hatással volt-e a demokráciára? Természetesen e tekintetben is jelentős különbségeket mutatnak a kötetben szereplő értekezések az unió egyes országai között.

A tanulmányokban értelmezési keretként az aggregáció–integráció dichotómiájára épülő demokráciamodellt használták (March – Olsen 1989). Azonban voltak olyan szerzők, például Giorgio Osti, aki a helyi demokratikus intézmények működésének olaszországi magyarázatához egy harmadik dimenzió bevezetésére tett javaslatot, ennek segítségével képet kaphatunk az együttműködések minőségéről: a helyi piaci és társadalmi viszonyokról, hálózatokról. Erős integratív működés jellemzi a LEADER-t a kötetben vizsgált országok közül Dániában, Finnországban és az Egyesült Királyságban. Bár ezekben az országokban is találhatunk problematikus pontokat, így a finn és a brit HACS-okra is egyaránt jellemző, hogy zártak, az új tagoknak nincs lehetőségük a csatlakozásra. A magyarországi viszonyokról Csurgó Bernadett és Kovách Imre tanulmánya tanúskodik, melyből kiderül, hogy hazánkban a gyakorlat erősen aggregatív jellegű. A tanulmányban a szerzők arra az abszurd magyar jelenségre hívják fel a figyelmet, hogy a HACS-ok felé rendelt nemzeti irodák (*MVH – Magyar Vidékfejlesztési Hivatal*) elvették a helyi akciócsoportok szerepét a helyi források szétosztásában, a prioritások felállításában, így azok működési szempontból funkciójukat elvesztették. Csurgó és Kovách tanulmányában felhívja a figyelmet egy másik magyar érdekességre is. A projekt lebonyolításából származó nyereség megszervezése céljából bevont „külsős”, profi szereplők megjelenése következtében harc folyik az elitek között a LEADER mögött lévő források és hatalom birtoklásáért. A spanyol és az olasz vizsgálatok is vegyes képet mutatnak, ám mégis azt mondhatjuk, hogy komoly fejlődés és eredmények is kimutathatók. A spanyol esetben Javier Esparcia, Jaime Escribano és Almudena Buciega a megoldást a LEADER program adminisztratív terheinek csökkentésében és a HACS-ok szerepének növelésében látják.

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

Azonban ezzel párhuzamosan azt is gondolják, hogy a HACs-ok rugalmasabb működését az biztosítja a leginkább, ha külső kapcsolataik terén szorosabban együttműködnek a regionális kormányzatokkal.

A két Európán kívüli (Tunézia, Oroszország) példából pedig láthatjuk, hogy a LEADER megközelítésen alapuló fejlesztési programnak a végrehajtás során kialakult gyakorlati megtestesülése valóban jelentősen függ az adott ország demokratikus hagyományaitól, aktuális demokratikus berendezkedésétől.

„Az, hogy a LEADER fejlesztési koncepció ilyen hosszú időn keresztül életben tudott maradni, a vele szemben megfogalmazott sok-sok kritika ellenére, mégiscsak azt bizonyítja, hogy a koncepció életképes.” (Granberg – Andersson – Kovách: 235) Ezt a szerkesztőkhöz hasonlóan magam is így látom, és úgy gondolom, hogy a könyv segítségével közelebb kerülhetünk annak a megértéséhez, hogy egy közös európai LEADER fejlesztési koncepció hogyan képes ilyen sokféle arcot ölteni, miközben rávilágít a koncepció azon képességére is, hogy az adott keretekhez igazodva, országonként eltérő ütemben és fázisban, de folyamatosan visszahatással van a helyi társadalomra és a helyi demokráciára: fejleszti azokat.

Örök visszatérés? A radikalizmus szelleme az európai és a magyar ifjúság körében

Murányi István szerk. (2015): *Eternal Return? The Specter of Radicalism among Young People in Europe and Hungary*, L'Harmattan, Budapest

GÉGÉNY JÁNOS

Debreceni Egyetem, Szociológia és Szociálpolitika Tanszék

Hogyan alakul a magyar és európai fiatalok politikai szocializációja és állampolgári aktivitása? Milyen hatást gyakorol rá a populista és totalitarista berendezkedések halványuló emléke, illetve a jelenlévő – és egyre markánsabban jelenlévő – radikalizmus? Ezekkel a kérdésekkel indult útjára az a nemzetközi kutatás (MYPLACE), ami 2011 és 2015 között, ötvözött kvalitatív és kvantitatív módszertan alapján zajlott.¹

Ennek a munkának az egyik első gyümölcse a jelen recenzió tárgyát képező könyv, amit a budapesti Kossuth-klubban nemrég tartott bemutató óta bárki a kezébe vehet, aki nem jön zavarba az angol nyelven, de magyar vonatkozással íródott tudományos munkáktól. A korábbi hazai radikalizmus és populizmus kutatások mellett, komplex szemléletével a MYPLACE és a belőle született könyv izgalmas és új lehetőségeket kínál az elemzésre és a megértésre, mindemellett pedig módszertanilag is színesre sikerült. Egyszerre tartalmaz a kutatás survey adatfelvételeire építő (Sík, Csepeli – Prazsák, Murányi, Murányi – Berényi), valamint a kvalitatív interjútechnikák és etnográfiai esettanulmányok módszereivel operáló (Lahdelma, Sipos) tanulmányokat. A szerzők a nézőpontok sokféleségét sorakoztatják fel a következő tudományos munkáikban, amelyekkel most röviden a leendő olvasók is megismerkedhetnek:

Az első fejezetben Sík Domonkos a politikai kultúrára fókuszál egy sajátos, fenomenológiai nézőpontból. A különböző országokat és régiókat gazdasági jólétük alapján elkülönítve vizsgálja, és arra kíváncsi, hogy a politikai kultúrának is hasonlóan eltérő ideáltípusai jelennek-e meg bennük, illetve hogy mennyire kedvező a talaj az egyes országokban a radikalizmus terjedése számára. Előbb módszeres magyarázatát adja a politikai kultúra felhasznált fogalmának és megjelenített változóinak,

¹ Rendhagyó módszerrel történt a kutatásokhoz használt országos minták kialakítása. A résztvevő 14 ország (Horvátország, Dánia, Észtország, Finnország, Grúzia, Németország, Görögország, Magyarország, Lettország, Portugália, Oroszország, Szlovákia, Spanyolország és az Egyesült Királyság) mindegyikéből két meghatározott társadalmi-gazdasági, és szociokulturális szempontból kontrasztos települést választottak a kutatók, ahol az adatfelvételek történtek. A magyar almintában ez a két település Ózd és Sopron volt.

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

majd a klaszterelemzésének eredményeit tárja elénk a szerző, amiből kiderül: csak néhány országban van olyan stabil politikai kultúra, amely jelenlétében elhanyagolható mértékű a radikalizmus terjedésének veszélye.

A második tanulmányban a régi tekintélyelvűség kialakulásáról és az új tekintélyelvűség alapjairól olvashatunk. A szerzők (Csepeli György és Prazsák Gergő) számára otthonos környezetet adó szociálpszichológiai mélyvizek felé evezve tudunk meg többet a tekintélyelvűség formálódásának magyarázatában lényeges szerepet játszó attitűdökről, és arról, hogy szociális vagy regionális tényezőknak van nagyobb hatása az említett attitűdök alakulásában. A rendkívül tanulságos, mégis könnyen követhető kifejtés tanulsága szerint az új tekintélyelvűség nemcsak Magyarországon, de Kelet- és Közép-Európában is jelen van, és nem hagyható figyelmen kívül.

A harmadik tanulmányban már a címe is sokat ígér: „*Hogyan előzzük meg a demokrácia működését: A Luddendorf típusú demokrácia kora Magyarországon*». Ezután az erős felütés után Berényi Zoltán előbb egy működő demokrácia vázlatos képét rajzolja föl egy olyan szemléletes metaforán keresztül, mint a demokrácia intézményi előfeltételei – demokratikus politikai kultúra párosra alkalmazott hardware-software fogalompár, majd egy lehetséges magyarázatát adja a magyar demokrácia működésképtelenségének. Utóbbi alapelemének egy egységes, erős civil társadalom hiányát tekinti, amely nemléteben képtelen a politikai elit ellensúlyaként funkcionálni a nagyreményű 90-es évektől egészen napjainkig.

A kötet negyedik fejezetét adó tanulmányban Murányi István és Berényi Zoltán fragmentált politikai szocializáció és az extrémizmus közötti kapcsolatot vizsgálják. A 15–28 éves fiatalok teljes adatbázisán (N=16 935 fő) végzett adatelemzés során főkomponens-elemzéssel létrehozott, szocializációs ágenseket, politikához való viszonyulást, és előítéletességet tömörítő változók kapcsolatait kutatva arra jutnak, hogy a kedvező szocializációs háttér és a politikához való pozitív viszonyulás csökkentheti a külső csoportokkal szembeni előítéletet. A tanulmány üzenete szerint ahhoz, hogy csökkenjen az előítéletesség Magyarországon (vagy bárhol máshol), a fiatalok politikához fűződő viszonyának megfelelő eszközökkel történő pozitívrá változtatására lenne szükség.

Az ötödik fejezetben Murányi István eltérő környezetben nevelkedő magyar fiatalok nemzeti identitását vizsgálja. Mindezt a MYPLACE survey magyar almintáján (N=1200 fő) teszi, amelynek válaszadói Ózdról (N=600 fő) és Sopronból (N=600 fő) kerültek kiválasztásra. A tanulmány végeredménye összességében nem meglepő, de több érdekességet is rejt. Az eltérő szociokulturális környezet merőben más típusú nemzeti identitás kialakulásával jár együtt. Az ózdi fiatalok nemzeti identitásának formálódásában jelentősebb szerepet kap a közösségekhez tartozás, és ilyenformán a különböző csoportidentitások. A soproni, jellemzően szerencsésebb státuszú fia-

NYITOTT SZEMMEL – Recenzió

talokra ezzel szemben több faktor is hatással van, amelyeknek együttes eredménye szerint alakulnak nemzetet érintő attitűdjeik.

A két „puha” módszerrel operáló esettanulmány közül az első, a tanulmányok között sorrendben a hatodik írás egy kelet-magyarországi hagyományörző szervezetként működő radikalista mozgalomnak, a „Rongyosoknak” a leírásával csatlakozik a kötet tartalmához. A szerző (Ilona Lahdelma) előbb az extrém jobboldaliság elméleti koncepcióiról ad áttekintést, majd a Rongyosok között folytatott kutatás megfelelő elemeinek kiemelésével az általánosan jelen lévő magyarországi radikalizálódás megértéséhez járul hozzá. Az interjúrészletekből a Rongyosok tagjainak motivációit, és egyben egy emberibb oldalát is megismerhetjük. Így egy teljesen új nézőpontból, egészen közelről láthatjuk az egyébként elvont fogalmakkal, címkékkel és tartalmakkal azonosított személyeket.

A kötet záró tanulmányában Sipos Flórián olyan roma fiatalok politikai szocializációját vizsgálja, akik egy kelet-magyarországi, hátrányos helyzetű településen működő buddhista iskola tanulói. Az iskola tudatos erőfeszítésekkel igyekszik a kötelező alapismeretek átadása mellett a gyerekeket felelős állampolgári aktivitásra és politikai részvételre tanítani. A megfigyeléses és interjúmódszerek használatával a szerző kellő részletességgel képes bemutatni a roma fiatalok gondolkodásának, és az erre ható külső erőknél a különös játékát. Ennek a játéknak a tétje a fiatalok jövőjét tekintve óriási. A tanítók pedig a szembejövő nehézségek ellenére mindent megtesznek azért, hogy hosszútávon is a diákok javára váljon mindaz a tudás, amit a különböző célirányos foglalkozásokon elsajátíthatnak.

Nyilvánvalóan lehetetlen jelentős információvesztés nélkül összefoglalni a fenti tanulmányok eredményeit. Az előző részletezések inkább kedvcsinálóként szolgálnak a könyv kézbevételehez, és olvasásához. Ami pedig szintén efelé terelheti a kedves olvasót, az az, ha tudja, hogy a kötet logikusan és alaposan szerkesztett, világos, könnyen érthető, mégis kellően választékos angol nyelvezettel íródott. Kifejezetten élvezet haladni benne és egyre többet megtudni a precíz, mégis többnyire tömör alfejezetekből anélkül, hogy elvesznének a sorok között. A szerkesztő előszavából is kiderül, hogy tudatos munka eredménye, azaz még a politikai szocializáció témájának talaján járatlanok számára is kellemes könyvvelményt, amit a kötet nyújt.

Épp az előzőek miatt ajánlható bárki számára, aki többet akar tudni akár az Európa-szerte egyre látványosabban jelentkező radikalizmus felé hajló mozgalmak szociológiai és szociálpszichológiai alapjairól, akár az európai fiatalok politikai szocializációjáról és az azt befolyásoló folyamatokról és hatásokról általában.

Abstracts

Women's aspects

*The growing presence of women in the labor market and its affect
on the lives of American families at the turn of the millennium*

PETRA BALUJA – IBOLYA CZIBERE – IZOLDA TAKÁCS

Scientists have long noted that the changes in the domain of women's work shapes the American families' life. Based on analyses of 1970–2001 American Survey Data, the employment rates among women (both single and those whom living in relationship) in the 25–44 age group had increased 43 per cent up to 71 per cent. This result indicates that women's work has shifted from houseworks and other non-market activities towards the paid labor. As a result, many families using paid services to take care of their child. The last century has seen an increase in maternal absence as well, and the main reason appears to be the diversification of family structures on first place. In this study we examine, with the overlooks of the important literature in the topic, (1) the trends and strategies of the labor and childbirth amongst both single mothers and those who are living in relationship and (2) the affects of maternal absence on the development of their child.

Keywords: domain of women's work, maternal absence, child development

Understanding Well-Being. A review of the European literature 1995–2014

ZSUZSA SZÁNTÓ – ÉVA SUSÁNSZKY – ZOLTÁN BERÉNYI –
FLÓRIÁN SIPOS – ISTVÁN MURÁNYI

While measurements of well-being regularly appear in social and psychological studies, there is no consensus on the components of holistic well-being. In the present study, we present the results of a systematic review of the definition and usage of the concept of well-being in contemporary European literature. The study is based on the joint efforts of researchers who participated in the MYWeB FP7 research project of the European Union. To identify how well-being is conceptualized in the European social science literature, we employed a systematic review of literature in key electronic databases: EBSCO, Sociological Abstracts, ERIC, MEDLINE, Ovid, Web of Science, and local academic databases in the eleven participating countries. The examination of the notion of well-being in these papers revealed six domains and their corresponding indicators used by authors for the construction of the concept. In the reviewed documents well-being emerged as a predominantly psychological concept with strong cognitive, health-related, behavioural, and social aspects. Our conclusion is that

in examining well-being, researchers should focus more on the social and communicative aspects of the concept and dedicate more effort to the exploration of its embeddedness into the institutional environment and the information society.

Keywords: well-being, children, youth, systematic review, Europe

Central European Innovative Practices Supporting Active Ageing

ILDIKÓ BIHARI – IBOLYA CZIBERE – JUDIT CSOBA –
NOÉMI KEREKES – ANDREA RÁCZ

The study presents through international examples of how the security and quality of life of elderly and disabled people can be enhanced. 12 partners in eight Central European countries carried out pilot activities within the framework of the HELPS project. The aim of this international project is to contribute to the decrease of the social exclusion of elderly, and to elaborate practises through which seniors would not be constraint to institutional care, and can live in their homes on a longer term. The study presents the outcomes of these pilots and the ensuing primary experiences. The presented innovative solutions offer possibilities in various fields (housing, services, career, practises, information of relatives) for the home care of elderly and people living with disabilities. Prior to the elaboration and put into practice of the development ideas and plans, the partners evaluated the health care system and related services offered to elderly and disabled people in their homeland. The analyses revealed those shortage areas, where further developments would increase the possibility to keep and care for the target group in their homes.

Keywords: elderly people in the society, active ageing, innovations in care for elderly, home care, social services for elderly